

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Βαλκανικών Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών

Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

ΤΙΤΛΟΣ: «Η Θεωρία της Στρατηγικής του Ασύμμετρου Πλήγματος ως μέθοδος επιτυχημένης αντιμετώπισης ενός ισχυρότερου κράτους από ένα λιγότερο ισχυρό»

Επιβλέπων Καθηγητής: Σπυρίδων Λίτσας

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Ανδρέας Γεωργιάδης

ΔΠΜΣ 2017-2018

Εικόνες εξωφύλλου:

1. https://www.google.gr/search?hl=el&biw=1517&bih=701&tbm=isch&sa=1&ei=CUOQW4KaH4yesAHLkp7oCw&q=%CE%93%CE%97&oq=%CE%93%CE%97&gs_l=img.3..0i10.3663.3832.0.4733.2.2.0.0.0.144.269.0j2.2.0....0...1c.1.64.img..0.2.265....0.dBsAWYPI4VQ#imgrc=t1qW72RJmXDdjM:

2. https://www.google.gr/search?hl=el&biw=1517&bih=701&tbm=isch&sa=1&ei=0kGQW6P3CMjfwQKZvafQBw&q=%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A7%CE%95%CE%A3&oq=%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A7%CE%95%CE%A3&gs_l=img.3..0i24k1.5559.9413.0.10155.12.10.1.1.1.0.137.1152.0j10.10.0....0...1c.1.64.img..0.12.1140...0j0i10i24k1.0.-4Vi-dl_Ax0#imgrc=ZEBLo4cAH922PM:

3. https://www.google.gr/search?hl=el&tbm=isch&source=hp&biw=1517&bih=701&ei=xUGQW5_4M8XCwQKe44T4BQ&q=%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%9D%CE%A5%CE%9C%CE%9F%CE%A5%CE%A3&oq=%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%9D%CE%A5%CE%9C%CE%9F%CE%A5%CE%A3&gs_l=img.3..0j0i5i30k1.2038.10880.0.11625.13.10.3.0.0.0.148.1186.0j10.10.0....0...1ac.1.64.img..0.11.1097...0i24k1.0.FqL3uogMUgc#imgrc=dbN1BEFSmNbYMM:

4. https://www.google.gr/search?hl=el&tbm=isch&source=hp&biw=1517&bih=701&ei=AkiQW4jMG4HgsgH-j4-IDQ&q=%CE%BC%CE%BC%CE%B5&oq=%CE%BC%CE%BC%CE%B5&gs_l=img.3..0j0i24k1i2j0i10i24k1j0i24k1j0i24k1i4.3884.4196.0.4734.3.3.0.0.0.156.439.0j3.3.0....0...1ac.1.64.img..0.3.434...0i5i30k1.0.gSEvVBeu0mg#imgrc=GP8O3ojfqKA3XM:

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Ανδρέας Γεωργιάδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά όλους τους καθηγητές του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Πανεπιστημίου «Μακεδονίας», που μου «άνοιξαν» νέους δρόμους σκέψης και κρίσης. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Λίτσα Σπυρίδωνα για την καθοδήγηση του και την υπομονή που επέδειξε. Θέλω επίσης να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου που με μεγάλωσαν με αξίες και αρχές. Και στη σύζυγο και τα παιδιά μου που μου έδωσαν το χρόνο αποστερούμενοι εμένα, για να μελετήσω και να ολοκληρώσω αυτή τη προσπάθεια.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Λίστα Εικόνων

- Εικόνα 1: Ένοπλες Ισλαμιστικές Οργανώσεις στη Μαύρη Ήπειρο
- Εικόνα 2: Οργανώσεις και μεμονωμένα πρόσωπα προσκείμενα στην Αλ Κάιντα ανά το κόσμο
- Εικόνα 3: Στοχοποίηση των μονάδων παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού δικτύου με χτυπήματα από ομάδες συγκεκριμένης ιδεολογικής προέλευσης.
- Εικόνα 4: Χάρτης βασικών διαδρομών μεταφοράς πετρελαίου ανά τον κόσμο.
- Εικόνα 5: Χάρτης βασικών διαδρομών μεταφοράς πετρελαίου από την Κασπία.
- Εικόνες 6 και 7: Χάρτες αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου.
- Εικόνα 8: Προκήρυξη C-7 (1^{ος} Πόλεμος του Κόλπου)
- Εικόνα 9: Προκήρυξη C-8 (1^{ος} Πόλεμος του Κόλπου)
- Εικόνα 10: Προκήρυξη C-9 (1^{ος} Πόλεμος του Κόλπου)
- Εικόνα 11: North Korea's ballistic missiles
- Εικόνα 12: Major US Military Bases Near North Korea
- Εικόνα 13: Where US Troops Are Based Around The World
- (Οι πηγές των εικόνων αναφέρονται εντός του κειμένου ως παραπομπές)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΙΤΛΟΣ	σελ.
1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΓΕΝΙΚΑ	1
1.2 ΣΚΟΠΟΣ	5
1.3 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	5
2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΟΡΟΙ – ΕΝΝΟΙΕΣ	7
2.1 ΓΕΝΙΚΑ	7
2.2 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ	7
2.3 ΑΣΥΜΜΕΤΡΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ	11
2.3.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ	20
2.4 ΕΙΔΗ ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ	30
2.4.1 ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ	30
2.4.2 ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ	38
2.4.3 ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ	41
2.5 ΜΕΘΟΔΟΙ – ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	44
2.5.1 ΔΟΛΙΟΦΘΟΡΑ	44
2.5.2 ΚΥΒΕΡΝΟΠΟΛΕΜΟΣ	46
2.6 ΣΤΟΧΟΙ ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ	49
2.6.1 ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ	49
2.6.2 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	52
2.6.3 ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΦΟΒΟΥ – ΔΕΟΥΣ	58
2.6.5 ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ	64
3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο ΑΥΣΜΜΕΤΡΑ ΠΛΗΓΜΑΤΑ - ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ	70
4 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	88

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η ανταγωνιστική κατάσταση στο διεθνές περιβάλλον ασφαλείας επιβάλλει σε κάθε κράτος να διατηρεί ένα επίπεδο σκληρής ισχύος, προκειμένου να διασφαλίζει τα εθνικά του συμφέροντα και να εξασφαλίζει τις ζωτικές συνθήκες για την επιβίωση και την ανάπτυξη του. Κάθε κράτος καλείται να αναπτύσσει επίπεδο σκληρής ισχύος ανάλογο της γεωπολιτικής του θέσης, σε συνάρτηση με το διεθνές υποσύστημα στο οποίο εντάσσεται και τον ανταγωνισμό ισχύος που επιθυμεί ή απαιτείται να εξελίξει. Οι δείκτες που υποδεικνύουν το επίπεδο ισχύος που οφείλει το κράτος να αναπτύξει καθορίζονται από το επίπεδο ισχύος των υπόλοιπων κρατών μελών του συγκεκριμένου διεθνούς υποσυστήματος, το βαθμό του ανταγωνισμού που υπάρχει ανάμεσα στα κράτη, τις διεθνείς πολιτικές που εφαρμόζουν τα κράτη, τη γεωπολιτική θέση και το πώς αυτή επηρεάζει τα συμφέροντα και τις συμπεριφορές των άλλων κρατών και τις συμμαχίες ή/και τις σχέσεις εξάρτησης (οικονομικής, πολιτισμικής κ.λ.π.) που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στα κράτη. Άλλωστε, λόγω του ανταγωνισμού που επικρατεί στο διεθνές σύστημα *«προκύπτει και η αναγκαιότητα του κάθε κράτους ανάλογα με το επίπεδο ισχύος που διαθέτει και την οξυδερκή πολιτική που αυτό χαράζει, ώστε να προνοεί για την αυτοπροστασία του σε ένα τόσο επικίνδυνο και ασταθές περιβάλλον»*¹. Σε αυτό το πλαίσιο της πρόνοιας για την επιβίωση του, ο εθνοκρατικός παράγοντας αναπτύσσει το ανάλογο, των δυνάμεων του, επίπεδο ισχύος, αλλά και το ελάχιστο απαραίτητο για να ανταπεξέλθει του ανταγωνισμού. Επίσης, υπάρχουν παράγοντες διαμόρφωσης της σκληρής ισχύος που δεν παραβλέπονται και συνδέονται με άλλα φορτία ισχύος και γεωπολιτικά χαρακτηριστικά, όπως η οικονομική ευρωστία, ο πληθυσμός, η διεθνής θέση της χώρας, η κοινωνική συνοχή και η εσωτερική πολιτική κατάσταση². Η ύπαρξη στρατιωτικής ισχύος σε ένα κράτος, αποτελεί εργαλείο ενάσκησης της εξωτερικής πολιτικής³ είτε ως εργαλείο αποτροπής είτε ως εργαλείο

¹ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 89

² Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 139 - 181

³ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 302

μεγέθυνσης και ισχυροποίησης του κράτους, αλλά ιδιαίτερα αποτελεί το μέσο ανάπτυξης στρατηγικών αντιμετώπισης έτερων διεθνών δρώντων, οι οποίοι απειλούν την επιβίωση του κράτους. Κατά γενική αποδοχή, οι δυνατότητες των Ενόπλων Δυνάμεων, ως ο πυρήνας της σκληρής ισχύος⁴ ενός κράτους, καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό το επίπεδο ισχύος που αυτό κατέχει, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα μέσα επίτευξης των σκοπών του κράτους. Για τα κράτη που λειτουργούν στο πλαίσιο του αμυντικού δομικού ρεαλισμού η απόκτηση σκληρής ισχύος είναι μέσο και όχι αυτοσκοπός, καθώς επιδιώκουν να διατηρήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα και όχι να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους⁵. Έτσι, κατ' αντίστροφη έννοια, οι δυνατότητες των Ενόπλων Δυνάμεων είναι απότοκο των επιδιώξεων του κράτους και παράλληλα ο παράγοντας που καθορίζει το είδος των στρατηγικών που αναπτύσσει ένα κράτος.

Γίνεται φανερό από τα γεγονότα της τελευταίας τριακονταετίας, ήτοι τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, τη κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, τη δημιουργία νέων εθνών - κρατών, την αναβίωση εθνικιστικών τάσεων στα Βαλκάνια, τη συνεχιζόμενη αραβική «άνοιξη», τη συριακή κρίση και το προσφυγικό ζήτημα, ότι το διεθνές περιβάλλον διέρχεται μια περίοδο που εμφανίζει ταχέως μεταβαλλόμενες και ιδιαίτερα σημαντικές εξελίξεις σε επίπεδο ασφαλείας και άμυνας. Τον κύριο ρόλο καταλαμβάνει η σκληρή ισχύς ενός κράτους ως εργαλείο πολιτικής, στο πλαίσιο της διαχρονικής αντιμετώπισης των προκλήσεων ασφαλείας και άμυνας, και ιδιαίτερα σήμερα που παρατηρείται μια έξαρση των απειλών. Το χρονικό ορόσημο το οποίο αλλάζει τον τρόπο αντιμετώπισης των κρατών, των αναδυόμενων, με διάφορες μορφές, απειλών, βρίσκεται με την αυγή του 21ου αιώνα στα τραγικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, τα οποία είχαν πολλαπλές συνέπειες και λειτούργησαν ως καταλύτης, αλλάζοντας με δυναμικό τρόπο το χαρακτήρα των διεθνών σχέσεων⁶. Οι ΗΠΑ που δέχθη-

⁴ Department of Defense (DoD), 90,000 Tons of Diplomacy: How the U.S. Navy Supports Naval Aviation - Aircraft Carrier Fleet for America's Worldwide Commitment, Conducting Contingency Operations, History of Naval Aviation Interest, June 2014

⁵ Kenneth Waltz, Theory of International Politics, 1979

⁶ Κανγκάν, Ρόμπερτ. 2001. "Ο Κόσμος και ο Πρόεδρος Μπους". Survival, Vol. 43, No. 1, Άνοιξη, σελ. 7-16.

καν το ασύμμετρο πλήγμα θέτουν ένα νέο πλαίσιο αντιμετώπισης του φαινομένου το οποίο συνοψίζεται στη φράση «πόλεμος ενάντια στη τρομοκρατία»⁷. Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε ένας «νέος» κόσμος, όπου η γραμμή που διαχωρίζει την εξωτερική ασφάλεια από την εσωτερική είναι πλέον εξαιρετικά θολή, καθώς οι εξωτερικές απειλές υπεισέρχονται ως αντικείμενο εσωτερικής ασφάλειας των κρατών, ενώ ταυτόχρονα καταδεικνύονται ως στόχοι προσβολής εκτός της κρατικής επικράτειας.

«Τα σύνορα μεταξύ ειρήνης και πολέμου έχουν γίνει δυσδιάκριτα «και όταν χάνονται τα όρια ανάμεσα σε πόλεμο και ειρήνη, δεν απορροφά η ειρήνη τον πόλεμο: ο πόλεμος καταπίνει την ειρήνη και γίνεται «ολοκληρωτικός» με την εφιαλτικότερη έννοια τού όρου»⁸

Αυτό συμβαίνει, καθώς οι πόλεμοι πλέον έχουν ξεπεράσει το χαρακτήρα της διακρατικής βίας, με τη κλασική μορφή που γνώρισε ο κόσμος με τους δύο παγκόσμιους πολέμους. Η άσκηση βίας από κράτη και μη κρατικούς δρώντες χωρίς τις προπαρασκευές που απαιτούνταν πριν (επιστράτευση, μαζική κινητοποίηση κ.λ.π.) αποσβένει τα όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου. Ο οποιοσδήποτε πλέον μπορεί εύκολα να αποκτήσει οπλισμό και να προβεί σε πράξεις βίας, μεταφέροντας τον πόλεμο εντός του κράτους, καθώς η απόκτηση οπλισμού είναι ευκολότερη μέσα σε ένα «παγκοσμιοποιημένο» πλανήτη με τη συνδρομή διεθνών εγκληματικών δικτύων⁹. Σε αυτόν τον θολό κόσμο προκύπτουν «νέες», «πρωτοφανέρωτες», προκλήσεις, οι οποίες καθιστούν αναχρονιστικές πολλές από τις παλαιές αντιλήψεις και απαιτούν μια νέα προσέγγιση και αντιμετώπιση. Σύμφωνα με το κείμενο που υιοθετήθηκε από τους αρχηγούς κρατών της ΕΕ στη σύνοδο κορυφής της 12ης Δεκ. 2003, κατόπιν εισήγησης του Υπατού Εκπρόσωπου για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) του κ. Javier Solana Madariaga, «φαίνεται πλέον απίθανο να υπάρξει μεγάλη κλίμακας επίθεση εναντίον κάποιου από τα κράτη – μέλη. Η

⁷ <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nationalsecurity/faq-what.html>

⁸ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, 1988, 380

⁹ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, 1988, 379-380

Ευρώπη, όμως αντιμετωπίζει νέες απειλές, πιο ποικιλόμορφες, λιγότερο ευδιάκριτες και λιγότερο προβλέψιμες»¹⁰. Αυτές οι νέες απειλές ονομάστηκαν «Ασύμμετρες Απειλές» και προέρχονται από μη κρατικούς φορείς εκφράζοντας έναν κόσμο όπου οι απαιτήσεις της «Άμυνας» έχουν ενοποιηθεί με αυτές της «Ασφάλειας»¹¹. Στον παγκοσμιοποιημένο πλανήτη, οι σχέσεις οικονομικής εξάρτησης μεταξύ κρατικών και μη δρώντων, η μαζική παράνομη μετακίνηση πληθυσμιακών ομάδων, ο θρησκευτικός και εθνικιστικός φανατισμός, οι εθνοφυλετικές συγκρούσεις, το παγκόσμια δικτυωμένο οργανωμένο έγκλημα, η διεθνής τρομοκρατία, η διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής, αποτελούν μερικούς μόνο από τους παράγοντες δημιουργίας και δράσης των ασύμμετρων απειλών.

Οι ασύμμετρες απειλές δεν πρωτοεμφανίζονται στον 20^ο ή τον 21^ο αιώνα, όπως προσδιορίστηκε από τον κ. Javier Solana Madariaga, αλλά ακόμα από την αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο πίεσης για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών σκοπών. Στην βίβλο, μέσα από μια ιστορική ερμηνεία, οι Ισραηλίτες για να καταφέρουν να απελευθερωθούν από τη σκλαβιά των Αιγυπτίων επικαλούμενοι το «Θείο Πνεύμα»

*«...Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους ἐν πᾶσι τοῖς θαυμασί-
οις μου, οἷς ποιήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξαποστελεῖ ὑμᾶς...»¹²*

επιφέρουν δέκα ασύμμετρα πλήγματα στην Αίγυπτο. Τα πλήγματα αυτά, ερμηνευμένα σύμφωνα με τους ορισμούς που δίνονται για τις ασύμμετρες απειλές (όπως αναφέρονται στο επόμενο κεφάλαιο του παρόντος), περιγράφονται με όρους τρομοκρατίας¹³. Στη περίπτωση της βίβλου εξετάζονται, ο εθνοκρατικός παράγοντας της Αιγύπτου που επικυριαρχεί του έθνους του Ισραήλ, το οποίο «πολεμά» για την ελευθερία του, με τη βοήθεια ενός άλλου πανίσχυρου δρώντα. Τελικά και υπό το βάρος των συνεπειών των ασύμμετρων πληγμάτων που δέχεται η Αίγυπτος, ο Φαραώ αποφασίζει να απελευθερώσει τους Ισραηλίτες.

¹⁰ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗ Σ' ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ, Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2009, 30

¹¹ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗ Σ' ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ, Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2009, 30 - 38

¹² Αγία Γραφή, Έξοδος, 3.20

¹³ Γιώργος Μπλάνας, Παγκόσμια Ιστορία της Τρομοκρατίας, 2015, 28-29, Αθήνα, Vakkikon

«καὶ ἐκάλεσε Φαραὼ Μωυσῆν καὶ Ἄαρὼν νυκτὸς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἀνάστητε καὶ ἐξέλθετε ἐκ τοῦ λαοῦ μου καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ»¹⁴

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος ως μέθοδος αντιμετώπισης ενός ισχυρότερου διεθνῆ δρώντα από ένα λιγότερο ισχυρό στη περίπτωση της Βίβλου είναι επιτυχής. Όμως, δεν αναφέρεται σε ανταγωνισμό μεταξύ κρατών αλλά σε απελευθερωτικό αγώνα. Στη παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί να αναλυθεί η εφαρμογή της στρατηγικής αυτής από κρατικούς δρώντες εναντίον κρατικών δρώντων, καθώς και η σύνδεση του κράτους με τη δυνατότητα πραγματοποίησης ασύμμετρων πληγμάτων, όπως αναφέρει ο μεγάλος Έλληνας στοχαστής Παναγιώτης Κονδύλης.

«Η επέμβαση δεν εξάγεται μόνο υπό μορφή στρατιωτικών επιχειρήσεων αλλά και εισάγεται υπό μορφή τρομοκρατικών ενεργειών»¹⁵.

1.2 ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός, της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αναλυθεί η Θεωρία της Στρατηγικής του Ασύμμετρου Πλήγματος ως μέθοδος επιτυχημένης αντιμετώπισης ενός ισχυρότερου κράτους από ένα λιγότερο ισχυρό. Αναλυτικότερα τίθεται το ερώτημα, αν είναι εφικτή η αντιμετώπιση ενός ισχυρότερου κράτους από ένα λιγότερο ισχυρό με την εφαρμογή της Στρατηγικής του Ασύμμετρου Πλήγματος, και αν ναι, πως μπορεί να υλοποιηθεί, με τι μέσα και για ποιο σκοπό. Επιπλέον θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί, μετά την εφαρμογή της υπόψη στρατηγικής, η σημαντικότητα της διαχείρισης των συνεπειών – αποτελεσμάτων - οφελών που θα προκληθούν και θα επηρεάσουν τόσο το ισχυρότερο κράτος όσο ασθενέστερο κράτος.

1.3 ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ

Κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, λήφθηκε υπόψη η παραδοχή ότι οι συνθήκες που διαμορφώνουν σήμερα το διεθνές περιβάλλον δεν θα αλλάξουν στο άμεσο και στο εγγύς μέλλον. Εφόσον επέλθουν αλλαγές οι οποίες επηρεάζουν το χαρακτήρα ή τη λειτουργία ή τη μορφή του

¹⁴ Αγία Γραφή, Έξοδος, 12.31

¹⁵ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, 1988, 373

διεθνούς συστήματος, τότε δημιουργείται ένα καινούργιο διεθνές σύστημα το οποίο διέπεται από τους δικούς του κανόνες λειτουργίας και αρχές¹⁶, οπότε όσα παρατίθενται στη παρούσα εργασία θα χρήζουν αλλαγής.

¹⁶ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 226 - 279

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΟΡΟΙ – ΕΝΝΟΙΕΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ

Πριν την ανάλυση των όποιων εννοιών και όρων αξίζει να περιγραφεί συνοπτικά το διεθνές σύστημα, τα αξιώματα που το διέπουν, η λειτουργία του και τα χαρακτηριστικά των μονάδων που το απαρτίζουν, καθώς οποιαδήποτε δράση ενός κράτους – μονάδας μέσα σε αυτό προκαλεί αντιδράσεις από τις υπόλοιπες μονάδες του συστήματος, οπότε η όποια στρατηγική εφαρμοσθεί θα προκαλέσει και ανάλογες ενέργειες μέσα στο σύστημα. Έτσι λοιπόν, είναι επιβεβλημένη η γνώση και η συνεχής αναφορά στη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, καθόσον οι στρατηγικές αναπτύσσονται μέσα σε αυτό και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή τους το διαμορφώνουν.

2.2 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ

Με βάση τη παραδοσιακή θεώρηση, του κλασικού ρεαλισμού, λαμβάνοντας και ορισμένα συμπληρωματικά στοιχεία από τον αμυντικό δομικό ρεαλισμό του Waltz και τον επιθετικό δομικό ρεαλισμό του Mearsheimer, θα παρουσιασθούν τα βασικά στοιχεία του διεθνούς συστήματος, και ιδιαίτερα οι αρχές διάρθρωσης, ο χαρακτήρας των μονάδων και η κατανομή ισχύος¹⁷.

- «Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και λειτουργεί με τους δικούς του κανόνες, οι οποίοι είναι ανεξάρτητοι των κανόνων του διεθνούς δικαίου, καθώς απορρέουν από την κατανομή ισχύος»¹⁸. Οι κανόνες λειτουργίας του διεθνούς συστήματος πηγάζουν από την ανάγκη των κρατών για επιβίωση και δεν σχετίζονται με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου είναι δημιούργημα των κρατών προκειμένου να ελεγχθούν οι μεταξύ τους σχέσεις σε νομικό επίπεδο. Οι κανόνες λειτουργίας του διεθνούς συστήματος δεν αποτελούν δημιούργημα των κρατικών οντοτήτων, δεν έχουν νομικό χαρακτήρα, αφορούν μόνο στη λειτουργία του διεθνούς συστήματος.

¹⁷ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 229

¹⁸ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 65

- «Σε αυτό το σύστημα η κατάσταση του ολοκληρωτικού ανταγωνισμού των κρατών στη βάση συσχετισμού δυνάμεων με σκοπό την εξασφάλιση πλεονεκτημάτων για μεγιστοποίηση της ασφάλειας τους είναι σταθερή, (δηλαδή δεν μειώνεται)»¹⁹. Οπότε ο συσχετισμός των δυνάμεων, δηλαδή η κατανομή της ισχύος είναι αυτή που επιβάλλει τη τάξη μέσα σε αυτό, καθώς η κατεχόμενη από το κράτος ισχύ καθορίζει τη συμπεριφορά του σε σχέση με το σκοπό του, ο οποίος είναι πρωταρχικά η επιβίωση του έναντι των άλλων κρατών και συγκρατείται η επιθετικότητα του, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού, από την ισχύ που κατέχουν τα άλλα κράτη. Σε αντίθεση με τον δομικό αμυντικό ή επιθετικό ρεαλισμό, οι πλουραλιστές θεωρούν ότι ο ανταγωνισμός μπορεί και να μειώνεται, «αμφισβητώντας την ύπαρξη αμιγώς ανταγωνιστικών σχέσεων»²⁰ μέσα από τις διεθνείς συνεργασίες και υποβοηθούμενης της μείωσης αυτής του ανταγωνισμού από τους διεθνείς οργανισμούς και καθεστώτα. Υπάρχει και η περίπτωση της αύξησης του ανταγωνισμού στο σημείο όπου όλες οι μονάδες εμπλέκονται σε γενικό πόλεμο, όπου μέσα από τη πολεμική διαδικασία θα επέλθουν τροποποιήσεις στην κατανομή ισχύος και θα δημιουργηθεί ένα νέο σύστημα ή θα διατηρηθεί το υπάρχον, εξαρτάται από την έκβαση του πολέμου και από την διατήρηση ή όχι των συσχετισμών δυνάμεων²¹.

- Η δομή του συστήματος αφορά στη θέση των δρώντων, στον τρόπο που οι μονάδες του συστήματος είναι τοποθετημένες, διαρρυθμισμένες μεταξύ τους, «στη διάταξη των κρατών μέσα σε αυτό»²². Ανάλογα της διαρρύθμισης, διάταξης των μονάδων, διακρίνεται σε άναρχο ή ιεραρχικό. Ιεραρχικό είναι το διεθνές σύστημα όπου υπάρχει μια υπέρτατη κυβέρνηση, υπάρχουν μεταξύ των κρατών σχέσεις υφιστάμενου και προϊσταμένου, κατ' αντιστοιχία με την εσωτερική λειτουργία των κρατών, όπου «η ιεραρχία προκύπτει από την ύπαρξη εξουσίας»²³ και σε αντιδιαστολή με το διεθνές σύστημα όπου η «διεθνής πολιτική είναι πολιτική άνευ κυβερνήσεως»²⁴. Φυσικά σε ένα ιεραρχικό σύστημα δεν υφίσταται η οντολογική ετερότητα των κρατών, από τη στιγμή που

¹⁹ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 65

²⁰ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 72

²¹ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 227

²² Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 229

²³ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 229

²⁴ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 229

δεν νομιμοποιείται, λόγω ύπαρξης υπέρτατης εξουσίας, να ασκεί αυτοβούλως τα κυριαρχικά του δικαιώματα. Όμως, «στο διεθνές σύστημα υπάρχουν στοιχεία τάξης και εκφάνσεις οργάνωσης»²⁵, χωρίς όμως την ύπαρξη ενός συστήματος, μιας υπέρτατης εξουσίας, που να παρέχει προστασία στα κράτη καθώς είναι άναρχο. Έτσι, λόγω του ανταγωνιστικού χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, το κάθε κράτος αγωνίζεται για την επιβίωση του μόνο του, καθώς το σύστημα είναι άναρχο και δεν υπάρχει υπέρτατη εξουσία για να επιβάλλει το «νόμο». Στο άναρχο διεθνές σύστημα όπου δεν υπάρχουν δικλίδες ασφαλείας το κάθε κράτος αγωνίζεται για την επιβίωση του αυτοβοηθούμενο²⁶.

- Οι δομές του διεθνούς συστήματος δημιουργούνται από τις μεταξύ των κρατών σχέσεις, δράσεις και αντιδράσεις, δηλαδή από τις λειτουργίες που επιτελούν οι μονάδες του συστήματος εντός αυτού²⁷. Τα κράτη είναι κυρίαρχα του εαυτού τους, και με βάση τον χαρακτήρα της οντολογικής ετερότητας τους αποτελούν ομοιότυπες μονάδες (like units)²⁸ του διεθνούς συστήματος. Ενώ ο χαρακτήρας των κρατών λειτουργικά είναι όμοιος, διαφέρει στην ένταση έκφρασης του χαρακτήρα τους, «διότι διαφοροποιούνται ως προς τα μέσα και τους συντελεστές ισχύος που διαθέτουν»²⁹.

- Το σημαντικότερο στοιχείο της έννοιας της δομής του διεθνούς συστήματος είναι ότι αυτή επιβάλλει περιορισμούς στα κράτη που το απαρτίζουν, επηρεάζει τη συμπεριφορά και διαμορφώνει την τύχη τους. Επιβραβεύει ή τιμωρεί συμπεριφορές, ανάλογα με το πώς αυτές επιδρούν στη συνολική του λειτουργία και στην επιτυχή διατήρηση του. Οι συμπεριφορές των κρατών εξαρτώνται κατά πολύ από το εθνικό συμφέρον, όπως αυτό προσδιορίζεται ή επιβάλλεται από τους περιορισμούς και τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος. Το κράτος συμπεριφέρεται πρωτίστως προσπαθώντας να εξασφαλίσει το εθνικό του συμφέρον. Βέβαια στο κλασικό ρεαλισμό, το εθνικό συμφέρον προσδιορίζεται μέσα από εσωτερικές διεργασίες του κράτους, όμως στον αμυντικό και επιθετικό δομικό ρεαλισμό το εθνικό συμφέρον καθορίζεται με μια γενική

²⁵ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 229

²⁶ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 231

²⁷ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 231

²⁸ Kenneth Waltz, Theory of International Politics, 1979, 96

²⁹ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 232

έννοια ως η επιβίωση του κράτους μέσα σε ένα κόσμο ολοκληρωτικού ανταγωνισμού^{30 31}.

- Η δομή προσδιορίζεται από την κατανομή ισχύος μεταξύ των μονάδων, αλλαγή στη κατανομή ισχύος σηματοδοτεί αλλαγή συστήματος. Για παράδειγμα, η συσσώρευση ισχύος σε δύο μονάδες δημιουργεί ένα διπολικό σύστημα, σε περισσότερες από δύο μονάδες δημιουργεί ένα πολυπολικό σύστημα. Λόγω της ανισοκατανομής της ισχύος στις μονάδες του συστήματος και με την περιγραφή της δομής ως πλέγμα σχέσεων ισχύος μεταξύ των κρατών, η έννοια της δομής καθορίζει ένα σύνολο περιοριστικών συνθηκών συμπεριφοράς μεταξύ των κρατών, καθώς κανένα κράτος δεν μπορεί να συμπεριφερθεί χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις πιέσεις της δομής, δηλαδή τις πιέσεις που ασκούνται από την κατεχόμενη από τα άλλα κράτη ισχύ και τον τρόπο που αυτά τη χρησιμοποιούν. Κατ' αυτό τον τρόπο η κατανομή της ισχύος στα κράτη, αποτελεί και τον οδηγό συμπεριφοράς τους, η δομή επιβραβεύει ή τιμωρεί συμπεριφορές, ανάλογα αν αυτές συνάδουν με τις δομικές πιέσεις που ασκούνται στις μονάδες του διεθνούς συστήματος³².

- Οι σχέσεις μεταξύ των κρατών στο άναρχο διεθνές σύστημα είναι σχέσεις συντονισμού των συμπεριφορών των μονάδων με τις δομικές πιέσεις, καθώς όλα τα μέρη είναι ίσα στο δικαίωμα εξυπηρέτησης του εθνικού τους συμφέροντος και στο δικαίωμα να διατάζουν ή να υπακούουν. Οπότε για να εκπληρώσουν την αποστολή τους, η οποία συνίσταται στην επιβίωση τους, επιβάλλεται να συντονίσουν τις συμπεριφορές τους με τις συμπεριφορές των άλλων μονάδων, δηλαδή τις δομικές πιέσεις. Υπάρχουν μεγάλες ή πολύ μεγάλες δυνάμεις που μπορεί να παίζουν τον ρόλο του προστάτη, ηγεμόνα, ελεγκτή αλλά δεν υπάρχει υπέρτατη εξουσία, ένα υπερκράτος που να ακυρώνει το καθεστώς της οντολογικής ετερότητας των κρατικών οντοτήτων³³. Φυσικά και υπάρχουν μικρές και μικρότερες δυνάμεις, οι οποίες όμως λόγω της μικρής ισχύος που κατέχουν, πάντοτε συγκρινόμενη σε σχέση (σχετική) με την ισχύ των άλλων

³⁰ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 64

³¹ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 230

³² Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 232-233

³³ Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, 2004, 225 - 229

κρατών, δέχονται ισχυρότερες πιέσεις όμως διατηρούν το δικαίωμα της μη υπακοής και της επιλογής, αδιάφορο αν η συμπεριφορά τους αυτή θα οδηγήσει στην εκπλήρωση της αποστολής τους ή όχι, καθόσον διαθέτουν την επιλογή της εξισορρόπησης μέσα από άλλους μηχανισμούς³⁴.

2.3 ΑΣΥΜΜΕΤΡΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ

«ασύμμετρος -η -ο: που στερείται συμμετρίας, που δεν είναι συμμετρικός και με επέκταση που δεν είναι αρμονικός ή που είναι δυσανάλογος³⁵».

Από την εννοιολογική ανάλυση της λέξης «α-σύμμετρος» φαίνεται ότι πρόκειται για μια απειλή η οποία δεν αναφέρεται σε ανάλογες στρατηγικές, τακτικές, μεθόδους ή ανάλογης καταστροφικότητας όπλα ή ανάλογα είδη πολέμου. Οπότε στην περίπτωση της ασύμμετρης απειλής, η έρευνα για το αν είναι ασύμμετρο μια απειλή, περιφέρεται γύρω από την εξέταση της αναλογικότητας της απειλής. Η διαδρομή εξέλιξης της απειλής είναι η πηγή που εκπορεύεται, η στρατηγική – τακτική που εφαρμόζεται για την εκτόξευση της, το όπλο που χρησιμοποιείται και το είδος του πολέμου που εξελίσσεται. Έτσι, όποια απειλή πηγάζει από δυσανάλογα κέντρα απόφασης, δηλαδή από μη κρατικούς δρώντες, καθόσον το κράτος ως οντότητα νόμιμης άσκησης βίας θεωρείται ως αναλογικό, τότε πρόκειται για ασύμμετρο. Βέβαια, το παραπάνω δεν απαγορεύει ένα κράτος να χρησιμοποιήσει μια ασύμμετρο απειλή. Ομοίως, εάν οι στρατηγικές – τακτικές εφαρμογής της δεν εναρμονίζονται με τις στρατηγικές - τακτικές ενός «τακτικού» στρατού, πάλι ονομάζεται ως ασύμμετρο. Επίσης, εφόσον δεν χρησιμοποιούνται ανάλογης καταστροφικότητας όπλα με αυτά που κατέχει και έχει τη θέληση να χρησιμοποιήσει ο αμυνόμενος, ομοίως χαρακτηρίζεται ως ασύμμετρο. Φυσικά, το είδος του πολέμου δεν είναι το συμβατικό, δηλαδή, δεν είναι αυτό που έχει συνηθίσει να ονομάζει ως πόλεμο η ανθρώπινη ύπαρξη στο ρου της ιστορίας της, αλλιώς παύει να είναι συμβατικό. Φυσικά ένα ασύμμετρο πλήγμα δεν αποτελεί νέο είδος πολέμου, όπως είδαμε και στο 1^ο κεφάλαιο υπήρχε από την αρχαιότητα. Αυτός που κρίνει τη συμβατικότητα, πιθανόν να

³⁴ Kenneth Waltz, Theory of International Politics, 1979, 21

³⁵ <http://www.greek-language.gr>, λήμμα ασύμμετρος, 22/8/2018

είναι ο αντίπαλος, ο οποίος καθορίζει τη συμβατικότητα της απειλής, μάλλον, με κριτήριο το βαθμό αιφνιδιασμού που υπέστη³⁶.

Σε συνδυασμό με το ότι: «*Συμβατική απειλή είναι η απειλή που προέρχεται από κρατικούς οργανισμούς με χρήση συμβατικών όπλων, μεθόδων και μέσων*»³⁷, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ασύμμετρη απειλή είναι το αντίθετο της συμβατικής απειλής. Όμως δεν είναι ακριβώς αντίθετες έννοιες καθώς μια ασύμμετρη απειλή μπορεί να προέρχεται και από κρατικούς δρώντες, οι οποίοι απλά δεν εφαρμόζουν συμβατικές μεθόδους προσβολής – μέσα – όπλα. Αλλά κατά την εφαρμογή της ασυμμετρίας στις ενέργειες ενός κρατικού δρώντος πέραν από τη διαφορετικότητα σε μεθόδους – όπλα – μέσα, εμφανίζεται και μια ειδοποιός αντίθεση μεταξύ των όρων συμβατικού και ασύμμετρου, η οποία αφορά τον στόχο της απειλής, ο οποίος δεν είναι πλέον οι στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου αλλά οτιδήποτε είναι τμήμα της κοινωνικής – κρατικής – πολιτικής ύπαρξης του³⁸.

Στη στρατιωτική αξιολόγηση του 1998 οι Ένοπλες Δυνάμεις των ΗΠΑ δίνουν τον παρακάτω ορισμό: «*Με απλά λόγια, οι ασύμμετρες απειλές ή οι τεχνικές είναι μια εκδοχή της μη «δίκαιης μάχης», η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση έκπληξης σε όλες τις επιχειρησιακές και στρατηγικές της διαστάσεις και τη χρήση όπλων με τρόπους που δεν σχεδιάζονται από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η καταπολέμηση της δίκαιης συμπεριφοράς περιλαμβάνει επίσης την προοπτική ενός αντιπάλου που σχεδιάζει μια στρατηγική που μεταβάλλει θεμελιωδώς το έδαφος πάνω στο οποίο διεξάγεται μια σύγκρουση*»^{39 40}. Όμως, στην τεχνική αναφορά που ζητήθηκε από την USAF το 2006 διαφαίνεται ότι αρχίζει να αναιρείται ο ορισμός που δόθηκε το 1998⁴¹.

³⁶ MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, Thoughts on the Meaning of "Asymmetric Threats", 8/3/2006

³⁷ Ιωάννης Μάζης, Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ 2017-2018

³⁸ Παναγιώτης Ήφαιστος, Τι είναι η «ασύμμετρη απειλή»; (Δωρεάν μαθήματα για ημιαθρείς «εκσυγχρονιστές»), Hellas.wordpress.com, 29/8/2007

³⁹ Στρατηγική αξιολόγηση 1998, Ενεργοποιώντας τη δύναμη για την ειρήνη, ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΜΥΝΑΣ USA, κεφ. 11

⁴⁰ Joint Staff, J-7, Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary and Associated Terms, Joint Staff, 2004

⁴¹ MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, Thoughts on the Meaning of "Asymmetric Threats", 8/3/2006

«Ως «ασύμμετρη» λοιπόν χαρακτηρίζεται η χρήση μεθόδων που στοχεύουν όχι τις [ισχυρές] στρατιωτικές δυνάμεις του αντιπάλου, αλλά τα «μαλακά» και τρωτά σημεία όπως οι κοινωνικές και οικονομικές δομές. Για ηθικούς λόγους ή για λόγους καθαρής ασυμμετρίας των δομών και των στόχων, η ισχυρότερη πλευρά δεν μπορεί να ανταποδώσει με τον ίδιο τρόπο (π.χ. τρομοκρατία, χρήση όπλων μαζικής καταστροφής)»⁴².

«Γενικά, ασύμμετρος θεωρείται ο πόλεμος που διενεργείται από οργανωμένες μη συμβατικές ομάδες, βασίζεται στην αναίρεση των κανόνων του δικαίου και του δικαίου του πολέμου, ενώ χρησιμοποιεί κυρίως χαμηλού σχετικά κόστους όπλα και επιχειρησιακή δράση που προκαλεί όμως, δυσανάλογα, μεγάλου (ασύμμετρου) κόστους αποτελέσματα στον υπέρτερο αντίπαλο, τόσο σε ανθρώπινες ζωές και υλικό όσο και σε ψυχολογικό και κοινωνικό κόστος. Κύριος σκοπός του είναι η εξασθένιση/κάμψη της αποφασιστικότητας και της αποτελεσματικής χρήσης των συντελεστών ισχύος του υπέρτερου αντιπάλου. Στις ασύμμετρες απειλές/συγκρούσεις συγκαταλέγονται ακόμη και οι επιθέσεις ανταρτών, τρομοκρατικών ομάδων ή άλλων οργανωμένων οντοτήτων που ενστερνίζονται τα ανωτέρω, και μπορεί να χρησιμοποιούν από συμβατικά ή αυτοσχέδια όπλα μέχρι όπλα μαζικής καταστροφής WMD (Weapons of Mass Destruction), π.χ. μικρά πυρηνικά (mini πυρηνικές βόμβες πλουτωνίου), ραδιολογικά (π.χ. dirty bombs), χημικά και βιολογικά όπλα. Ιστορικά, τέτοιες μεθόδους ακολούθησαν ασθενέστερες δυνάμεις εναντίον πολύ ισχυρότερων αντιπάλων, κυβερνήσεων κρατών, πολυεθνικών οντοτήτων και συλλογικών οργανισμών άμυνας και ασφάλειας»⁴³.

«Οι ασύμμετρες απειλές είναι διαχρονικό φαινόμενο και στην σύγχρονη εποχή καθημερινό φαινόμενο με δράστες τόσο κρατικούς όσο και μη κρατικούς δρώντες. Λάθος δεν κάνουν αυτοί που επισημαίνουν την ύπαρξη τέτοιων απειλών αλλά όσοι, για κάποιους περίεργους λόγους, καλλιεργούν μια ψευτοσυνείδηση περί ενός αγγελικού κόσμου χωρίς διακρατικές αντιπαραθέσεις, χωρίς μυστικές υπηρεσίες, χωρίς διεθνικούς εγκληματίες, χωρίς αίτια πολέμου και χωρίς

⁴² Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 357

⁴³ Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 357

έλλειμμα διακρατικής συνεργασίας που θα καθιστούσε τους διεθνείς θεσμούς πιο χρήσιμους και πιο αποτελεσματικούς»⁴⁴.

Από τους παραπάνω ορισμούς και περιγραφές διαφαίνεται ότι, η ασύμμετρη απειλή αφορά περισσότερο στη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, νέων τεχνολογιών και αυτοσχέδιων όπλων. Η απειλή μπορεί να εκτοξευθεί από κρατικούς δρώντες (δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων, υπηρεσίες ασφαλείας κ.λ.π.) και μη κρατικούς δρώντες (τρομοκρατικές οργανώσεις, διεθνικό έγκλημα και ομάδες ανταρτών). Όμως, είναι δυνατόν, υπό τις προϋποθέσεις της φιλικά προσκείμενης ή υπό πληρωμή ομάδας η ασύμμετρη απειλή να πραγματοποιηθεί μεν από μη κρατική οργάνωση αλλά ο ηθικός αυτουργός να είναι το κράτος. Για παράδειγμα, ο φόβος της ενεργοποίησης εξτρεμιστικών μουσουλμανικών στοιχείων που κατοικούν στην Ελληνική Θράκη από την «γείτονα»⁴⁵ ή ακόμα και οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες κατά τους Βαλκανικούς Αγώνες 1903-1908, οι οποίοι λειτουργούσαν υπό το Βουλγάρικο Κράτος πραγματοποιώντας πλήθος τρομοκρατικών ενεργειών και θηριωδιών κατά του Ελληνικού στοιχείου της Μακεδονίας, υπό τη χαλαρή αντίδραση ή και σε κάποιες περιπτώσεις τη συγκάλυψη των Οθωμανών Τούρκων⁴⁶. Αλλά και στη σύγχρονη ιστορία των Βαλκανίων εμφανίζονται εθνικά όμοιες οργανώσεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη καθοδηγούμενες από κρατικούς δρώντες⁴⁷, ιδιαίτερα από το Σερβικό Κράτος.

Άλλα ιστορικά παραδείγματα τέτοιων στρατηγικών είναι:

- Η εκδήλωση πολυποίκιλων τρομοκρατικών ενεργειών εναντίον αμερικανικών και ευρωπαϊκών συμφερόντων από τρομοκρατικές οργανώσεις που, οι περισσότερες, έχουν την έδρα τους σε ισλαμικά κράτη και ενεργούν μέσω αντιπροσώπων, δηλαδή ριζοσπαστικοποιημένων ατόμων τα οποία πριν την ριζοσπαστικοποίηση τους ζούσαν μια διαφορετική ζωή⁴⁸. Θλιβερό, μεταξύ πολλών

⁴⁴ Παναγιώτης Ήφαιστος, Τί είναι η «ασύμμετρη απειλή»; (Δωρεάν μαθήματα για ημιαθρείς «εκσυγχρονιστές», Hellas.wordpress.com, 29/8/2007

⁴⁵ <https://www.tribune.gr/greece/news/article/344244/se-apelpisia-roufiani-tis-tourkias-sti-thrakin-evapsan-ta-opla-sto-tzami.html>

⁴⁶ Γεώργιος Ρούσος, Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1828-1974, 1976, τομ. 5

⁴⁷ Σταύρος Τζίμας, Η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οι ελληνικές φαντασιώσεις, Ελλάς-Σερβία-Ορθοδοξία, εκδόσεις Επίκεντρο, 2014.

⁴⁸ Μάνος Καραγιάννης, Διαλέξεις ΔΠΜΣ ΑΔΙΣΠΟ, 2018

άλλων, παράδειγμα αποτελεί η νύχτα τρόμου στο Παρίσι την 13/11/15 με 153 θύματα.⁴⁹

- Η ομηρία προσωπικού του ΟΗΕ από Σέρβους, προκειμένου να αποτρέψουν την κλιμάκωση των επιχειρήσεων από τις στρατιωτικές δυνάμεις του ΝΑΤΟ κατά τη διάρκεια του 1991⁵⁰.

Ένα ασύμμετρο πλήγμα μπορεί να επιφέρει από μηδαμινές έως και καταστροφικές συνέπειες. Οι συνέπειες ενός σφοδρού ασύμμετρου πλήγματος μπορούν να μετρηθούν σε ανθρώπινες ζωές, οικονομικές ζημίες, πολιτικό κόστος, ψυχολογικό αντίκτυπο στο εσωτερικό, μείωση διεθνώς του γοήτρου ή της εικόνας μιας μεγάλης δύναμης, με την έμπρακτη απόδειξη της τρωτότητάς της και την εφιαλτική προοπτική της δημιουργίας προτύπου προς μίμηση στο μέλλον. Αν τελικά το ασύμμετρο πλήγμα συνοδεύεται από μεγάλες απώλειες ανθρώπινων ζωών, οικονομικών πόρων κ.λ.π. τότε η κατάσταση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πολεμική. Η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 αποτελεί ένα πλήγμα το οποίο έγινε μέσα σε ελάχιστο χρόνο εκτοξευόμενο από αντίπαλο όχι μία εχθρική, οργανωμένη κρατική οντότητα, αλλά ένα ισλαμικό τρομοκρατικό κίνημα με μηδαμινό κλάσμα της αριθμητικής και συμβατικής ισχύος των ΗΠΑ και επέφερε τις παρακάτω συνέπειες.⁵¹

-2.753 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους στους Δίδυμους Πύργους

-400 από τους νεκρούς αυτούς ήταν πυροσβέστες, αστυνομικοί και λιμενικοί.

-184 άνθρωποι σκοτώθηκαν στο Πεντάγωνο.

-40 άνθρωποι σκοτώθηκαν στο Σάνσκβιλ της Πενσυλβάνια.

-1.642 από τα θύματα των Πύργων ταυτοποιήθηκαν με τα μέλη που βρέθηκαν στην περιοχή. Οι συγγενείς των υπολοίπων ζουν ακόμη τον Γολγοθά τους, περιμένοντας να αναγνωριστούν τα υπόλοιπα λείψανα.

-123 δισ. δολάρια στοίχισε το χτύπημα στις ΗΠΑ τις πρώτες δύο εβδομάδες μετά την 11η Σεπτεμβρίου⁵².

⁴⁹ Agence France Press, 14/11/15

⁵⁰ Σταύρος Τζίμας, Η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οι ελληνικές φαντασιώσεις, Ελλάς-Σερβία-Ορθοδοξία, εκδόσεις Επίκεντρο, 2014.

⁵¹ Ελεύθερος Τύπος, 11 Σεπτεμβρίου 2001: Η μέρα που άλλαξε τον κόσμο, 11/9/2018

⁵² Ελεύθερος Τύπος, 11 Σεπτεμβρίου 2001: Η μέρα που άλλαξε τον κόσμο, 11/9/2018

Από την άποψη αυτή, η επίθεση εναντίον των ΗΠΑ πέραν των μεγάλων ψυχολογικών πιέσεων που προκάλεσε στην κοινωνία και κατ' επέκταση πολιτικών στη κυβέρνηση, ταυτόχρονα αποτέλεσε πραγματική και αδιαμφισβήτητη πολεμική ενέργεια στο έδαφος τους, συνυπολογιζόμενης της υλικής και άυλης ζημιάς που προκάλεσε. Για να χαρακτηριστεί όμως ως πολεμική ενέργεια το τρομοκρατικό χτύπημα στις ΗΠΑ θα πρέπει να διερευνηθούν τα στοιχεία αλλαγής της πολεμικής διαδικασίας.

- Η πρώτη αλλαγή στη πολεμική διαδικασία υπεισέρχεται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας τόσο στο τομέα των επικοινωνιών – ηλεκτρονικών όσο και στον τομέα των οπλικών συστημάτων και όπλων. Μέχρι και το πρόσφατο παρελθόν (Πόλεμος Ιραν – Ιρακ, 1980-1988) ο πόλεμος διαρκούσε κατ' ελάχιστο ένα έτος. Από τους δύο πολέμους του κόλπου (1991, 2003) διαφαίνεται ότι η ταχύτητα εξέλιξης των στρατιωτικών επιχειρήσεων και γενικότερα του πολεμικού φαινομένου έχει αυξηθεί δραματικά. Η διάρκεια καθορίζεται από έναρξης των εχθροπραξιών μέχρι και την επίσημη λήξη τους, ακριβέστερα ο πόλεμος αρχίζει με την έναρξη των επιχειρήσεων και τελειώνει όταν έχει επιτευχθεί η επιθυμητή τελική κατάσταση και οι πολιτικοί σκοποί που τέθηκαν από ένα από τα δύο μέρη και έχει καμφθεί η θέληση του αντιπάλου για συνέχιση του αγώνα⁵³. Επιπλέον, ο πόλεμος έχει ξεφύγει από την καθιερωμένη πρακτική της αντιπαράθεσης στρατευμάτων και έχει περάσει σε άλλα πεδία εφαρμογής, αποτέλεσμα της τεχνολογικής εξέλιξης⁵⁴. Εφόσον, το χτύπημα με «ιό» στον πυρηνικό αντιδραστήρα του Ιράν στο Bushehr το Σεπτέμβριο του 2009 αποσκοπούσε στη πρόκληση καθυστέρησης ολοκλήρωσης του πυρηνικού του προγράμματος σε ελάχιστο χρόνο, τότε αναλογικά ήταν μια επιχείρηση που εξελίχθηκε ταχύτατα και εκπλήρωσε τον στόχο της, αποφέροντας σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Ιρανών καθυστέρηση 3 ετών⁵⁵. Η ενέργεια μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολεμική, όπως και ονομάστηκε από το Ιράν και τα ΜΜΕ των δυτικών χωρών συγκρίνοντας την ταχύτητα εξέλιξης, το μέγεθος της ζημιάς και την μέθοδο υλοποίησης⁵⁶. Επιπλέον, ο εχθρός έμεινε στις «σκιές» καθώς ποτέ το

⁵³ ΓΕΕΘΑ, «Επιχειρησιακή Σχεδίαση», 2012

⁵⁴ US Army, JD 5-0 Operational Process, 2012

⁵⁵ BBC News, Το σκουλήκι Stuxnet πλήττει τους υπολογιστές προσωπικού πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν, 26/9/10

⁵⁶ New York Times, Stuxnet Μια κοινή αμερικανο-ισραηλινή επιχείρηση, 16/1/11

Ισραήλ ή οι ΗΠΑ δεν ανέλαβαν την ευθύνη. Έτσι, από τη τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα και έπειτα, ο πόλεμος, ως μέσο επιβολής της θελήσεως μίας κρατικής οντότητας σε μία άλλη, διήλθε ταχύτατα από διαδοχικές φάσεις μεταλλάξεώς του και η διαδικασία αυτή συνεχίζεται ακόμη, καθώς οι απειλές μεταλλάσσονται και εξελίσσονται συνεχώς⁵⁷ ακολουθώντας τις νέες τεχνολογίες και εξελίσσοντας τις πρακτικές του παρελθόντος σύμφωνα με τα εργαλεία που παρέχονται στο παρόν.

- Η δεύτερη παραδοχή είναι ότι ο πόλεμος, ως μορφή οργανωμένης βίας, έπαυσε να αποτελεί προνόμιο των οργανωμένων κρατών και εισήλθε σε μία φάση, όπου ανάμεσα στους «παίκτες» συγκαταλέγονται πλέον και μη κρατικές οντότητες, όπως εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες ή ακόμη και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα με την τεράστια διεισδυτική και διαβρωτική ισχύ της μεγάλης του οικονομικής δύναμης. Μια εθνότητα χωρίς να αποτελεί κρατική οντότητα είναι οι Κούρδοι, διασπαρμένοι σε 4 κράτη (Τουρκία – Ιράν – Ιράκ – Συρία), οι οποίοι αν και διασπασμένοι σε φυλές⁵⁸ διεξάγουν πολεμικές επιχειρήσεις άλλοτε τακτικού τύπου και άλλοτε ανορθοδόξου⁵⁹ εναντίον των κρατικών δρώντων στην επικράτεια των οποίων δραστηριοποιούνται, με την υποστήριξη άλλων κρατικών δρώντων (ΗΠΑ, Γαλλία). Από το 1930⁶⁰ το κουρδικό έθνος αγωνίζεται για την ανεξαρτησία του, όμως ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία που διαρκεί από το 2011 έχει δώσει άλλη προοπτική⁶¹ στην ιστορία του Κουρδικού έθνους. Ένα άλλο παράδειγμα εκδήλωσης οργανωμένης βίας βρίσκεται πάλι στη περιοχή της Μέσης Ανατολής με το ονομαζόμενο «Ισλαμικό Κράτος» το οποίο ποτέ δεν έγινε αποδεκτό ως κρατική οντότητα από τα υπόλοιπα κράτη της υφηγίου, παρά ταύτα ασκούσε οργανωμένη βία εναντίον έτερων κρατικών οντοτήτων (Συρία – Ιράκ)⁶² και πιθανόν διατηρούσε σχέσεις με άλλα επίσημα

⁵⁷ US Army, JD 5-0 Operational Process, 2012

⁵⁸ Καραγιάννης – Χρηστίδης, Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ 2017 - 2018

⁵⁹ Naftemporiki.gr, λήμμα Κουρδικό, 2005-2018,

⁶⁰ Κάσδαγλης Ν., Το Αραράτ βρυχάται, Κέδρος, Αθήνα, 1995

⁶¹ Σκλιβανός Χρήστος, Κουρδιστάν: Εν Δυνάμει Κράτος Ή Ευσεβής Πόθος;, power politics, 28 Σεπτεμβρίου, 2017.

⁶² Huffingtonpost.gr, Το τέλος του πολέμου κατά του ISIS ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός του Ιράκ Χρονολόγιο των κυριότερων ηττών της οργάνωσης, 9/12/2017

κράτη (Τουρκία)⁶³. Παράλληλα όμως με τις πολεμικές επιχειρήσεις που διεξήγαγε στη περιοχή της Μέσης Ανατολής, το Ισλαμικό Κράτος εκτόξευσε και πολλές ιδιαίτερα αιματηρές τρομοκρατικές ενέργειες τόσο σε γειτονικές χώρες όσο και σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Στη πόλη Γκαζιαντέπ της νοτιοανατολικής Τουρκίας τον Αύγουστο του 2016 ένα παιδί 12 – 14 ετών χρησιμοποιήθηκε σύμφωνα με τις αρχές ασφαλείας της Τουρκίας ως βομβιστής αυτοκτονίας από το Ισλαμικό Κράτος, το οποίο ανέλαβε και την ευθύνη⁶⁴. Από την έκθεση του ΟΗΕ αλλά και από την εξέταση του γεγονότος από τις αρχές ασφαλείας, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα

«Η εκπρόσωπος της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Παιδιών, Ρενάτε Βίντερ τόνισε ότι «ο ISIS προχωρά σε απαγωγές παιδιών τα οποία εκμεταλλεύεται ως σκλάβους του σεξ ή για βομβιστές αυτοκτονίας. Αυτά τα παιδιά μάλλον δεν συνειδητοποιούν καν τι κάνουν». Τον περασμένο Μάρτιο ο ISIS είχε χρησιμοποιήσει ένα νεαρό αγόρι ως βομβιστή αυτοκτονίας σε επίθεση σε γήπεδο στη Βαγδάτη όπου σκοτώθηκαν 65 άνθρωποι, τόνισε η Βίντερ.»⁶⁵

διαφαίνεται ότι πλέον οι τρομοκρατικές οργανώσεις και ιδιαίτερα οι θρησκευτικού χαρακτήρα (ισλαμιστικές) δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν ως μέσα ασύμμετρης απειλής ακόμα και διανοητικώς καθυστερημένα ανήλικα άτομα. Συνεπώς, το οπλοστάσιο των τρομοκρατικών οργανώσεων όσο και οι μέθοδοι προσέγγισης των στόχων τους βρίθουν από ποικιλομορφία, μη σεβόμενοι την ανθρώπινη και δη την παιδική ύπαρξη.

Τα κράτη στο πλαίσιο των δυνατοτήτων τους επεξεργάζονται διαχρονικά τρόπους για να νικήσουν τους αντιπάλους τους και να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα ή να διατηρήσουν τη σχετική διαφορά με τους αντι-

⁶³ HellasJournal.com, Ο ένοχος Ερντογάν: 11 ερωτήματα-φωτιά για τις σχέσεις του προέδρου της Τουρκίας με τον ISIS, 1/7/2016

⁶⁴ CNN.GR, Έκθεση ΟΗΕ: Ο ISIS χρησιμοποιεί διανοητικώς καθυστερημένα παιδιά ως καμικάζι αυτοκτονίας, 22/8/2016

⁶⁵ CNN.GR, Έκθεση ΟΗΕ: Ο ISIS χρησιμοποιεί διανοητικώς καθυστερημένα παιδιά ως καμικάζι αυτοκτονίας, 22/8/2016

πάλους τους. Εξετάζουν τη σχέση κόστους – οφέλους και εντάσσουν στην εργαλειοθήκη τους και τις ασύμμετρες απειλές, όπως το παράδειγμα που προαναφέρθηκε με την κυβερνοεπίθεση εναντίον του πυρηνικού αντιδραστήρα του Ιράν. Για να αποφασίσει ένα κράτος να εφαρμόσει στρατηγική ασύμμετρου πλήγματος εναντίον ενός άλλου είτε ισχυρότερου είτε ασθενέστερου κράτους, πρώτα θα εξετάσει εάν το αποτέλεσμα που θα επιφέρει θα το ισχυροποιήσει και θα διατηρηθούν τα οφέλη για ικανό χρονικό διάστημα. Έπειτα, θα αναλύσει τους κινδύνους από τη δαπάνη των φορτιών σκληρής ισχύος του αναλόγως του τρόπου χρήσης τους. Εάν το κράτος επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις σκληρής ισχύος του με συμβατικούς τρόπους τότε συνεπάγεται ότι τίθενται σε κίνδυνο μεγαλύτερης φθοράς τα φορτία ισχύος του, καθόσον κινείται στη κατεύθυνση διεξαγωγής ενός πολέμου με τη κλασική του μορφή. Στη περίπτωση που το κράτος επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις σκληρής ισχύος του στο πλαίσιο της στρατηγικής του ασύμμετρου πλήγματος, θα πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι ενέργειες του δεν θα αποκαλυφθούν χωρίς τη θέληση του, διότι αν αποκαλυφθούν γεννάται ο κίνδυνος της μη ηθικής αποδοχής της πράξης από τα υπόλοιπα κράτη ή στο εσωτερικό του από μέρος της κοινωνίας του, όπως θα αναλυθεί παρακάτω στην επιχείρηση «Σουζάνα» του Ισραήλ. Για παράδειγμα η χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής από τις ΗΠΑ για την αντιμετώπιση αντάρτικων κινημάτων ή γενικώς υποδεέστερων σε στρατιωτική ισχύ αντιπάλων, αποτελεί ένα ασύμμετρο πλήγμα καθόσον δεν τηρείται η αναλογικότητα στη χρήση των όπλων, όμως το βασικότερο είναι οι αντιδράσεις που θα δεχθούν από τους συμμάχους τους και από την κοινή γνώμη στο εσωτερικό τους, εφόσον αποκαλυφθεί ότι όντως εκτόξευσαν τέτοιου είδους όπλο⁶⁶. Ένας άλλος παράγοντας που καθορίζει τον τρόπο χρήσης των δυνάμεων σκληρής ισχύος ενός κράτους είναι κατά πόσο το ασύμμετρο πλήγμα θα λειτουργήσει αποτρεπτικά για άλλους πιθανούς ανταγωνιστές, θα προκαλέσει το φόβο και στη συνέχεια πιέσεις σε βάρος του ή το δέος και την αδράνεια. Όπως προαναφέρθηκε το διεθνές σύστημα με τον τρόπο που λειτουργεί, επιβραβεύει και τιμωρεί συμπεριφορές αναλόγως της κατανομής ισχύος, δηλαδή των δομικών

⁶⁶ Ηλίας Κουσκουβέλης, ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, Β' ΕΚΔΟΣΗ, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 141, 2000

πιέσεων που ασκούνται μέσα σε αυτό. Οπότε το κράτος που θα χρησιμοποιήσει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος θα πρέπει να εκτιμήσει αρχικά το βαθμό πίεσης που θα δεχθεί στην περίπτωση της αποκάλυψης του ως αυτουργός και έπειτα να εξετάσει το ενδεχόμενο της μεταφοράς πιέσεων σε βάρος του από το κενό ισχύος που το ίδιο θα δημιουργήσει αφαιρώντας ισχύ από το αντίπαλο κράτος. «Μια ισορροπία άπαξ και διαταραχθεί θα αποκατασταθεί»⁶⁷ με την ανακατανομή της ισχύος μέσα στη δομή του διεθνούς συστήματος.

2.3.1 Χαρακτηριστικά Ασύμμετρων Απειλών

Αξίζει να αναφερθούν τα χαρακτηριστικά των ασύμμετρων απειλών καθώς μέσα από αυτά κατανοείται καλλίτερα η δυναμική που έχουν, όπως αυτά αναδεικνύονται μέσα από τους ορισμούς που προαναφέρθηκαν. Οι ασύμμετρες απειλές:

- Σύμφωνα με το Πανεπιστήμιο της Μασαχουσέτης, είναι μία εκδοχή του «δεν πολεμώ δίκαια» (unfair play), και εννοεί ότι η ασύμμετρη απειλή περιλαμβάνει τη χρήση του αιφνιδιασμού σε όλες του τις διαστάσεις (χρόνο, τόπο, μέσα και μεθόδους) που δεν προβλέπονται στη σχεδίαση και στα σενάρια των οργανωμένων κρατών με σαφώς καθορισμένο τρόπο αντιμετώπισης (όσον αφορά στις διαστάσεις του χρόνου – χώρου)⁶⁸. Οπότε, θεωρείται ότι δεν είναι «δίκαιο» να χτυπήσεις κάποιον χωρίς να τον προειδοποιήσεις πριν το κάνεις. Θα ήταν δίκαιο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ΗΠΑ να αντιπαρατεθεί ο όποιος αντίπαλος χωρίς να χρησιμοποιήσει δόλιες – «ύπουλες» μεθόδους. Σε παλαιότερες εποχές κυρίως λόγω των χαμηλών ταχυτήτων μετακίνησης των στρατευμάτων (κινούνταν πεζοί) υπήρχε ο χρόνος έγκαιρης προειδοποίησης και προετοιμασίας, πλέον με την εξέλιξη της τεχνολογίας η γεωγραφία δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Αυτό είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα της χρήσης των ασύμμετρων απειλών. Επίσης περιλαμβάνουν το ενδεχόμενο το κράτος, που χρησιμοποιεί τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος, να σχεδιάσει μία στρατηγική, η οποία να μεταβάλει ριζικά το πεδίο, στο οποίο εκτυλίσσεται η σύγκρουση. Το ασύμμετρο πλήγμα μπορεί να πραγματοποιηθεί οπουδήποτε

⁶⁷ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, 21

⁶⁸ Joint Staff, J-7, *Joint Publication 1-02, Department of Defense, Dictionary and Associated Terms*, Joint Staff, 2004

στο χώρο (αστικό περιβάλλον, εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας, αποταμιευτήρες ύδατος, εργαστήρια βιοιατρικής και όπου αλλού μπορεί να προκαλέσει μεγάλη ζημιά), σε χρόνο της επιλογής αυτού που εφαρμόζει τη συγκεκριμένη στρατηγική, και με μεθόδους και μέσα που δεν χρησιμοποιούνται από τακτικές στρατιωτικές μονάδες αλλά από μονάδες ειδικών επιχειρήσεων (Ειδικές Δυνάμεις, Μονάδες Κυβερνοπολέμου κ.λ.π.) ή άλλες οργανώσεις (τρομοκρατικές, παρακρατικές κ.λ.π.) επί των οποίων το κράτος ασκεί επιρροή ή/και έλεγχο⁶⁹.

- Μπορούν να λάβουν πολλές μορφές ανάλογα με τους στόχους και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν π.χ. βομβιστικές επιθέσεις, αντάρτικο υπαίθρου και πόλεως. Για παράδειγμα οι βομβιστικές επιθέσεις, που πιθανολογείται ότι εκτοξευθήκαν από τη Συρία⁷⁰, με φορτηγά γεμάτα εκρηκτικά στη Βηρυτό το 1983 εναντίον των Αμερικανών Πεζοναυτών εξανάγκασε τις ΗΠΑ να αποσυρθούν από το Λίβανο το 1984, καθώς το στρατηγικό όφελος από την παραμονή τους εκεί ήταν δυσανάλογα μικρό σε σχέση με τις απώλειες σε τακτικό επίπεδο. Ένα άλλο σύγχρονο παράδειγμα είναι ο πόλεμος του Βιετνάμ που διάρκεσε από το Νοέμβριο του 1955 μέχρι 30 Απριλίου του 1975, με τη παράδοση του νοτίου τμήματος της χώρας στο βορείου Βιετνάμ. Ειδικότερα, από το 1960 ξεκινά ανταρτοπόλεμος στο νότιο Βιετνάμ από τους κομμουνιστές που βρίσκονται εκεί και επιθυμούν να απελευθερώσουν το νότιο τμήμα της χώρας. Η τακτική που ανέπτυξαν με την ευρεία χρήση των σηράγγων αποτέλεσε ίσως και την αιτία της ήττας των ΗΠΑ σε τακτικό επίπεδο⁷¹. Αν αναλογισθούμε και το μέγεθος των δυνάμεων που έδρασαν στο πεδίο της μάχης και έφτασαν τους 2.291.000 εκατομμύρια, εκ των οποίων οι 461.000 πολέμησαν για τις κομμουνιστικές δυνάμεις και οι 1.830.000 για τις συμμαχικές δυνάμεις του νότου, τότε φαίνεται και το μέγεθος της τακτικής επιτυχίας των ανταρτών του Βορείου Βιετνάμ⁷². Επιπλέον από τα προαναφερθέντα παραδείγματα συνεπάγεται ότι

⁶⁹ MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, Thoughts on the Meaning of "Asymmetric Threats", 8/3/2006

⁷⁰ Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 362

⁷¹ <https://thevietnamwar.info/north-vietnamese-tactics>, 17/9/2013

⁷² <https://www.news247.gr/afieromata/o-polemos-toy-vietnam-se-arithmoys.6341253.html>, 30/4/2015

οι συνέπειες των ασύμμετρων πληγμάτων μπορεί να έχουν αντίκτυπο τόσο σε τακτικό, όσο και σε στρατηγικό επίπεδο⁷³.

- Σε στρατηγικό επίπεδο μια ασύμμετρη προσέγγιση αποσκοπεί στην εκμετάλλευση των φόβων των πολιτών, ώστε να αποδυναμώσει τις δημοκρατικές διαδικασίες, να υπονομεύσει την κυβέρνηση ή να την εκθέσει στους συμμάχους της. Οι απειλές αυτές έχουν ένα ισχυρό ψυχολογικό καθώς και φυσικό επακόλουθο, καθώς το αποτέλεσμα που επιδιώκει ο ενεργών είναι η πρόκληση δέους από πλευράς του αντιπάλου. Τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη κατά γενική ομολογία χαρακτηρίζονται από ισχυρούς μηχανισμούς ασφαλείας, σταθερές οικονομίες και φιλελεύθερο τρόπο κοινωνικής ζωής. Τα τρομοκρατικά χτύπηματα στις πόλεις αυτών των κρατών, όπως στο Παρίσι το 2015 και τη Νίκαια το 2016, τις Βρυξέλλες το 2016⁷⁴, στο Λονδίνο το 2017⁷⁵ αλλά ακόμα και στη Κωνσταντινούπολη το 2017 (πόλη μη δυτικοευρωπαϊκού κράτους) είχαν συνέπειες τόσο οικονομικές, ιδιαίτερα στο τομέα του τουρισμού, όσο και ψυχολογικές προς τους πολίτες. Οι οικονομικές συνέπειες εδράζονται, κατά μεγάλο μέρος, στο γεγονός ότι πλέον δεν θεωρούνται ως ασφαλής τουριστικός προορισμός με το μέγεθος των απωλειών σε όγκο τουριστών να φθάνει το 20%⁷⁶. Οι ψυχολογικές συνέπειες είναι απόρροια του φόβου της ανασφάλειας που αισθάνονται πλέον οι πολίτες των χωρών αυτών, καθώς πλήττονται μέσα στην ίδια τη χώρα τους, που τη θεωρούσαν απρόσβλητη από τρομοκρατικές ενέργειες και εμπιστεύονταν πλήρως τις αρχές ασφαλείας του κράτους τους⁷⁷. Οι κυβερνήσεις στη προσπάθειά τους να μετριάσουν τις συνέπειες λαμβάνουν όλο και περισσότερα μέτρα ασφαλείας, όμως στη περίπτωση της πρωτοχρονιάς του 2017, η Τουρκία δεν απέφυγε το τρομοκρατικό χτύπημα στη Κωνσταντινούπολη^{78 79}. Τα επιπλέον μέτρα ασφαλείας, παρότι έχουν ως σκοπό την ασφάλεια

⁷³ Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 361

⁷⁴ www.protothema.gr, Βρυξέλλες: Τρομοκρατικό χτύπημα σε αεροδρόμιο και μετρό - Τουλάχιστον 34 νεκροί, 22/3/2016

⁷⁵ www.protothema.gr, Επίθεση στο Λονδίνο: Τα οκτώ λεπτά του τρόμου - Πώς έδρασαν οι τρομοκράτες, 4/6/2017

⁷⁶ www.kathimerini.com, Η τρομοκρατία αλλάζει τον χάρτη του τουρισμού Γαλλία και Τουρκία, οι μεγάλοι χαμένοι της φετινής τουριστικής σεζόν, 29/7/2016

⁷⁷ www.newsit.gr, Πρωτοχρονιά 2017: Στρατοκρατούμενες πρωτεύουσες! Χιλιάδες πάνοπλοι αστυνομικοί στους δρόμους, 31/12/2016

⁷⁸ Βλ. παραπομπή 75

⁷⁹ www.protothema.gr, Ματωμένη Πρωτοχρονιά στην Τουρκία: 39 νεκροί σε χτύπημα αλά Μπατακλάν, 1/1/2017

των πολιτών, ταυτόχρονα μειώνουν και την ελευθερία μετακινήσεων, η οποία εξελίσσεται μετ' εμποδίων⁸⁰.

- Σε στρατηγικό ή/και τακτικό επίπεδο, ένας δρων μπορεί να αναγκάσει τον αντίπαλο να αλλάξει πορεία ή τακτική, προβαίνοντας σε επιθέσεις, οι οποίες δεν αντιμετωπίζονται εύκολα ούτε αυτές καθαυτές αλλά ούτε και τα αποτελέσματα αυτών είναι ευκόλως διαχειρίσιμα. Τα όπλα μαζικής καταστροφής, σύμφωνα με τους ορισμούς που προαναφέρθηκαν, αντιμετωπίζονται ως ασύμμετρες απειλές, ωσαύτως οι ατομικές βόμβες που εκτοξεύθηκαν εναντίον των Ιαπώνων στο τέλος του Β΄ΠΠ, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ασύμμετρα πλήγματα. Τα αποτελέσματα από τη χρήση των όπλων δεν ήταν αντιμετωπίσιμα τότε και ο Ιάπωνας Αυτοκράτορας βρέθηκε μπροστά στο δίλλημα της συνέχισης του πολέμου, όπως ήταν και η άποψη ορισμένων συμβούλων του, με κόστος όμως δυσανάλογο, ή στη συνθηκολόγηση προκειμένου να καταφέρει να επιβιώσει ο ιαπωνικός λαός και στο μέλλον. Τα πλήγματα που δέχθηκε η Ιαπωνία από τις ΗΠΑ με τις ατομικές βόμβες κατά πολλούς άλλαξαν τη πορεία και τη θέληση των Ιαπώνων για συνέχιση του πολέμου και τους ανάγκασαν σε συνθηκολόγηση⁸¹ κατ' άλλους αποτέλεσαν ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, καθώς αποσκοπούσαν στον από ανατολίας περιορισμό της τότε ΕΣΣΔ⁸². Σε κάθε περίπτωση, η χρήση των ατομικών βομβών εκπλήρωσε το σκοπό της, καθώς στη πρώτη περίπτωση η Ιαπωνία συνθηκολόγησε, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η ΕΣΣΔ σταμάτησε την προς ανατολίας κίνηση της.

- Χαρακτηρίζονται από πέντε πολύ βασικά στοιχεία

- Πρώτον, το στοιχείο του αιφνιδιασμού ή της μη προειδοποίησης σε ενδεχόμενο τρομοκρατικό κτύπημα. Σπάνια για μια τρομοκρατική

⁸⁰ www.mikrometoxos.gr, Γαλλία: Κατάσταση Πολιορκίας – Τρόμος στο Παρίσι – 60 νεκροί – Ο στρατός στους δρόμους – Κλείνουν τα σύνορα, 14/11/2015

<https://www.mikrometoxos.gr/%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%83/>

⁸¹ www.ww2.gr, Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

⁸² <https://www.newscientist.com/article/dn7706-hiroshima-bomb-may-have-carried-hidden-agenda/#.UkN0B39Gb84>, 21/6/2005

ενέργεια να υπάρχει προειδοποίηση από πηγή μη σχετιζόμενη με τους τρομοκράτες, εκτός αν ο ίδιος ο τρομοκράτης θελήσει να προειδοποιήσει. «Στις 2:50 είχαν πραγματοποιηθούν προειδοποιητικά τηλεφωνήματα αγνώστου στα γραφεία 2 ιστοσελίδων και σε μια εφημερίδα. Ο άγνωστος ανέφερε ότι σε 40 λεπτά θα σκάσει βόμβα στο Εφετείο. Αμέσως άνδρες της ΕΛ.ΑΣ. εκκένωσαν την περιοχή. Και όντως, ο εκρηκτικός μηχανισμός, πυροδοτήθηκε στις 03.25. Στο σημείο από την πρώτη στιγμή βρέθηκε το Τμήμα Εξουδετέρωσης Εκρηκτικών Μηχανισμών»⁸³. Αν λοιπόν, δεν προηγούταν το τηλεφώνημα τότε η ενέργεια θα είχε επιτύχει τον πλήρη αιφνιδιασμό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι δράστες για κάποιους δικούς τους λόγους προειδοποίησαν για την έκρηξη.

➤ Δεύτερον, το στοιχείο του ακραιφνή φανατισμού και την τακτική της αυτοθυσίας⁸⁴. Ιδιαίτερα στις ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις οι βομβιστές αυτοκτονίας αποτελούν μια συνήθη τακτική. Ο βομβιστής αυτοκτονίας για να ξεπεράσει το ένστικτο της επιβίωσης και να φθάσει στην «αυτοθυσία» διέρχεται από μια χρονοβόρα διαδικασία μύησης και πλύσης εγκεφάλου. Σε κάποιες περιπτώσεις ο βομβιστής ενεργοποιεί τα εκρηκτικά άνευ ιδιαίτερης σκέψης, όμως υπάρχει και ένα ποσοστό βομβιστών όπου η πράξη τους πραγματοποιείται είτε υπό την απειλή της ζωής κάποιου συγγενικού προσώπου είτε με δευτερεύον μηχανισμό πυροδότησης από τους ιθύνοντες της επίθεσης⁸⁵.

➤ Τρίτον την τεχνική της χρήσεως κοιμωμένων (sleepers) τρομοκρατών. Πρόκειται για τρομοκράτες οι οποίοι είχαν μνηθεί στο παρελθόν στις αρχές μιας τρομοκρατικής οργάνωσης και ενεργοποιούνται είτε μετά από σχετική εντολή από τα διευθυντικά – διοικητικά στελέχη της οργάνωσης, εφόσον ταξίδεψαν μέχρι την έδρα της οργάνωσης είτε αυτοβούλως εμπνεόμενοι από τις αρχές της οργάνωσης. Η μύηση - ριζοσπαστικοποίηση τους δυνατόν να συνέβη στη χώρα καταγωγής τους μέσα από συνεντεύσεις σε τόπους λατρείας, είτε μέσω διαδικτύου κ.λ.π⁸⁶. Η ενεργοποίηση τους αποσκοπεί στην

⁸³ <http://www.iefimerida.gr/news/384621/vomva-sto-efeteio-katadromiki-epithesi-me-vanaki-apo-4-tromokrates>, 22/12/2017

⁸⁴ Μάνος Καραγιάννης, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ 2017-2018, 26/4/2018

⁸⁵ Mohammed M. Hafez, Rationality, Culture and Structure in the making of suicide bombers, a preliminary theoretical synthesis and illustrative case study, Studies in Conflict & Terrorism, 29,165-185,2006

⁸⁶ Μάνος Καραγιάννης, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ 2017-2018, 26/4/2018

πραγματοποίηση τρομοκρατικών επιθέσεων στο πλαίσιο του αιφνιδιασμού, καθώς το «ξύπνημα» τόσο με διαβίβαση της εντολής μέσω κάποιας επικοινωνίας (κινητά τηλέφωνα, facebook και άλλες ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης), όσο και με αυτόβουλη ενέργεια δεν ενέχει κάποιον κίνδυνο αποκάλυψης, εκτός αν ο κοιμώμενος τρομοκράτης υποπέσει σε λανθασμένες ενέργειες⁸⁷.

➤ Τέταρτον, από την πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους που είναι αρκετά μεγάλοι για να εξασφαλίσουν μακροβιότητα, άρτια οργάνωση και παγκόσμια εξάπλωση (με τη δημιουργία πολλών τρομοκρατικών πυρήνων ανά τον κόσμο) των οργανώσεων αυτών. Οι χρηματοδοτικοί πόροι των τρομοκρατικών οργανώσεων μπορεί να είναι ληστείες, εμπόριο ναρκωτικών – όπλων – λευκής σαρκός, εμπόριο καυσίμων, κυβερνοληστείες και γενικά παράνομες οικονομικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα η 17 Νοέμβρη χρηματοδοτούταν από ληστείες που διέπρατταν τα μέλη της⁸⁸. Το Ισλαμικό κράτος χρηματοδοτούταν μέσα από τη λαθραία πώληση πετρελαίου⁸⁹. Ακόμα και κράτη παρίες ή κράτη «τρομοκράτες»⁹⁰ όπως τα αποκαλούν στο πολιτικό τους λόγο υψηλόβαθμοι κυβερνόντες δυτικών κρατών καταφεύγουν σε εγκληματικές ενέργειες για να χρηματοδοτήσουν προγράμματα όπλων μαζικής καταστροφής, π.χ. η Βόρεια Κορέα η οποία έχει κατηγορηθεί αρκετές φορές για κυβερνοληστείες⁹¹.

➤ Τέλος από την υψηλού βαθμού εκπαίδευση των στελεχών τους. Είναι προφανές το γεγονός ότι οι τρομοκράτες για να χειριστούν όπλα και εκρηκτικά, για να εφαρμόσουν ατομικές τακτικές επίθεσης και άμυνας, για να ελιχθούν και να διαφύγουν υποβάλλονται σε εκπαίδευση⁹². Όσο μεγαλύτερη δράση επιθυμούν να αναπτύξουν τόσο σε περισσότερη εκπαίδευση υποβάλ-

⁸⁷ <https://www.nato.int/docu/review/2012/Threats-Within/Not-gone-not-as-strong/GR/index.htm>, 31/10/2018

⁸⁸ <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/ta-xytipimata-tis-17-noembri-no-6-10/24/11/2008>

⁸⁹ <https://www.reader.gr/stories/pos-isis-egine-i-ploysioteri-tromokratiki-organosi-stin-istoria-tis-anthropotitas>, 18/12/2015

⁹⁰ <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/106660/v-korea-epithetiki-paraviasi-apo-ton-tramp-i-entaxi-mas-sti-lista-tromokraton>, 22/11/2017

⁹¹ Eniconomia.gr, Από που βγάζει τόσα λεφτά η Βόρεια Κορέα;, 10 Απρ 2017, Πηγή: CNN Money <http://www.eniconomia.gr/international/149173,apo-pou-vgazei-tosa-lefta-i-voreia-korea.html>

⁹² <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/775119/stratitiki-ekpaideusi-deihnei-o-tropos-drasis-ton-tromokraton>, 7/1/2015

λονται. Ακόμα και στρατόπεδα εκπαίδευσης έχουν είτε σε χώρες όπου η κρατική εξουσία δεν ασκείται σε όλη την επικράτεια π.χ. Λιβύη⁹³, είτε υπό την κάλυψη των κυβερνήσεων των χωρών αυτών, όπως τα στρατόπεδα εκπαίδευσης της AL-Qaeda στη Σαουδική Αραβία⁹⁴.

- Ένα άλλο χαρακτηριστικό των ασύμμετρων απειλών είναι η υποβάθμιση της σημασίας του κλασικού πολέμου υπό τις γνωστές του μορφές, καθώς οι ασύμμετρες απειλές αψηφούν βασικούς νόμους τους οποίους ακολουθεί ο κλασικός. Η ασύμμετρη απειλή μπορεί να μην είναι καν μία κρατική οντότητα δυνάμενη να υποστεί πλήγματα, να μην εντάσσεται σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, να είναι διάσπαρτη σε αρκετές χώρες ως ιδεολογικό ή θρησκευτικό κίνημα κλπ. και να παραμένει αν επιθυμεί αόρατη, να επικοινωνεί και να δρα σε παγκόσμια βάση εκμεταλλευόμενη τα τεχνολογικά επιτεύγματα, να θέτει ή όχι αιτήματα και να αναλαμβάνει όποτε θέλει ή και καθόλου την ευθύνη για τα πλήγματα της. Η Αλ Κάιντα αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα τρομοκρατικής οργάνωσης, καθώς:

- ✓ Δεν αποτελεί κρατική οντότητα, διότι δεν ασκεί νόμιμη κρατική εξουσία σε πληθυσμό και σε συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια, αλλά αντί αυτού δραστηριοποιείται εντός άλλων κρατικών οντοτήτων.

- ✓ Ως οργάνωση συναντώνται διάσπαρτοι θύλακες της σε διάφορες περιοχές της υφηλίου ή ακόμα και «θυγατρικές» τρομοκρατικές οργανώσεις οι οποίες τελούν υπό την υψηλή καθοδήγηση και υποστήριξη της κεντρικής οργάνωσης⁹⁵. Ο Bruce Hoffman σε άρθρο των Financial Times⁹⁶ που δημοσιεύθηκε την 18 Ιανουαρίου 2018, ωστόσο, βλέπει την Αλ Κάιντα ως ένα συνεκτικό δίκτυο που οδηγείται έντονα από τις πακιστανικές φυλετικές περιοχές, με πυρήνες να εμφανίζονται τουλάχιστον στις παρακάτω περιοχές.

⁹³ <http://www.athenspress.gr/2017/05/%CE%B7-%CE%B1%CE%AF%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CE%BC%CE%B2%CE%AC%CF%81%CE%B4%CE%B9%CF%83%CE%B5-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%B1-%CE%B5%CE%BA/>, 27/5/2017

⁹⁴ <http://www.iefimerida.gr/news/418642/monopati-toy-aimatos-apokalyptiko-ntokimanter-gia-ta-stratopeda-ekpaideysis-tis-al>, 23/5/2018

⁹⁵ [tovima.gr](http://www.tovima.gr), Η Αλ Κάιντα ριζώνει στην Αφρική, 28/9/2013, <https://www.tovima.gr/2013/09/28/world/i-al-kainta-rizwnei-stin-afriki/>

⁹⁶ James Blitz, Αλ Κάιντα: Μια μετασηματισμένη απειλή, 18/1/2010, Financial Times www.ft.com/content/173635a6-046f-11df-8603-00144

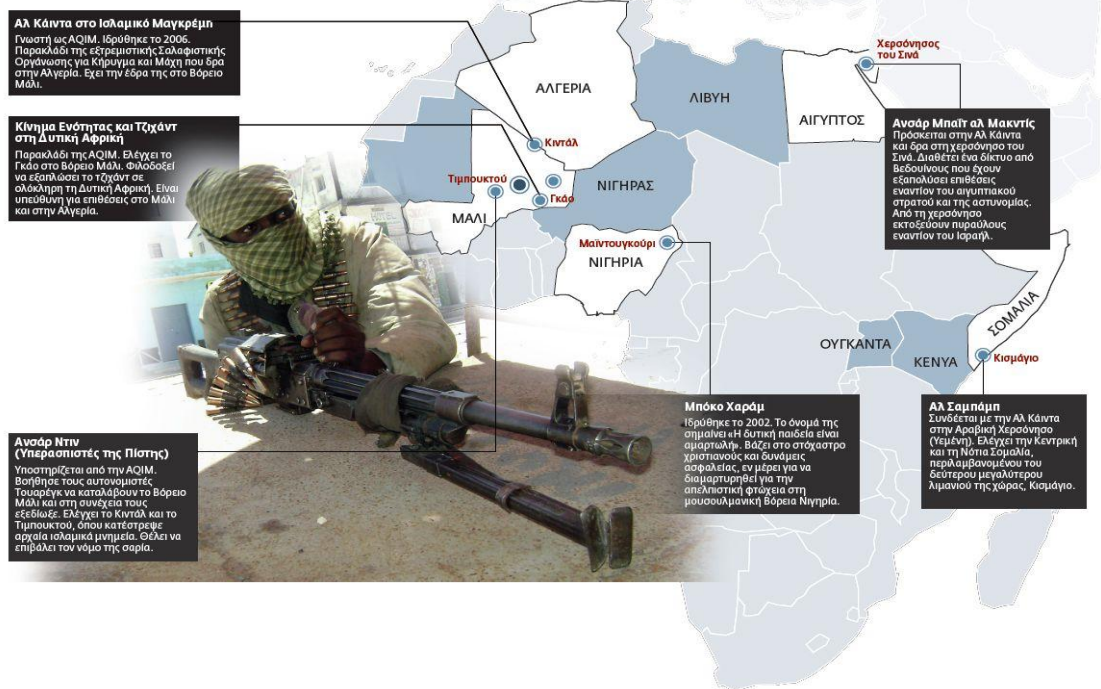
- Αλ Κάιντα στο Ισλαμικό Μαγκρέμπ
- Η Αλ Κάιντα στο Ιράκ (AQI)
- Αλ Κάιντα στην Υεμένη
- Αλ Κάιντα στη Σομαλία
- Αλ Κάιντα στις εκτάσεις πέρα από τον Σαχέλ
- Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο
- Αλ-Κάιντα στη Συρία
- Αλ-Κάιντα στην Ινδική Υπερηφάνεια
- Αλ Κάιντα στο Λίβανο
- Αλ-Κάιντα στο Αρχιπέλαγος του Μαλαισίας
- Αλ-Κάιντα στο Κουρδιστάν
- Η Αλ Κάιντα στη Δυτική Αφρική
- Η Αλ Κάιντα στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη
- Αλ Κάιντα στη Γάζα
- Αλ Κάιντα στην Ισπανία
- Αλ-Κάιντα στη χερσόνησο του Σινά
- Αλ Κάιντα στο Μάλι
- Την Αλ Κάιντα στον Καύκασο και τη Ρωσία

Η διασπορά της οργάνωσης, και των υπό αυτής έτερων τρομοκρατικών οργανώσεων, μόνο στην αφρικανική ήπειρο παρουσιάζεται στον πρώτο χάρτη⁹⁷, ενώ στο δεύτερο χάρτη φαίνεται που υπάρχουν και δραστηριοποιούνται είτε οργανώσεις είτε μεμονωμένα πρόσωπα προσκείμενα στην Αλ Κάιντα ανά το κόσμο⁹⁸.

⁹⁷ όπως παραπομπή 94

⁹⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Qaeda>

Ενοπλες ισλαμιστικές οργανώσεις στη Μαύρη Ηπειρο

Εικόνα 1

Εικόνα 2

✓ Η επίθεση στη Βεγγάζη το 2012, η οποία είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του Αμερικανικού Πρέσβη J. Christopher Stevens και τριών άλλων Αμερικανών, δεν έχει εξακριβωθεί ακόμη ότι έχει πραγματοποιηθεί από την Αλ Κάιντα ή άλλα παρακλάδια της ⁹⁹

⁹⁹ CNN.com, Sources: 3 al Qaeda operatives took part in Benghazi attack, 4/5/2013, <https://edition.cnn.com/2013/05/02/world/africa/us-libya-benghazi-suspects>

✓ Το 2007, η Αλ Κάιντα κυκλοφόρησε τα «Mujahedeen Secrets» , λογισμικό κρυπτογράφησης που χρησιμοποιείται για τις ηλεκτρονικές και κυψελοειδείς επικοινωνίες μια αναβαθμισμένη έκδοση, «Mujahedeen Secrets 2», κυκλοφόρησε το 2008, αναδεικνύοντας τη δυνατότητα της χρήσης υψηλής τεχνολογίας επικοινωνιών από τις τρομοκρατικές οργανώσεις¹⁰⁰.

Διατηρείται, όμως, η πτυχή του ελέγχου ή της υποστήριξης των οργανώσεων αυτών από κρατικές οντότητες, υπό προϋποθέσεις. Π.χ. το Ισλαμικό Κράτος, το οποίο δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στη κρατική λειτουργία της Συρίας, πέραν όλων των άλλων προβλημάτων, και του Ιράκ εμφανίζεται ως χρηματοδοτούμενο και υποστηριζόμενο από τη Τουρκία¹⁰¹. Ακόμα και στη Νικαράγουα υπήρξε κατηγορία κατά των ΗΠΑ, χρηματοδότησης του αντάρτικου κινήματος των Κόντρας τη δεκαετία του 1980, προκειμένου να ανέλθει στην εξουσία μια φιλοαμερικάνικη πολιτική ελίτ¹⁰². Στη παρούσα εργασία αυτό που εξετάζεται είναι το πως ένα ασθενέστερο κράτος θα εξισορροπήσει ένα ισχυρότερο μέσω μιας ασύμμετρης προσβολής, χρησιμοποιώντας τις ίδιες μεθόδους – μέσα – όπλα των μη κρατικών δρώντων που ενεργούν μέσα στο φάσμα του ασύμμετρου πολέμου. Οπότε, με σκοπό την κατά το δυνατόν, καλύτερη ανάλυση δεν αναφέρονται παραδείγματα ασύμμετρων πληγμάτων μόνο κρατικών δρώντων, αλλά και μη κρατικών των οποίων οι στόχοι που επιλέγουν, οι τακτικές, οι μέθοδοι και τα εργαλεία εφαρμογής μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τους κρατικούς δρώντες. Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, δεν παύει η περίπτωση ελέγχου από το κράτος τέτοιου είδους οργανώσεων ή η εκδήλωση δράσης από κράτος που να ομοιάζει στις δράσεις τέτοιων οργανώσεων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ένας κρατικός δρων οφείλει να κατανοήσει τις μορφές που λαμβάνουν οι ασύμμετρες απειλές, έτσι ώστε να είναι σε θέση να επιλέξει την καταλληλότερη μορφή για την πραγματοποίηση ενός ασύμμετρου πλήγματος.

¹⁰⁰ <https://www.nytimes.com/2013/09/30/us/qaeda-plot-leak-has-undermined-us-intelligence.html>

¹⁰¹ <http://www.iefimerida.gr>, Μέλος του ISIS: Η Τουρκία συνεργάζεται με τζιχαντιστές κατά των Κούρδων στη Συρία, 8/2/2018

¹⁰² <http://www.kathimerini.gr>, Η επιστροφή των Σαντινίστας The Economist, 12/11/2006

2.4 ΕΙΔΗ ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ

2.4.1 Τρομοκρατία

Η διεθνής τρομοκρατία αναδεικνύεται σε μείζονα διαχειριστή οικονομικών ροών παγκοσμίως μέσα από τη παράνομη οικονομική δραστηριότητα¹⁰³, σε καταλύτη πολιτικών εξελίξεων και υπολογίσιμο συντελεστή στρατιωτικής ισχύος σε συγκρούσεις ασύμμετρου και περιφερειακού χαρακτήρα¹⁰⁴. Λόγω των αποτελεσμάτων που επιφέρει και της δημοσιότητας που παρέχεται από τα ΜΜΕ, η σύγχρονη τρομοκρατία υπερβαίνει τα στεγανά διαχείρισης των υπηρεσιών εσωτερικής ασφαλείας και αποκτά χαρακτηριστικά απειλής παγκοσμίου ενδιαφέροντος, με ιδιαίτερες συνέπειες τόσο για την ατομική ασφάλεια όσο και στην εθνική ασφάλεια. Το διαχρονικό ιδεολογικό υπόβαθρο των τρομοκρατικών οργανώσεων παρουσιάζεται ποικιλόμορφο, στηρίζεται σε πολιτικούς, θρησκευτικούς, κοινωνικούς, φυλετικούς και οικονομικούς λόγους και τροφοδοτείται από αισθήματα οικονομικής ανισότητας και κοινωνικής στέρησης δικαιωμάτων και θρησκευτικό φανατισμό. Παράλληλα, οι εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής με τη συνεχιζόμενη «αραβική άνοιξη»¹⁰⁵, καταδεικνύουν με τον πιο αδιάμφευστο τρόπο, ότι ειδικά η ισλαμική τρομοκρατία, αποτελεί μια απειλή, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, για τη διεθνή ασφάλεια. Κινήματα όπως αυτά που έχουν εμφανιστεί στη Συρία και το Ιράκ (ISIS), στις χώρες του ΜΑΓΚΡΕΠ (Νιγηρία, Αλγερία κ.λ.π.)¹⁰⁶ ακόμα και στη Κίνα (Ουιγούροι)¹⁰⁷, παρουσιάζουν μια αξιόλογη ικανότητα προσαρμογής και εκμετάλλευσης του συνόλου των στοιχείων του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος (διαδίκτυο, ΜΜΕ, χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, κ.τ.λ.) και σε συνδυασμό με την επένδυση στην ακραία βία και την καταπάτηση των δομικών αρχών και αξιών των κοινωνιών, προκαλούν αλυσι-

¹⁰³ <https://www.tothemaonline.com/Article/43410/pagkosmio-plhgma-gia-thn-oikonomia-h-tromokratia--o-oikonomikos-antiktypos-pagkosmiws-to-2014>

¹⁰⁴

https://www.cia.gov/search?q=terrorism+definition&site=CIA&btnG=%CE%A8%CE%AC%CE%BE%CE%B9%CE%BC%CE%BF&output=xml_no_dtd&client=CIA&myAction=%2Fsearch&proxystylesheet=CIA&submitMethod=get&ulang=el&sort=date%3AD%3AL%3Ad1&wc=200&wc_mc=1&oe=UTF-8&ie=UTF-8&ud=1&exclude_apps=1

¹⁰⁵ Μάνος Καραγιάννης, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ 2017 - 2018

¹⁰⁶ <https://www.presspublica.gr/mpoko-xaram/>

¹⁰⁷ <https://www.liberal.gr/arthro/197495/apopsi/arthra/oi-ouigouroi-i-islamiki-tromokratia-kai-oi-kinezikoi-stochoi-stin-ellada.html>

δωτές αντιδράσεις που προεκτείνονται μακράν της περιοχής δραστηριοποίησης τους. Η έκρηξη των μεταναστευτικών ροών προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία) ως κύριες πύλες εισόδου στην Ευρώπη, αποτελούν κάλυμμα εισόδου τρομοκρατών αλλά ταυτόχρονα προκαλούν και σημαντικά οικονομικά, κοινωνικά και δημογραφικά προβλήματα¹⁰⁸.

Τα τελευταία χρόνια έχουν επικρατήσει στη δημόσια συζήτηση θρησκευτικές τρομοκρατικές οργανώσεις όπως είναι η Αλ Κάιντα και το Ισλαμικό Κράτος καθώς οι ενέργειες τους είχαν μεγαλύτερο αντίκτυπο παγκοσμίως από τις υπόλοιπες οργανώσεις. Το ότι οι δύο αυτές οργανώσεις έχουν ένα θρησκευτικό υπόβαθρο δεν σημαίνει ότι δεν συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται άλλες οργανώσεις διαφορετικού ιδεολογικού υπόβαθρου, όπως οι Ουιγούροι στη Κίνα που προαναφέρθηκαν και οι οποίοι έχουν εθνικιστικό υπόβαθρο¹⁰⁹. Η τρομοκρατία εμφανίζεται στην ιστορία ακόμα από την εποχή της Αρχαίας Σπάρτης με την «Κρυπτεία», όπου κάποιοι αναλυτές τη θεωρούν ως εσωτερικό σύστημα ασφαλείας έναντι των Ειλώτων όμως κάποιοι άλλοι και ανάμεσα τους μεγάλοι αρχαίοι Έλληνες παιδαγωγοί και φιλόσοφοι ως μιαρής¹¹⁰ παρακρατική, με σύγχρονους όρους, ακροδεξιά τρομοκρατική οργάνωση. Ενώ υπάρχει μερίδα σύγχρονων ιστορικών που την χαρακτηρίζουν ως αντάρτικο σώμα.¹¹¹ Σήμερα, σε αναφορές του πολιτικού κόσμου στην Ελλάδα γίνεται λόγος για την «Κρυπτεία», η οποία προφανώς δεν συνάδει με το νομικό πλαίσιο λειτουργίας του Ελληνικού Κράτους και από την αρθρογραφία χαρακτηρίζεται ως ακροδεξιά τρομοκρατία.¹¹² Στην Ιουδαία εμφανίζεται η τρομοκρατία κατά των πλουσίων αλλά και των προδοτών που συνεργάζονταν με τους Ρωμαίους. Από την Ιουδαία η τρομοκρατία διέρχεται ιστορικά από όλη σχεδόν την υφήλιο και κατέχει ένα σημαντικό μερίδιο στις συζητήσεις περί ασφάλειας των αυτοκρατοριών παλαιότερα, κρατών σήμερα.

¹⁰⁸ ΥΕΘΑ, Λευκή Βίβλος 2014

¹⁰⁹ <https://www.liberal.gr/arthro/197495/apopsi/arthra/oi-ouigouroi-i-islamiki-tromokratia-kai-oi-kinezikoi-stochoi-stin-ellada.html>

¹¹⁰ Πλούταρχος, Λυκούργος 28

¹¹¹ Brandon Ross, 2012: "Crypteia: A Form of Ancient Guerilla Warfare", Grand Valley Journal of History, σελ. 1-10· Edmond Lévy, 2003: Sparte: Histoire politique et sociale jusqu'à la conquête romaine, Paris: Seuil, σελ. 63-66.

¹¹² <http://www.skai.gr/news/greece/article/377055/i-akrodexia-krupteia-anelave-tin-euthuni-gia-tin-epithesi-se-anarhikous-/#ixzz5JW2nZwS>

Παραδείγματα:

Ζηλωτές, 1ος αιώνας μ.Χ. (Παλαιστίνη)

Οι Ζηλωτές ήταν η πρώτη καταγεγραμμένη τρομοκρατική οργάνωση όπου με ηγέτη τον Ιούδα της Γαλιλαίας επιτίθονταν με μαχαίρια ή λεπίδες σε Ρωμαίους στρατιώτες και σε προδότες Εβραίους που συνεργάζονταν με τους Ρωμαίους σε μια προσπάθεια να απελευθερώσουν το Ισραήλ. Εισέρχονταν στο πλήθος και μαχαίρωναν τους παραβρισκόμενους.¹¹³ Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια εθνικιστική – ακροδεξιά τρομοκρατία στρεφόμενοι εναντίον του Ρωμαίου κατακτητή.

Ιακωβίνοι, 1793 μ.Χ, (Γαλλία)

Το 1793 καταγράφεται για πρώτη φορά ο όρος τρομοκρατία στη Γαλλία και αφορά στους Ιακωβίνους οι οποίοι ίδρυσαν το πρώτο κράτος μετά τη Γαλλική Επανάσταση. Οι Ιακωβίνοι αποτελούσαν τη μεγαλύτερη επαναστατική τρομοκρατία και μέσα σε λίγους μήνες αποκεφάλισαν πάνω από 30 χιλιάδες ανθρώπους. Ηγέτης των Ιακωβίνων ήταν ο Ροβεσπιέρος¹¹⁴, ο οποίος αυτοαποκαλείτο τρομοκράτης¹¹⁵.

Narodnaya Volya, 19ος αιώνας (Ρωσία)

Η τρομοκρατική αυτή ομάδα με υπόβαθρο την αναρχική ιδεολογία του Μπακούνιν αρχίζει το 19ο αιώνα να επιτίθεται σε όλη την άρχουσα τάξη της τότε τσαρικής Ρωσίας με σκοπό να εφαρμόσει την αταξική κοινωνία και να εμποδίσει τη συσσώρευση του πλούτου στα χέρια των λίγων¹¹⁶.

¹¹³ <https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/diethni/233695-i-istoria-tis-tromokratias-apo-toys-zilotes-tis-ioydaias-sti-17>

¹¹⁴

<https://tvxs.gr/news/%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1/%CE%BC-%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%B5%CF%83%CF%80%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B7-%C2%AB%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CE%B2%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%84%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%85>

¹¹⁵ <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/maksimilianos-robepieros-1758-1794/>

¹¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya

Το αναρχικό αυτό κίνημα δολοφόνησε το Ρώσο τσάρο Αλέξανδρο Β΄ το 1881.¹¹⁷

IPA, 1919 (Ιρλανδία)

Ο Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός ήταν η ένοπλη στρατιωτική οργάνωση της Ιρλανδίας που είχε ως στόχο την ανεξαρτητοποίηση αυτής από τη Μεγάλη Βρετανία και την ένωση της Βορείου Ιρλανδίας με τη Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Ο IPA δεν είχε κανένα θρησκευτικό υπόβαθρο αφού υποστήριζε – όπως θέλουν πολλοί να υποστηρίζουν – αφού επικεντρωνόταν και στην ίση μεταχείριση προτεσταντών και καθολικών. Στον IPA ασκήθηκε έντονη κριτική, λόγω του ότι από τα μέλη του δολοφονήθηκαν 3.637 άνθρωποι οι οποίοι πολλές φορές δεν είχαν σχέση με τη βασική πολιτική θέση του παράνομου κινήματος. Κατηγορήθηκαν για πληρωμένες δολοφονίες, για παραχάραξη, ληστείες, ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, διεθνές λαθρεμπόριο και συνεργασία με υπόκοσμο από τη Βρετανία και την πρώην ανατολική Ευρώπη.¹¹⁸ Τον Ιούλιο του 2005, ο IPA τερμάτισε τη δράση του και ανακοίνωσε ότι, στο μέλλον, θα συνεχίσει να αγωνίζεται με ειρηνικό τρόπο.¹¹⁹

ETA, 1959, (Ισπανία)

Η οργάνωση Euskadi Ta Askatasuna (Βασκική Πατρίδα και Ελευθερία) ιδρύθηκε με βασικό σκοπό της την ανεξαρτησία των Βάσκων από την Ισπανία. Πρόκειται για εθνικιστική και αυτονομιστική οργάνωση, που σκόρπισε τον τρόμο στην Ισπανία και η οποία ιδρύθηκε αρχικά ως οργάνωση για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των Βάσκων κατά της δικτατορίας του Φράνκο¹²⁰. Σταδιακά, εξελίχθηκε σε παραστρατιωτική ένοπλη οργάνωση με

¹¹⁷ <http://tetrada-marxismou.gr/%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1905/>

¹¹⁸ <https://www.tovima.gr/2008/11/24/world/gia-poso-sigisan-ta-opla-toy-ira/>

¹¹⁹ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Larousse Britannica, τόμος 25, σελ. 431-433

¹²⁰ <https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/diethni/233695-i-istoria-tis-tromokratias-apo-toys-zilotes-tis-ioydaias-sti-17>

στόχο την αυτοδιάθεση και την ανεξαρτησία των Βάσκων. Τα μέλη της διέπραξαν 800 δολοφονίες, απαγωγές ενώ 700 μέλη της έχουν καταδικαστεί σε φυλάκιση σε Ισπανία σε Γαλλία και άλλες χώρες.¹²¹

Ερυθρές Ταξιαρχίες 1970, (Ιταλία)

Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες ιδρύθηκαν από το Ρενάτο Κούρτσιο και αριθμούσαν εκατοντάδες μέλη της εργατικής τάξης σε ολόκληρη την Ιταλία. Στόχος ήταν η δημιουργία ενός «επαναστατικού» κράτους μέσα από τον ένοπλο αγώνα και την έξοδο της Ιταλίας από το ΝΑΤΟ¹²². Η πιο γνωστή επίθεση των μελών της Ερυθράς Ταξιαρχίας ήταν η απαγωγή του πρώην πρωθυπουργού Άλντο Μόρο το 1978. Οι απαγωγείς αφού δολοφόνησαν πέντε μέλη της φρουράς του, κατόπιν δολοφόνησαν και το Μόρο μετά από 54 μέρες. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες διαλύθηκαν το 1988, αφού δεκάδες μέλη τους μέσα στη δεκαετία του 1980 συνελήφθησαν.¹²³

17 Νοέμβρη (Ελλάδα)

Στην μεταπολιτευτική Ελλάδα η τρομοκρατία εμφανίζεται επίσημα με δύο συγκεκριμένες οργανώσεις. Τη 17 Νοέμβρη που εμφανίζεται το 1975 και τον Ε.Λ.Α. (Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας) που εμφανίζεται το 1974. Η τακτική των ελληνικών οργανώσεων έχει ένα συγκεκριμένο τρόπο δράσης που περιστρέφεται ενάντια στην κρατική εξουσία. Οι οργανώσεις αυτές είχαν συλλογικούς στόχους και αναλάμβαναν τη δράση με συλλογική ευθύνη και συγκεκριμένο τρόπο δράσης.^{124 125}

Αλ Κάιντα¹²⁶

Πρόκειται για ισλαμική εξτρεμιστική τρομοκρατική οργάνωση θρησκευτικού υπόβαθρου με έντονη δραστηριότητα παγκοσμίως. Η Αλ Κάιντα είναι η

¹²¹ <https://www.protothema.gr/world/article/780507/oi-vaskoi-tis-eta-zitoun-suggnomi-gia-to-thanato-pano-apo-800-anthropon-se-40-hronia/>

¹²² <http://www.efsyn.gr/arthro/mystiko-ton-erythron-taxiarhion-kryvetai-sta-rafia-ton-vivliopoleion>

¹²³ <http://www.efsyn.gr/arthro/i-poreia-enos-ametanoitoy-antarti-polis>

¹²⁴ <https://www.altsantiri.gr/ellada/to-telos-tis-17-noemvri-san-simera-exarthrothike-i-epanastatiki-organosi-eikones/>

¹²⁵ <https://www.in.gr/2008/11/06/entertainment/17-noembri-i-arxi-kai-to-telos-tis-simantikoteris-elliniki-tromokratikis-organwsis/>

¹²⁶ <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Qaeda>

οργάνωση που ευθύνεται για το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στη Νέα Υόρκη. Λειτουργεί με παρακλάδια σε πολλές χώρες παρά τη πτώση των δραστηριοτήτων της μετά το θάνατο του Οσάμα Μπιν Λάντεν αρχηγού της οργάνωσης. Άλλωστε, το ISIS αποτελεί μια ισχυρά συνδεδεμένη οργάνωση με την Αλ Κάιντα ιδιαίτερα κατά το στάδιο της ίδρυσης του Ισλαμικού «κράτους»¹²⁷.

Συνοψίζοντας η τρομοκρατία θα μπορούσε να διακριθεί σε ακροδεξιά – εθνικιστική όπου υπάρχουν σημεία εμπλοκής κρατικού παράγοντα, όπως η «Κρυπτεία» και οι Ιακωβίνοι (πρώτο Γαλλικό κράτος μετά την επανάσταση) ή το ιδεολογικό υπόβαθρο συγκροτείται από απελευθερωτικές ιδέες (Ιουδαίοι, ETA, IRA, κ.λ.π.) Σε ακροαριστερή – αναρχική με το ρωσικό κίνημα Narodnaya Volya, τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, τις Ελληνικές Τρομοκρατικές Οργανώσεις (17 Νοέμβρη, ΕΛΑ, Πυρήνες της Φωτιάς κ.λ.π.¹²⁸). Σε θρησκευτικές τρομοκρατικές οργανώσεις (π.χ. Ισλαμικό Κράτος, Αλ Κάιντα). Όλες αυτές οι τρομοκρατικές οργανώσεις δυνατόν να υποστηρίζονται από κρατικούς παράγοντες αναλόγως των προσωρινών συμφερόντων που εξυπηρετούνται από τις ενέργειες τους¹²⁹.

Στη σημερινή εποχή οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, στρατιωτικές κ.λ.π. δραστηριότητες της καθημερινότητας των ανθρώπων και των κρατών ρυθμίζονται από πληροφοριακά συστήματα¹³⁰. Τα συγκεκριμένα συστήματα αποτελούν πλέον ένα νέο στόχο των τρομοκρατικών οργανώσεων, όπου τα αποτελέσματα από την προσβολή αυτών απειλούν, λόγω των συνεπειών και επιπτώσεων τους, τεράστιες ομάδες πληθυσμού, μέχρι αυτή καθαυτή την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία ολόκληρων κρατών. Το ευαίσθητο αυτό σημείο τυγχάνει πλέον ιδιαίτερης εκμετάλλευσης από τη τρομοκρατία προερχόμενη από κρατικούς παράγοντες. Έτσι εμφανίστηκαν ομάδες των οποίων η δράση αποδόθηκε ευθέως σε κρατικές οντότητες, με στόχο την εκδήλωση πλήγματος κατά της ισχύος και της λειτουργίας άλλων κρατών, υπό τον όρο State supported

¹²⁷ Μάνος Καραγιάννης, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ, 2017 - 2018

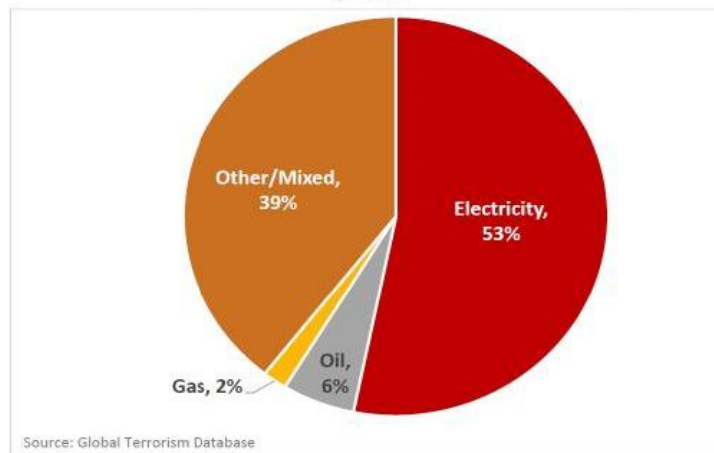
¹²⁸ Μάνος Καραγιάννης, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ, 2017 - 2018

¹²⁹ <http://www.iefimerida.gr/news/418642/monopati-toy-aimatos-apokalyptiko-ntokimanter-gia-ta-stratopeda-ekpaideysis-tis-al>

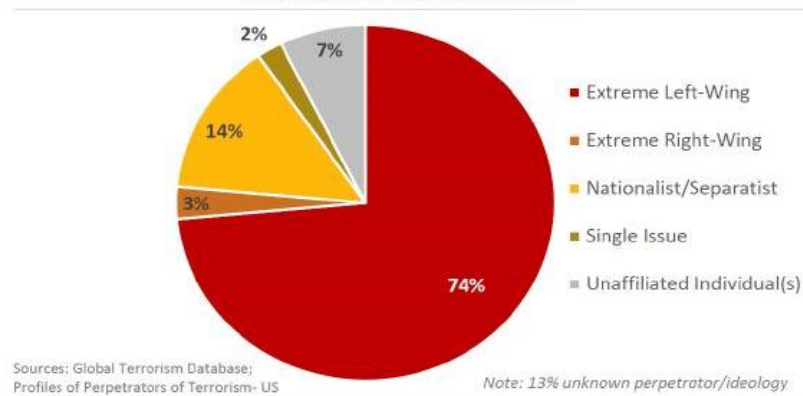
¹³⁰ EUR-Lex, Κοινωνία της πληροφορίας, https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/information_society.html?locale=el&root_default=SUM_1_CODED%3D31

terrorism¹³¹ ¹³². Ο κύριος στόχος των κρατών που υποστηρίζουν τρομοκρατικές ενέργειες, είναι οι ενεργειακές υποδομές άλλων κρατών, στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού, όπου στοχοποιούν υποδομές παραγωγής, μεταφοράς, αποθήκευσης και διανομής ενέργειας. Από πληροφοριακά συστήματα διυλιστηρίων και αγωγούς μεταφοράς πετρελαίου και αερίου, μέχρι πυρηνικές και άλλες συμβατικές μονάδες παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Τα στατιστικά στοιχεία για τις ΗΠΑ που παρουσιάζονται παρακάτω¹³³, αποδεικνύουν την στοχοποίηση των μονάδων παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού δικτύου και αποδίδουν τα χτυπήματα σε ομάδες συγκεκριμένης ιδεολογικής προέλευσης.

Types of Energy Facilities/Infrastructure Targeted by Terrorist Attacks in the United States, 1970-2015 (n=109)

Dominant Ideology of Perpetrators of Terrorist Attacks Targeting the Emergency Services Sector in the United States, 1970-2015 (n=157 attacks)

Εικόνα 3

¹³¹ USA, D of State, State Sponsors of Terrorism,

¹³² USA, CIA, STATE SUPPORTED TERRORISM BY IRAN, SYRIA, AND LIBYA, 31/1/1985, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87B00342R000400900005-0.pdf>

¹³³ Αθανάσιος Κοσμόπουλος, Η ενεργειακή τρομοκρατία επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε, 05/08/2017, <http://worldenergynews.gr/index.php?id=11966>

Ένα τρομοκρατικό χτύπημα σε ενεργειακή υποδομή ηλεκτρικής ενέργειας έχει ως συνέπεια την δυσλειτουργία δραστηριοτήτων της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, χαρακτηριστικά Τράπεζες, Χρηματιστήριο, δίκτυα υδρεύσεως, συστήματα εναερίων, θαλασσίων και αεροπορικών μεταφορών, βιομηχανικές μονάδες παραγωγής, τηλεπικοινωνίες, ΜΜΕ, Κυβερνητικά και Διοικητικά συστήματα, ακόμα και υποδομές στρατιωτικού και αμυντικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα, η κυβερνοεπίθεση στο δίκτυο πληροφορικής στην ARAMCO το 2012 έθεσε εκτός λειτουργίας 35.000 ηλεκτρονικούς υπολογιστές της, με αποτέλεσμα να διαταραχθεί σοβαρά για αρκετό διάστημα η παραγωγή της εταιρείας¹³⁴ ¹³⁵. Το 2010 σε σχετική μελέτη του Heritage foundation¹³⁶ για τον στρατηγικό και οικονομικό αντίκτυπο πιθανών τρομοκρατικών χτυπημάτων σε μεμονωμένες στοχοποιημένες ενεργειακές παγκόσμιες υποδομές παραγωγής πετρελαίου εκτιμήθηκε ότι οι γενικές συνέπειες και ειδικώς για τις ΗΠΑ θα κρατούσαν για δύο τουλάχιστον χρόνια και θα ήταν:

- Η τιμή του πετρελαίου θα ανέβαινε από \$75 το βαρέλι σε \$250 το βαρέλι και σταδιακά θα έπεφτε σε \$125 το βαρέλι μετά από δύο έτη
- Η τιμή της βενζίνης θα ανέβαινε σε \$8 το γαλόνι και θα παρέμενε πάνω από τα \$4 το γαλόνι για τον πρώτο χρόνο
- Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (GDP) θα είχε απώλειες \$300 δις για κάθε χρόνο της διετούς κρίσεως και η απασχόληση θα υφίστατο απώλειες άνω του 1,3 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας τον πρώτο χρόνο και επιπλέον 1,1 εκατομμύριο τον δεύτερο χρόνο, συνολικά απώλειες 2,4 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας για τη διετία.

¹³⁴ Nicole Perlrothoct, Cyberattack on Saudi Firm, U.S. Sees Iran Firing Back, 23/10/2012, <https://www.nytimes.com/2012/10/24/business/global/cyberattack-on-saudi-oil-firm-disquiets-us.html>

¹³⁵ theguardian.com, Saudi Aramco hit by computer virus World's largest oil company says its operations have not been affected as hackers claim responsibility for attack, 16/8/2012, <https://www.theguardian.com/technology/2012/aug/16/saudi-aramco-computer-virus-hacking-claims>

¹³⁶ Heritage Foundation, Coordinated Terrorist Attacks on Global Energy Infrastructure: Modeling the Risks, 17/3/2011, <https://www.heritage.org/environment/report/coordinated-terrorist-attacks-global-energy-infrastructure-modeling-the-risks>

Όπως επισημαίνεται λοιπόν, η τρομοκρατία αποτελεί μια πολυεπίπεδη απειλή διότι αναπτύσσεται και επηρεάζει όχι μόνο ζητήματα φυσικής ασφαλείας, αλλά και οικονομικής – εμπορικής – ενεργειακής και τελικά πολιτικής σταθερότητας, σε μεγαλύτερο βαθμό των δυτικών κοινωνιών, «καθώς οι δυτικές κοινωνίες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε τρομοκρατικά πλήγματα»¹³⁷. Ενώ, τα αυταρχικά – απολυταρχικά καθεστώτα των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών πιθανόν να προέρχονται ή/και να υποστηρίζονται από τρομοκρατικές οργανώσεις, οπότε και είναι λιγότερο ευάλωτα σε αυτή¹³⁸.

2.4.2 Διεθνές Οργανωμένο Έγκλημα

Το Οργανωμένο Έγκλημα είναι ένα δυναμικά εξελισσόμενο φαινόμενο¹³⁹. Το διεθνές εμπόριο, η συνεχώς διερευνώμενη παγκόσμια υποδομή των μεταφορών και η χρήση του διαδικτύου και των κινητών επικοινωνιών δημιούργησαν μια πιο διεθνική και δικτυωμένη μορφή του οργανωμένου εγκλήματος. Το οργανωμένο έγκλημα από τα τέλη του περασμένου αιώνα γνώρισε μια άνοδο που χαρακτηρίζεται θεαματική. Το οργανωμένο έγκλημα εξέλιξε νέους τρόπους οργάνωσης, δικτύωσης και ανέπτυξε διεθνές χαρακτήρα στις δράσεις του, καθώς και ενίσχυσε την ικανότητά του να αντιμετωπίσει τους μηχανισμούς καταστολής¹⁴⁰. Το οργανωμένο έγκλημα δεν αποτελεί μια νέα μορφή εγκληματικότητας. Από τις αρχές του 21ου αιώνα ανέπτυξε νέα πεδία δράσης και έχει προσλάβει ένα νέο χαρακτήρα. Ο νέος χαρακτήρας οφείλεται σε σύνθετους παράγοντες (οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς κ.α.) καθώς και στην παγκοσμιοποίηση. Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης βρήκε πρόσφορο έδαφος και όλους τους αναγκαίους συντελεστές για να αναπτυχθεί και να εξαπλωθεί¹⁴¹. Το παγκόσμιο έγκλημα για να κατανοηθεί πρέπει να γίνει γνωστό το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται. Το οργανωμένο έγκλημα δεν βρίσκεται εκτός κοινωνίας ή σε κάποια σκοτεινή

¹³⁷ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, 1988

¹³⁸ USA, CIA, NATIONAL STRATEGY FOR COMBATING TERRORISM, FEBRUARY 2003

¹³⁹ USA Κογκρέσο, Πραγματογνωμοσύνη ενώπιον της Επιτροπής Διεθνών Σχέσεων του Σώματος για το Διεθνές Οργανωμένο Έγκλημα από τον David Carey, Διευθυντή, DCI Crime and Narcotics Center, 31 Ιανουαρίου 1996

¹⁴⁰ www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=2481&Itemid=400&lang=

¹⁴¹ Tsappi, Nikolas ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (2014), <http://hephaestus.nup.ac.cy/handle/11728/6906>

πλευρά της. Αντίθετα, μετέχει ουσιαστικά στην καθημερινή μας ζωή, με παράνομα αγαθά και υπηρεσίες όπως π.χ. τα ναρκωτικά και υπηρεσίες πορνείας που βρίσκουν ανταπόκριση και ζήτηση από μια μερίδα πληθυσμού. Ενώ σε δεύτερο στάδιο, μετέχει, μέσω του ξεπλύματος και της νομιμοποίησης των εσόδων. Γύρω από το οργανωμένο έγκλημα είναι ανεπτυγμένη μια ολόκληρη οικονομία, μέρος της οποίας είναι νόμιμο με εμπλοκή σε παράνομες δράσεις (π.χ. επιχειρηματίες, τράπεζες, εφοπλιστές) και την πολιτική.^{142 143}

Η βιβλιογραφία σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα να είναι ασύλληπτη σε όγκο και πληροφορίες, αφού όλος ο πλανήτης φαίνεται να ασχολείται με τη διερεύνηση της φύσης, του τρόπου δράσης, αλλά και της αντιμετώπισής του, γεγονός το οποίο ενέχει μια διαχρονικότητα¹⁴⁴. Υπάρχουν πολλές προσεγγίσεις και ερμηνείες του όρου «οργανωμένου εγκλήματος»¹⁴⁵. Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε. το διασυνοριακό Οργανωμένο Έγκλημα ερμηνεύεται ως «μία ομάδα τριών ή περισσότερων ατόμων, η οποία υπάρχει για μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και λειτουργεί με σκοπό την διάπραξη ενός ή περισσότερων σοβαρών εγκλημάτων ή προσβλητικών ενεργειών ώστε να επιτύχει, άμεσα ή έμμεσα, χρηματικό ή άλλου είδους υλικό κέρδος»¹⁴⁶. Το FBI «ορίζει μια εγκληματική επιχείρηση ως ομάδα ατόμων με αναγνωρισμένη ιεραρχία ή παρόμοια δομή που ασκεί σημαντική εγκληματική δραστηριότητα. Οι εν λόγω οργανώσεις συμμετέ-

¹⁴² ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ, Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές, <http://crime-in-crisis.com/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81/>

¹⁴³

https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1999/dci_annual_report_99_12.html

¹⁴⁴ ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νομού "Κύρωση της Συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Κροατίας σχετικά με την καταπολέμηση της διεθνούς παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, της διεθνούς τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος" Αθήνα, 2 Ιουλίου 1999 Ο Γενικός Διευθυντής Διονύσιος Ρίζος

¹⁴⁵ Ενημέρωση Βιβλιοθήκης Βιβλιοθήκη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου 06/09/2013 Οργανωμένο έγκλημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130566/LDM_BRI\(2013\)130566_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130566/LDM_BRI(2013)130566_REV2_EN.pdf)

¹⁴⁶ ΟΗΕ, Νομοθετικός οδηγός για τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος και τα πρωτόκολλά της, σελίδα 9, 2017 http://www.unodc.org/documents/treaties/Legislative_Guide_2017/Legislative_Guide_E.pdf

χουν συχνά σε πολλαπλές εγκληματικές δραστηριότητες και διαθέτουν εκτεταμένα δίκτυα υποστήριξης. Οι όροι Οργανωμένο έγκλημα και ποινική επιχείρηση είναι παρόμοιοι και συχνά χρησιμοποιούνται συνώνυμα. Ωστόσο, διάφορα ομοσπονδιακά ποινικά καταστατικά ορίζουν συγκεκριμένα τα στοιχεία μιας επιχείρησης που πρέπει να αποδειχθούν για να καταδικάσουν άτομα ή ομάδες ατόμων βάσει αυτών των καταστατικών. Άρθρο 18 του κώδικα των Ηνωμένων Πολιτειών, τμήμα 1961 (4), ορίζει μια επιχείρηση ως "κάθε πρόσωπο, εταιρική σχέση, ένωση, ένωση ή άλλη νομική οντότητα και κάθε ένωση ή ομάδα ατόμων που συνδέονται στην πραγματικότητα, νομική οντότητα". Άρθρο 21 του Κώδικα των Ηνωμένων Πολιτειών, τμήμα 848 (γ) (2), ορίζει μια εγκληματική επιχείρηση ως οποιαδήποτε ομάδα έξι ή περισσότερων ατόμων, όπου ένα από τα έξι κατέχει θέση διοργανωτή, θέση ή οποιαδήποτε άλλη θέση διαχείρισης σε σχέση με τα άλλα πέντε και η οποία παράγει σημαντικά εισοδήματα ή πόρους και ασκεί μια συνεχή σειρά παραβιάσεων των κεφαλαίων 13 και 21 του κεφαλαίου 13 του Κώδικα των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτοί οι αυτοσωματούμενοι σύλλογοι ατόμων που λειτουργούν υπερεθνικά με σκοπό την απόκτηση εξουσίας, επιρροής και νομισματικών ή / και εμπορικών κερδών, εν όλω ή εν μέρει με παράνομα μέσα, προστατεύοντας παράλληλα τις δραστηριότητές τους μέσω ενός μοντέλου διαφθοράς και / ή βίας ή προστατεύοντας παράλληλα τις παράνομες δραστηριότητες τους μέσω μιας διακρατικής οργανωτικής δομής και της εκμετάλλευσης διακρατικών εμπορικών μηχανισμών ή μηχανισμών επικοινωνίας»¹⁴⁷. Από την INTERPOL υιοθετείται ο ακόλουθος ορισμός: «Οι ορισμοί του τι συνιστά το οργανωμένο έγκλημα ποικίλλουν σημαντικά από χώρα σε χώρα. Τα οργανωμένα δίκτυα συνήθως εμπλέκονται σε πολλούς διαφορετικούς τύπους εγκληματικών δραστηριοτήτων που εκτείνονται σε πολλές χώρες. Αυτές οι δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν την εμπορία ανθρώπων, τα παράνομα αγαθά, τα όπλα και τα ναρκωτικά, την ένοπλη ληστεία, την παραχάραξη και τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Πράγματι, σχεδόν όλες οι περιοχές εγκλημάτων που αντιμετωπίζουμε στην INTERPOL έχουν οργανωμένη πτυχή. Επικεντρωνόμαστε σε πολύ συγκεκριμένους τύπους εγκληματικών δικτύων, καθένα από τα οποία έρχεται με το μοναδικό σύνολο προκλήσεων. AOC - ασιατικό οργανωμένο έγκλημα. Fortaleza - οργανωμένο έγκλημα

¹⁴⁷ USA, FBI, Διακρατικό οργανωμένο έγκλημα, <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime>

στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική. Pink Panthers - ένοπλες ληστείες κοσμημάτων. Χιλιετία - Διακρατικό ευρασιατικό οργανωμένο έγκλημα»¹⁴⁸. Από τους παραπάνω ορισμούς και περιγραφές συνάγεται ότι ως οργανωμένο έγκλημα θεωρείται η βασιζόμενη στην επιδίωξη κερδών και δύναμης, προσχεδιασμένη διάπραξη εγκληματικών πράξεων από τις οποίες η κάθε μία ή το σύνολό τους είναι ιδιαίτερης σπουδαιότητας, εφόσον διαπράττονται από περισσότερους των δύο δραστών, οι οποίοι έχοντας καταναίμει μεταξύ τους, τους σχετικούς εγκληματικούς ρόλους συνεργάζονται προς διεκπεραίωση του σχεδίου τους για μεγάλο ή αόριστο χρονικό διάστημα, είτε χρησιμοποιούν τις επαγγελματικές ή επιχειρησιακές δομές, είτε εφαρμόζοντας βία ή άλλα κατάλληλα προς εκφοβισμό μέσα, είτε ενεργώντας μέσω επιρροών, που ασκούν στην πολιτική στα ΜΜΕ, στη Δημόσια Διοίκηση, στη Δικαιοσύνη ή στην Οικονομία^{149 150}.

2.4.3 ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει γνωστό στη δημοσιότητα περιστατικό χρήσης πυρηνικού υλικού από τρομοκρατικές οργανώσεις, ενώ έχει γίνει χρήση χημικών και βιολογικών όπλων. Στο παρελθόν τρομοκρατικές οργανώσεις είχαν απειλήσει ότι θα έκαναν ή έκαναν χρήση χημικών ή βιολογικών όπλων εναντίον μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων. Η επίθεση στο μετρό του Τόκιο με νευροτοξικό αέριο ήταν μια πράξη εσωτερικής τρομοκρατίας που διαπράχθηκε στις 20 Μαρτίου 1995 από τα μέλη του κινήματος λατρεία Aum Shinri kyo. Σε πέντε επιθέσεις, οι δράστες απελευθέρωσαν το αέριο sarin σε τρεις γραμμές του μετρό του Τόκιο κατά τη διάρκεια ώρας αιχμής, σκοτώνοντας 12 ανθρώ-

¹⁴⁸ Ιντερπόλ, Οργανωμένο Έγκλημα, 4/11/2018, <https://www.interpol.int/Crime-areas/Organized-crime/Organized-crime>

¹⁴⁹ https://www.giz.de/expertise/downloads/giz2015-en-tackling_transnational_organized_crime.pdf

¹⁵⁰ Κατανόηση του οργανωμένου εγκλήματος στη Γερμανία του κ. Klaus von Lampe (1995), <http://www.organized-crime.de/IALEtrn1.htm>

πους, τραυματίζοντας σοβαρά 5.500 (μερικοί από τους οποίους πέθαναν αργότερα)¹⁵¹. Το 2001 σημειώνονται επιθέσεις με βιολογικά όπλα (βάκιλος του άνθρακα) στις ΗΠΑ¹⁵² από άγνωστη μέχρι στιγμής οργάνωση με 6 θύματα ¹⁵³.

Είναι γνωστό πως υπάρχουν αναφορές για πολλές χώρες που κατηγορούνται για διασυνδέσεις με τρομοκρατικές οργανώσεις ότι έχουν αναπτύξει χημικά και βιολογικά όπλα κατάλληλα για χρήση από τρομοκράτες. Ίσως η χαρακτηριστικότερη περίπτωση χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής από ένοπλες δυνάμεις συντεταγμένου κράτους, ήταν η χρήση από το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν στην διάρκεια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων εναντίον των Κούρδων του Βορείου Ιράκ¹⁵⁴. Επίσης υπάρχουν αναφορές για ομάδες τρομοκρατών ή ατόμων που συνδέονται με τρομοκρατικές οργανώσεις σε διάφορες γωνιές του πλανήτη που σχεδιάζουν και πραγματοποιούν επιθέσεις χρησιμοποιώντας χημικά ή βιολογικά όπλα¹⁵⁵. Ενώ είναι γνωστό πως στο παρελθόν χρησιμοποιήθηκαν ανάλογα μέσα με σκοπό την δολοφονία μεμονωμένων προσώπων, όπως συνέβη και στη περίπτωση του ετεροθαλή αδερφού του προέδρου της Βόρειας Κορέας, Κιμ Γιονγκ Ναμ¹⁵⁶. Ακόμα έχουν σημειωθεί ορισμένες αποτυχημένες και επιτυχημένες απόπειρες διείσδυσης σε σταθμούς παραγωγής πυρηνικής ενέργειας με σκοπό την κατασκευή ραδιολογικών ή ακόμα και πυρηνικών όπλων¹⁵⁷, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη προσπάθεια κατασκευής βρώμικης βόμβας από το ISIS¹⁵⁸.

¹⁵¹ Παγκόσμια Διάδοση Όπλων Μαζικής Καταστροφής: Μελέτη Περιπτώσεων για την Υποεπιτροπή Κυβερνητικών Υποθέσεων της Γερουσίας του Αum Shinrikyo Μόνιμη Υποεπιτροπή για τις Έρευνες 31 Οκτωβρίου 1995

¹⁵² Απροετοίμαστες οι ΗΠΑ σε επιθέσεις με βιοχημικά, Τρίτη, 30 Μαρτίου 2004, <https://www.naftemporiki.gr/story/90172/aproetoimastes-oi-ipa-se-epitheseis-me-bioximika>

¹⁵³ <https://www.tanea.gr/2001/10/27/world/kai-stis-ipa-mporei-na-paraskeyasan-anthraka/>

¹⁵⁴ Δρ. Gordon C. Oehler, Διευθυντής του Nonproliferation Center to the Senate Armed Services Committee The Continuing Threat from Weapons of Mass Destruction, 27 Μαρτίου 1996, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/1996/go_toc_032796.html

¹⁵⁵ CNN Greece Μεγάλης κλίμακας βιολογική επίθεση με άνθρακα σχεδίαζαν τρομοκράτες στην Κένυα, 15:28 Τετάρτη, 04 Μαΐου 2016, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/30963/megalis-klimakas-viologiki-epithesi-me-anthraka-sxediazan-tromokrates-stin-kenya>

¹⁵⁶ Με χημικό όπλο μαζικής καταστροφής η δολοφονία του αδελφού του Κιμ Γιόνγκ Ουν, 24/02/2017, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2592881/me-chimiko-oplo-mazikis-katastrosis-i-dolofonia-tou-adelfou-tou-kim-giongk-oun>

¹⁵⁷ Ελευθεροτυπία, Βρέθηκε το κλεμμένο φορτηγό με το κοβάλτιο Παρασκευή 6 Δεκεμβρίου 2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=402873>

¹⁵⁸ Militaire News, Ένας πυρηνικά εξοπλισμένος ISIS; Γεγονότα που δείχνουν ότι δεν είναι απίθανο να το δούμε!, 12/04/2016 05:07, <https://www.militaire.gr/%CE%AD%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%80%CF%85%CF%81%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC->

Κάποιες επιβεβαιωμένες επιθέσεις με όπλα μαζικής καταστροφής που θα μπορούσαν να αναφερθούν ως παραδείγματα είναι:

- Η προσβολή το 1984 στο Oregon των Ηνωμένων Πολιτειών 750 ανθρώπων δίχως ευτυχώς θανατηφόρο αποτέλεσμα από επιδημία τυφοειδούς πυρετού που προκλήθηκε από φανατικούς οπαδούς της Ινδουιστικής σχέτας Rajneesh¹⁵⁹.
- Τον Μάρτιο του 1995 η επίθεση με την χρήση νευροπαραλιτικού αερίου Shariu της σινοιστικής αίρεσης Aum Shinri Kyo που προκάλεσε τον θάνατο 12 ανθρώπων και τον τραυματισμό 5.500 άλλων¹⁶⁰.
- Η αποστολή φακέλων με το βάκιλο του άνθρακα τον Οκτώβριο του 2001 στις ΗΠΑ¹⁶¹.

Το ζήτημα της διασποράς των ραδιολογικών, βιολογικών και χημικών όπλων αποτελεί ένα βραχνά για πολλά κράτη ανά την υφήλιο. Αναμφίβολα τα χημικά και βιολογικά όπλα είναι πολύ φθηνότερα και ταυτόχρονα μπορούν να αποκτηθούν ευκολότερα από τα πυρηνικά¹⁶². Τα υλικά για τη κατασκευή τέτοιου είδους όπλων κυκλοφορούν ελεύθερα στο εμπόριο και ιδίως χημικά αέρια επικίνδυνα για τον άνθρωπο μπορούν να κατασκευαστούν από μικρές βιομηχανικές μονάδες παραγωγής χημικών (π.χ. χλωρίνη)¹⁶³ με χαμηλότερο κόστος από τα άλλα όπλα μαζικής καταστροφής¹⁶⁴ και να διατεθούν σε τρομοκρατικές οργανώσεις. Αν υπάρχει η δυνατότητα για μια τρομοκρατική οργάνωση να κατέχει και να χρησιμοποιεί τέτοιου είδους όπλα πόσο μάλλον ευκολότερη υπόθεση είναι για ένα κράτος να κατασκευάσει και να χρησιμοποιήσει βιολογικά – χημικά – ραδιολογικά όπλα. Προφανώς, τα ισχυρότερα, ακριβότερα, καταστροφικότερα και πλέον δολοφονικά όπλα μαζικής καταστροφής είναι τα πυρηνικά¹⁶⁵.

%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-isis-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%8C%CF%87%CE%B9-%CE%BA/

¹⁵⁹ Frances FitzGerald , <https://www.newyorker.com/magazine/1986/09/29/ii-rajneeshpuram>

¹⁶⁰ Βλ. παραπομπή 135.

¹⁶¹ Βλ. παραπομπή 136 και 137.

¹⁶² Θάνος Ντόκος, *Διεθνείς Σχέσεις*, 2008, 376

¹⁶³ CNN Greece, ΟΑΧΟ: Αέριο χλώριο πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε στη Συρία, 16 Μαΐου 2018, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/130218/oaxo-aerio-qlorio-pithanon-na-xrisimopoiithike-sti-syria>

¹⁶⁴ [protothema.gr](https://www.protothema.gr), Δοχεία με χλώριο κατέληξαν σε τζιχαντιστές στη Συρία, 11/10/2018 <https://www.world/article/828510/doheia-me-hlorio-katelixan-se-tzihadistes-sti-suria/>

¹⁶⁵ Βλ. παραπομπή 146.

Άλλωστε με τις συνθήκες ελέγχου και μη διασποράς των πυρηνικών οι μεγάλες δυνάμεις προσπαθούν να αποφύγουν τη διασπορά των πυρηνικών όπλων και να ελέγξουν τη κατοχή και χρήση τους¹⁶⁶. Όμως, υπάρχουν κράτη που βρίσκονται στον άξονα του κακού για τις ΗΠΑ¹⁶⁷, καθώς εφαρμόζουν διαφορετικές πολιτικές από αυτές που υποστηρίζουν τα συμφέροντα των ΗΠΑ και υλοποιούν πρόγραμμα κατασκευής πυρηνικών όπλων. Δύο από αυτά τα κράτη είναι το Ιράν και η Βόρεια Κορέα.¹⁶⁸ Ιδιαίτερα το κράτος της Βόρειας Κορέας έχει απειλήσει ευθέως στο παρελθόν τις ΗΠΑ με πυρηνικό πλήγμα στο έδαφος τους.¹⁶⁹ Απειλή η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ασύμμετρη καθώς, οι ΗΠΑ δεν έχουν απειλήσει τη Βόρεια Κορέα με πυρηνικό ολοκαύτωμα σε αντίθεση με την ΠιονγκΓιανγκ η οποία έχει προβεί πολλάκις σε τέτοιου είδους δηλώσεις. Προκειμένου να υπήρχε συμμετρία θα έπρεπε και οι δύο αντίπαλοι να δηλώνουν το ίδιο είδος απειλής, αντίθετα στη περίπτωση αυτή ο ασθενέστερος παράγοντας (Βόρεια Κορέα) εκδηλώνει διαφορετική – ασύμμετρη απειλή από τον ισχυρότερο παράγοντα (ΗΠΑ) ασχέτως αν είναι ή όχι σε θέση να την πραγματοποιήσει¹⁷⁰.

2.5 ΜΕΘΟΔΟΙ – ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

2.5.1 Δολιοφθορά

«Δολιοφθορά: το σύνολο των ύπουλων ενεργειών που αποβλέπουν στην πρόκληση καταστροφών ή ζημιών σε μηχανές ή σε εγκαταστάσεις του εχθρού σε περίοδο πολέμου, ή των πολιτικών συνήθ. αντιπάλων σε περίοδο ειρήνης»

¹⁶⁶ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Διεθνής συμφωνία για τα πυρηνικά, 27.11.2017, <http://www.kathimerini.gr/936343/gallery/epikairothta/kosmos/die8nhs-symfwnia-gia-ta-pyrhnika>

¹⁶⁷ ELISABETH BUMILLERJAN, White House Letter; Axis of Evil: First Birthday for a Famous Phrase, 20/1/2003, <https://www.nytimes.com/2003/01/20/us/white-house-letter-axis-of-evil-first-birthday-for-a-famous-phrase.html>

¹⁶⁸ Κώστας Μαυραγάνης, Πυρηνική τρομοκρατία και πυρηνική ασφάλεια το 2016: Πόσο μεγάλη είναι η απειλή; 01/01/2016, https://www.huffingtonpost.gr/2016/01/01/nuclear-terrorism_n_8878838.html

¹⁶⁹ [iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr), Παγκόσμιος τρόμος ο Κιμ απειλεί με επίθεση στη νήσο Γκουάμ μετά την προειδοποίηση Τραμπ, 9 Αυγ 2017, Πηγή: Washington Post <http://www.iefimerida.gr/news/355265/pagkosmios-tromos-o-kim-apeilei-me-epithesi-sti-niso-gkoyam-meta-tin-proeidopoiisi-tramp>

¹⁷⁰ Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 363

π.χ. Η καταστροφή της γέφυρας / του τηλεφωνικού δικτύου / του εργοστασίου / της αποθήκης οφείλεται σε δολιοφθορά» [λόγ. δόλι(ος) -ο- + φθορά]¹⁷¹.

«Η δια δόλου και με ελάχιστη δύναμη δημιουργία φθοράς στον αντίπαλο η οποία επιτυγχάνεται με μυστική και παράνομη ενέργεια και με χρησιμοποίηση ή μη ειδικών μέσων για το σκοπό αυτό»¹⁷².

Δόλιο – φθορά, ετυμολογικά σύμφωνα με τους παραπάνω ορισμούς, σημαίνει, η με δόλιο, πανούργο τρόπο πρόκληση φθοράς. Δολιοφθορά μπορεί να εκτελεσθεί από εκπαιδευμένο προσωπικό, εκούσια, κρυφά, με πεινχρά ή δαπανηρά μέσα, σε οποιοδήποτε επιχειρησιακό πεδίο (φυσικό, ηθικό, κυβερνοχώρου), υπό πλήρη αιφνιδιασμό άλλως αποτυγχάνει, με τη χρήση καταδρομικής κρυφής μεθόδου, με συμβατικό – ραδιολογικό – χημικό – βιολογικό – πληροφοριακό (software) – ψυχολογικό – επικοινωνιακό όπλο, επιφέροντας αποτελέσματα δυσανάλογα μεγάλα του κόστους της επιχείρησης. Η ελληνική ιστορία βρίθει από παραδείγματα δολιοφθορών σε περιόδους πολέμου (Β΄ΠΠ) αλλά και ειρήνης¹⁷³, ασχέτως αν αυτά τιμούν ή προσβάλλουν. Κάθε κράτος διαθέτει στρατιωτικές ή άλλες δυνάμεις (κρατικοί υπάλληλοι) ικανές να εκτελέσουν επιχειρήσεις δολιοφθοράς. Επιπλέον κάθε κράτος διατηρεί τη δυνατότητα να συνάψει σχέσεις με άτομα, ομάδες ή οργανώσεις, για την πραγματοποίηση δολιοφθορών σε βάρος άλλου κράτους¹⁷⁴. Για παράδειγμα το κράτος της γειτονικής Τουρκίας διατηρεί, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα¹⁷⁵ (επιπλέον βλέπε πα-

¹⁷¹ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%86%CE%B8%CE%BF%CF%81%CE%A&dq=

¹⁷² ΓΕΣ, Κανονισμός Στρατιωτικής Ορολογίας, 2001

¹⁷³ Στέλλα Νιώτη, ο ρόλος των παρακρατικών οργανώσεων στη δολοφονία Λαμπράκη, <https://tvxs.gr/news/%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF/%CE%BF-%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%82-%CE%BD%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7>

¹⁷⁴ info-war.gr, Οι εγγυητές της νομιμότητας και οι «ψεκασμένοι», 29/09/2013, <https://info-war.gr/i-engyites-tis-nomimotitas-ke-i-pse/>

¹⁷⁵ sansimera.gr, Τα Σεπτεμβριανά (1955), <https://www.sansimera.gr/articles/169>

ραπομπή 157), δεσμούς με την παρακρατική οργάνωση «των γκρίζων λύκων»¹⁷⁶, την οποία και χρησιμοποιούν για τη προώθηση των συμφερόντων τους στην Ελληνική Θράκη. Όμως το ζητούμενο είναι αν τελικά η επιχείρηση επιτύχει το σκοπό της, με δεδομένο ότι θα ολοκληρωθεί η επιχείρηση επιτυχώς. Το ζητούμενο δεν είναι αν καταστραφεί μια υποδομή που υποστηρίζει το κοινωνικό σύνολο ή τμήμα αυτού, αλλά αν αποδυναμωθεί ο αντίπαλος σε τέτοιο βαθμό ώστε να υπερισχύει ο παράγοντας που εκτόξευσε την επιχείρηση. Είναι θεμελιώδες να βρεθεί το σημείο εκείνο, το κέντρο βάρους, του αντιπάλου, το οποίο αν πληγεί να τον καταστήσει ανίσχυρο, όχι μόνο σε όρους σχετικής ισχύος αλλά και να του αφαιρέσει τη θέληση για ανταπόδοση, ακόμα και αν γίνει γνωστός αυτός που προκάλεσε το πλήγμα μέσω της δολιοφθοράς.

2.5.2 Κυβερνοπόλεμος

«Η νίκη χαμογελά σ' όποιον προβλέπει τις αλλαγές στο χαρακτήρα του πολέμου και όχι σ' αυτούς που περιμένουν να προσαρμοστούν άφοβοι αλλαγές...»¹⁷⁷

Ο διευθυντής της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, Τζέιμς Τένετ ενώπιον της Επιτροπής Ελέγχου της Γερουσίας για τη CIA: *«ότι η ξένη απειλή στον κυβερνοχώρο είναι ένα από τα βασικά διακρατικά ζητήματα που αντιμετωπίζουμε ως έθνος». «...οι ΗΠΑ εξαρτώνται όλο και περισσότερο από την... απρόσκοπτη και ασφαλή ροή της τεχνολογίας. Οποιοσδήποτε αντίπαλος, εσωτερικός ή ξένος, που αναπτύσσει τη δυνατότητα να διακόψει αυτή τη ροή ... θα έχει τη δυνατότητα να μας αποδυναμώσει δραματικά ή ακόμα και να μας κάνει ανίσχυρους. Οι πρόσφατες επιθέσεις στο ηλεκτρονικό εμπόριο υπογραμμίζουν αυτό το σημείο. Όποιο κι αν είναι το κίνητρό τους, οι επιτιθέμενοι έχουν πάρει την απειλή από τη σφαίρα της αφηρημένης και την έχουν καταστήσει πραγματικές...»¹⁷⁸.*

¹⁷⁶ star.gr, Προκαλούν οι Γκρίζοι Λύκοι στη Θράκη - "Θα βιάσουμε και θα σκοτώσουμε τις Ελληνίδες γυναίκες" Οι Έλληνες της Θράκης απαντούν: "Δεν μπορούν να πειράξουν ούτε μια τρίχα από τα μαλλιά μας", 4/1/2018, <https://www.star.gr/eidiseis/ellada/401181/prokaloygn-oi-gkrizoi-lykoi-sth-thrakh>

¹⁷⁷ Κλαούσεβιτς, On War

¹⁷⁸ Δήλωση για την εγγραφή ενώπιον της Κοινής Οικονομικής Επιτροπής για τις απειλές στον κυβερνοχώρο και την αμερικανική οικονομία από τον John A. Serabian, Jr. Διευθυντής Έκδοσης Επιχειρησιακών Πληροφοριών, CIA Τις απειλές στον κυβερνοχώρο και την οικονομία των ΗΠΑ, 23 Φεβρουαρίου 2000, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2000/cyberthreats_022300.html

Ο κυβερνοπόλεμος είναι ένας πραγματικός, αλλά αφανής για το μεγάλο μέρος της κοινωνίας πόλεμος και αυτό καθώς μόνο μετά από την ανακάλυψη της ζημιάς θα αντιληφθεί κάποιος ότι έπεσε θύμα κυβερνοεπίθεσης, εκτός και αν κατέχει ειδικές γνώσεις και εργαλεία.

*«Σε αντίθεση με άλλες μορφές πολεμικών συγκρούσεων, η περίπτωση του κυβερνοπολέμου εμφανίζει ορισμένα χαρακτηριστικά που θέτουν σε αμφισβήτηση όχι μόνο τις βασικές αρχές του πολέμου, αλλά και του δικαίου του πολέμου. Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο προϋπήρχε του Κυβερνοχώρου και στην παρούσα φάση δεν περιλαμβάνει διατάξεις για τον κυβερνοπόλεμο. Δεν υπάρχει ομοφωνία για το βασικό ερώτημα του πότε μία κυβερνοεπίθεση συνιστά πράξη πολέμου, ένοπλη επίθεση ή περίπτωση χρήσης βίας».*¹⁷⁹

Όπως διαφαίνεται λοιπόν, ο κυβερνοπόλεμος αποτελεί ένα νέο είδος πολέμου, θέτει νέα ζητήματα ηθικής και νομιμότητας και απειλεί ακόμη περισσότερο να ταυτίσει την ειρήνη με τον πόλεμο, ενισχύοντας την γκρίζα ζώνη μεταξύ αυτών των δύο. Στην εποχή της τεχνολογίας, η δυνατότητα κρατικών και μη κρατικών «παιχτών» να κάνουν ηλεκτρονικές επιθέσεις μέσω του κυβερνοχώρου εναντίον οικονομικών και αμυντικών στόχων, έχει στόχο τον αδύναμο κρίκο κάθε σύγχρονης κοινωνίας, κρίκος ο οποίος σηματοδοτεί και το μέγεθος της ανάπτυξης του διαδικτύου, την όλο και μεγαλύτερη δικτύωση μέσω ηλεκτρονικών πληροφοριακών συστημάτων κρατών, κρατικών υπηρεσιών, κοινωνιών, ΜΚΟ, τοπικών διοικήσεων κ.λ.π.¹⁸⁰ Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα κυβερνοπολέμου μπορεί να αναφερθεί η κυβερνοεπίθεση εναντίον του συστήματος υγείας του Ηνωμένου Βασιλείου στις 12 Μαΐου 2017, όπου έθεσε εκτός λειτουργίας ολόκληρες νοσοκομειακές μονάδες. Πρόκειται για μια επίθεση η οποία στράφηκε εναντίον ενός από τα επιτεύγματα του Η.Β. για το οποίο όλοι οι Βρετανοί μιλούσαν με υπερηφάνεια, σύμφωνα με τη μαρτυρία του καθηγητή κ. Μάνου Καραγιάννη¹⁸¹. Όμως, το γεγονός ότι το σύστημα σταμάτησε να λειτουργεί

¹⁷⁹ Ανδρέας Λιαρόπουλος, "Κυβερνοπόλεμος: Το νέο στρατηγικό όπλο", 13/05/2017, <http://www.onalert.gr/stories/kubernopolemos-to-neo-strathgiko-oplo/56352>

¹⁸⁰ Daniel Dobrygowski, Επικεφαλής Διακυβέρνησης και Πολιτικής, Παγκόσμιο Κέντρο για την Cybersecurity, Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 25 Απρ 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-would-a-cyberwar-look-like/>

¹⁸¹ Μάνος Καραγιάννης, Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ, 2017 - 2018

για κάποιο χρονικό διάστημα και διέρρευσαν στο διαδίκτυο προσωπικά δεδομένα χιλιάδων ασθενών, εκτός από μια ήττα γοήτρου για τον Βρετανικό λαό αποτελεί και ένα αγκάθι πολιτικής^{182 183}.

Ο Κυβερνοπόλεμος (Cyberwar ή Cyberwarfare) αφορά αντιπαραθέσεις μεταξύ κρατών ή μεταξύ κρατικών και μη δρώντων και αναφέρεται σε πρόκληση προσωρινών ή μόνιμων βλαβών σε εγκαταστάσεις, πληροφοριακά συστήματα, τηλεπικοινωνίες και γενικότερα σε οτιδήποτε λειτουργεί με ηλεκτρονικό υπολογιστή, που πλέον σχεδόν τα πάντα λειτουργούν με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή¹⁸⁴. Αυτή η νέα μορφή της εχθροπραξίας μπορεί να κάνει χρήση διαφορετικών τεχνολογιών.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της ιδιότυπης μορφής συρράξεως είναι:

- Η «διακριτικότητα» του, η οποία του επιτρέπει να χρησιμοποιηθεί σε περιπτώσεις που η χρήση συμβατικής στρατιωτικής ισχύος είναι μη δυνατή. Μια κυβερνοεπίθεση δεν προδίδει εύκολα την προέλευση της. Τα κυβερνοόπλα δεν έχουν ούτε εθνόσημα, ούτε κωδικούς αριθμούς αναγνώρισης¹⁸⁵. Έτσι, και στη περίπτωση της Ρωσίας οι 110 κυβερνοεπιθέσεις που της καταλογίζονται μέσα στο 2016 δεν αποδεικνύονται παρά μόνο της προσάπτονται¹⁸⁶.
- Ο κυβερνοπόλεμος είναι απαλλαγμένος από τους περιορισμούς του χώρου. Είναι ένα μέσον προβολής ισχύος που δεν εξαρτάται από την γεωγραφία. Ένα χρηματιστήριο, μια τράπεζα ή το σύστημα τηλεπικοινωνιών μιας

¹⁸² iefimerida.gr, ΣΕ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ, ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ Black out από κυβερνοεπιθέσεις σε Βρετανία, Ισπανία, Πορτογαλία -Οι χάκερς ζητούν λύτρα σε bitcoins, [http://www.iefimerida.gr/news/337227/black-out-apo-kyvernoepitheseis-se-vretania-ispantia-portogalia-oi-hakers-zitoun-lytra-se](http://www.iefimerida.gr/news/337227/black-out-apo-kyvernoepitheseis-se-vretania-ispantia-portogalia-oi-hakers-zitoun-lytra-se-bitcoins)

¹⁸³ naftemporiki.gr, Κυβερνοεπίθεση παρέλυσε το Εθνικό Σύστημα Υγείας στην Αγγλία, 12/5/2017, <https://www.naftemporiki.gr/story/1234786/kubernoepithesi-pareluse-to-ethniko-sustima-ygeias-stin-aggli>

¹⁸⁴ eur-lex.europa.eu, Document 52000DC0890, Για μια ασφαλέστερη Κοινωνία της Πληροφορίας με τη βελτίωση της ασφάλειας των υποδομών πληροφόρησης και την καταπολέμηση του εγκλήματος πληροφορικής, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52000DC0890>

¹⁸⁵ kathimerini.gr, Ένας κυβερνοπόλεμος προ των πυλών; 15/01/2017 <http://www.kathimerini.gr/891836/article/epikairothta/kosmos/enas-kyvernopolemos-pro-twn-pylwn>

¹⁸⁶ kathimerini.gr, «Κυβερνοπόλεμος» ΗΠΑ-Ρωσίας με εμπλοκή του Ισραήλ, 11/10/2017, <http://www.kathimerini.gr/930218/article/epikairothta/kosmos/kyvernopolemos-hpa-rwsias-me-emplokh-toy-israhl>

ευρωπαϊκής χώρας, μπορούν να πληγούν μέσα από τον χαώδη επικοινωνιακό / πληροφορικό ιστό που καλύπτει τον πλανήτη, χωρίς να περιορίζεται από τις αποστάσεις, την ύπαρξη ωκεανών, ή οτιδήποτε άλλο¹⁸⁷. Εξάλλου ο ακήρυχτος πόλεμος μεταξύ ΗΠΑ – Ρωσίας αποδεικνύει την ανυπαρξία περιορισμών χώρου¹⁸⁸.

- Τα κυβερνοόπλα μπορούν να κάνουν ακαριαία προβολή ισχύος σε παγκόσμια κλίμακα, χωρίς να χρειάζονται αεροπλανοφόρα ή βάσεις σε εδάφη συμμάχων.
- Διεξάγεται όλες τις εποχές, ημέρα και νύκτα, υπό όλες τις καιρικές συνθήκες, χωρίς να επηρεάζεται από τις αποστάσεις και από το εάν υπάρχει ειρήνη και πόλεμος.
- Στον κυβερνοπόλεμο το φάσμα των αντιπάλων πέραν των ενόπλων δυνάμεων ξεκινά από τους έφηβους hackers, και φθάνει μέχρι πολύπλοκα συμφέροντα που διεισδύουν στα συστήματα πληροφοριών για μια σειρά παράνομων δραστηριοτήτων, όπως κυβερνοληστείες¹⁸⁹ και ξέπλυμα «μαύρου χρήματος»¹⁹⁰.

2.6 ΣΤΟΧΟΙ ΑΣΥΜΜΕΤΡΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ

2.6.1 Υδάτινοι Πόροι

Η ποιότητα και η ποσότητα των παγκόσμιων υδάτων αναμένεται να αποτελέσει τα επόμενα χρόνια ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα ασφάλειας. Τα παγκόσμια αποθέματα υδάτων, που για πολλά χρόνια θεωρούνταν δεδομένα, παρουσιάζουν μια σταδιακή πορεία μείωσης της ωφέλιμης χρήσης τους,

¹⁸⁷ protothema.gr, Κυβερνοπόλεμος: Πάνω από 100 χώρες και 50.000 «στόχους» χτύπησαν οι χάκερς, 13/5/2017, <https://www.protothema.gr/world/article/678987/kubernopolemos-pano-apo-100-hores-kai-50000-stohous-htupisan-oi-hakers/>

¹⁸⁸ βλ. παραπομπή 170

¹⁸⁹ fortunegreece.com, Η κυβερνο-ληστεία 530 εκατ. δολαρίων φέρνει μέτρα για τα κρυπτονομίσματα, 30/1/2018, <http://www.fortunegreece.com/article/i-kiverno-listia-530-ekat-dolarion-ferni-metra-giata-kriptonomismata/>

¹⁹⁰ moneyguru.gr, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος Το Internet είναι πλέον το βασικό εργαλείο <http://www.moneyguru.gr/analyseis/xeplyma-vromikou-xrimatos-986>

κυρίως λόγω της κακής διαχείρισης, αλλά και λόγω της άσκοπης υπερκατανάλωσης¹⁹¹. Η φύση εμπεριέχει μια σημαντική ανισότητα, υπάρχουν χώρες με υπερεπάρκεια νερού και χώρες με καθόλου ή ελάχιστες ποσότητες νερού. Οκτώ χώρες (Βραζιλία, Ρωσία, Καναδάς, ΗΠΑ, Κίνα, Ινδονησία, Ινδία και Κολομβία) και τα 15 κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μοιράζονται τα δύο τρίτα του συνόλου των υδάτινων πόρων. Σε αντίθεση, άλλες περιοχές του πλανήτη, Μέση Ανατολή, Βόρειος Αφρική, υποσαχάρια περιοχή, νότιος κώνος της Αφρικής, βόρειος κώνος της Κίνας, νοτιοδυτικός κώνος της Νοτίου Αμερικής, αντιμετωπίζουν χρόνια προβλήματα λειψυδρίας. Τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα που ξεκινούν από τους υδάτινους πόρους, έχουν βαθιές πολιτικές ρίζες και εμπλέκονται με τη δημογραφική, οικονομική, ακόμη και τη θρησκευτική κατάσταση της περιοχής όπου ανέκυψαν¹⁹². Εξετάζοντας την περιοχή της Μέσης Ανατολής παρατηρούμε ότι υπάρχουν τριών ειδών προβλήματα, που σχετίζονται με υδάτινους πόρους στην περιοχή:

- Το πρώτο πρόβλημα έχει σχέση με τον Ιορδάνη ποταμό και τον ποταμό Γιάρμουκ, όπως και τους υπόγειους υδάτινους πόρους της δυτικής Όχθης και της Γάζας. Οι εμπλεκόμενες Χώρες είναι η Ιορδανία, το Ισραήλ, η Συρία, ο Λίβανος και η Παλαιστίνη στα κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη. Τα κύρια ζητήματα στην περιοχή των χωρών αυτών αφορούν την ιδιοκτησία των νερών, τη ροή, τη χρήση και την ποσότητα που υπάρχει¹⁹³.
- Το δεύτερο πρόβλημα έχει σχέση με τους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη, τα νερά των οποίων μοιράζονται η Συρία, η Τουρκία και το Ιράκ¹⁹⁴.
- Το τρίτο πρόβλημα παρουσιάζεται στην περιοχή του Νείλου και έχει σχέση με την Αίγυπτο, την Αιθιοπία και το Σουδάν¹⁹⁵.

¹⁹¹ news247.gr, Ο επόμενος παγκόσμιος πόλεμος θα γίνει για το νερό. Και δεν είναι σενάριο ταινίας 22/3/2015, <https://www.news247.gr/afieromata/o-epomenos-pagkosmios-polemos-tha-ginei-gia-to-nero-kai-den-einai-senario-tainias.6333324.html>, πηγή Guardian, NewYorker, Waterworld.com, positivemed.com

¹⁹² Γεώργιος Χρηστίδης, Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ 2017 – 2018, 5/4/2018

¹⁹³ όπως παραπομπή 176

¹⁹⁴ όπως παραπομπή 176

¹⁹⁵ documentonews.gr, Ποιες χώρες ερίζουν για την εκμετάλλευση Ακήρυχτος πόλεμος για το νερό του Νείλου, 20/07/2018, <https://www.documentonews.gr/article/akhryxtos-polemos-gia-to-nero-toy-neiloy>

Εν ολίγοις στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής τα νερά φαίνεται να δημιουργούν νέας υφής προβλήματα, καθιστώντας την περιοχή για άλλη μια φορά, εστία συγκρούσεων και άλυτων θεμάτων για πολλά χρόνια με σημαντικότερες επιπτώσεις και στη διεθνή έννομη τάξη. Η Νότια Ασία με τα τρία μεγάλα κράτη, Ινδία, Πακιστάν και Μπαγκλαντές είναι άλλη μια περιοχή που οι υδάτινοι πόροι θεωρούνται και είναι πολύ σημαντικοί για την επιβίωση των λαών και των πολιτισμών, που ζουν στην περιοχή αυτήν της Ασίας. Το σύνολο των ζητημάτων που σχετίζονται με τους υδάτινους πόρους, εκτός από τις περιοχές που υπάρχουν δεδηλωμένες αντιδικίες όπως, η Τουρκία, η Συρία και το Ιράκ, ή το Ισραήλ με τους Παλαιστίνιους, για την ευρύτερη γεωγραφική μας περιοχή, αλλά και τις λοιπές περιπτώσεις που ενδεικτικά αναφέρθηκαν, καταγράφουν ένα μείζον μελλοντικό θέμα που θα απασχολήσει τη διεθνή ασφάλεια¹⁹⁶. Τα περίπλοκα θέματα που έχουν αφετηρία τη χρήση ή την κατάχρηση των υπέργειων και υπόγειων υδάτων, απαντώνται σε όλο σχεδόν τον πλανήτη. Σε περιοχές όμως, όπως είναι τα Βαλκάνια και η Μέση Ανατολή, τα αποθέματα του νερού πιθανόν και να καταστούν εστίες έντασης εφόσον ανακύψουν ζητήματα αυξημένης ζήτησης. Αυτό θα ισχύσει ειδικότερα σε εποχές παρατεταμένης ξηρασίας, γεγονός που εμφανίζεται συχνά στις συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές.

Εξετάζοντας το θέμα των υδάτινων πόρων και συνδέοντας το με την επιβίωση των πληθυσμών ως πηγή ζωής, τότε γίνεται απολύτως κατανοητό ότι η διαχείριση των υδάτινων πόρων στον πλανήτη είναι πρωτίστως πολιτικό θέμα¹⁹⁷. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι άπτεται του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ λαού και κυβερνούσας ελίτ, της ηθικότητας του κρατικού μηχανισμού απέναντι στην επιβίωση και την ασφάλεια της ζωής των πολιτών του κράτους, περαιτέρω δε της οικονομικής ευημερίας της κοινωνίας. Δεν μπορεί να σταθεί καμία επιχειρηματική δραστηριότητα χωρίς παροχή ενέργειας και νερού, από μια απλή βιοτεχνία, ένα νοικοκυριό και ένα κήπο μέχρι τις μεγάλες βιομηχανικές και αγροκτηνοτροφικές μονάδες. Τελικά χωρίς νερό απειλείται η ύπαρξη της κοινωνίας, του ίδιου του κράτους, ως εκ' τούτου ο κάθε εθνοκρατικός παράγοντας που σέβεται το

¹⁹⁶ Γεώργιος Χρηστίδης, Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ 2017 – 2018, 5/4/2018

¹⁹⁷ NATO, Water or WARter?, <https://www.nato.int/docu/review/2012/food-water-energy/Water-Warter/EN/index.htm>

κοινωνικό συμβόλαιο με τους όρους που αυτό εκφράζεται αρχικά από τον Θουκυδίδη¹⁹⁸ και σήμερα μέσα στο σύγγραμμα «Πόλεμος και Ορθολογισμός» του κ. Λίτσα¹⁹⁹, φροντίζει να εξασφαλίζει την απρόσκοπτη παροχή νερού στην κοινωνία που ελέγχει, προστατεύει και επικυριαρχεί. Έτσι λοιπόν μια ακούσια διακοπή στην παροχή νερού θα δημιουργήσει ιδιάζοντα προβλήματα στην καθημερινή ζωή του πληθυσμού, όπως άλλωστε έχει συμβεί αρκετές φορές στο παρελθόν στην Ελλάδα. Πόσο μάλλον μια εκούσια πρόκληση, η οποία θα συνοδεύεται και από τις ανάλογες ψυχολογικές υποστηρικτές επιχειρήσεις, όπου οι συνέπειες της βλάβης που θα προκληθεί δεν θα αντιμετωπίζονται άμεσα και ο χρόνος αναμονής θα επιβαρύνει το αρνητικό κλίμα της κοινωνίας προς τον κρατικό μηχανισμό. Για παράδειγμα η καταστροφή του φράγματος του ποταμού Ευφράτη στη Συρία θα απέκοπτε το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού από την παροχή πόσιμου νερού και σε συνδυασμό με το μεγάλο χρόνο αποκατάστασης, θα προκαλούσε μια ανθρωπιστική κρίση, η οποία εν τέλει θα δημιουργούσε πολιτική αστάθεια στη χώρα και φοβερές συνέπειες τόσο στον πληθυσμό όσο και στην κυβερνούσα πολιτική ελίτ²⁰⁰.

2.6.2 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, αποτελούν την βάση για τις ισορροπίες της παγκόσμιας ισχύος. Οι ενεργειακοί πόροι είναι αυτοί πάνω στους οποίους στηρίζεται ολόκληρο το οικοδόμημα της διεθνούς οικονομίας και ιδιαίτερα των προηγμένων βιομηχανικών χωρών. Για την εξασφάλιση του ελέγχου των πόρων, είναι δυνατόν να διεξαχθούν ακόμα και ένοπλες συγκρούσεις, όπως στο Ιράκ, πέραν των μόνιμων διπλωματικών και των περιφερειακών διενέξεων. Όπως στο απώτερο παρελθόν οι «δρόμοι του μεταξιού» ήταν η αιτία για την διεξαγωγή μεγάλων συγκρούσεων της εποχής, μεταξύ των φυλών της ανατολικής και της δυτικής Ασίας, μεταξύ της Ασίας συνολικά και της Ρώμης,

¹⁹⁸ Μτφρ. Ε.Κ. Βενιζέλος. Θουκυδίδου Ιστορία. I-II. 2η έκδ. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, ΘΟΥΚ 5.84.1–5.86.1

¹⁹⁹ Σπυρίδων Λίτσα, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 247

²⁰⁰ mintpressnews.com, Syria's Water Cut Off By Turkey Following McCain, Erdogan Meeting Just a matter of days after John McCain's "unusual" trip to Syria and Turkey, the Turkish government has cut off water supplies from the Euphrates River into northern Syria, violating international conventions on water, rights, 3/3/2017, <https://www.mintpressnews.com/syrias-water-cut-off-by-turkey-following-mccain-erdogan-meeting/225483/>

όπως το ελεύθερο εμπόριο της Μεσογείου, ήταν η αιτία για τους Καρχηδονιακούς πολέμους, έτσι και το πετρέλαιο, ως στρατηγική πρώτη ύλη, ήταν η αφορμή να ξεσπάσει ο παρ' ολίγον τρίτος πόλεμος στην δεκαετία του 70, μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων του ψυχρού πολέμου. Αντικαταστάθηκε όμως από τον πόλεμο μεταξύ των Αράβων και του Ισραήλ, το εμπάργκο πετρελαίου του ΟΠΕΚ προς την Δύση, και την πυροδότηση πολιτικών ανακατατάξεων στην περιοχή, όπως η πτώση του Σάχη στην Περσία, ο πόλεμος Ιράν - Ιράκ, η εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν²⁰¹.

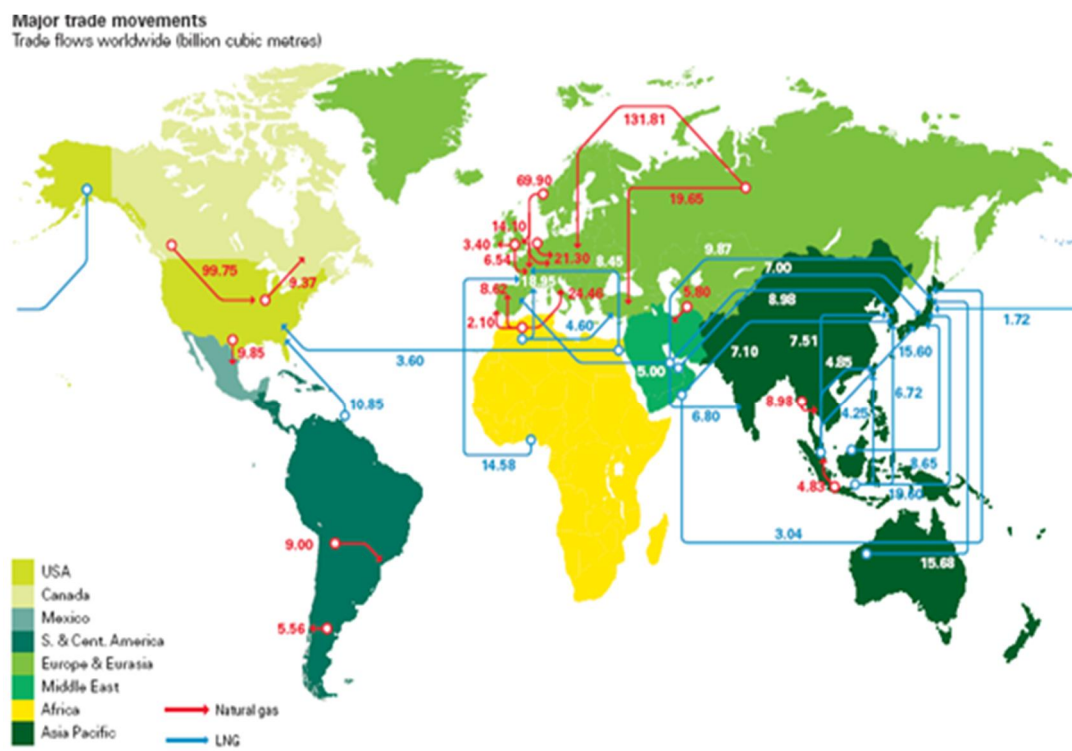
Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, είναι ακόμα απαραίτητα υλικά καύσιμα, για την λειτουργία των παραγωγικών συστημάτων. Τα κοιτάσματα, τα αποθέματα και οι πηγές εξόρυξης των καυσίμων αυτών, είναι άνισα κατανεμημένα στον πλανήτη, γεγονός που δημιουργεί ένα φυσικό παράδοξο. Χώρες οι οποίες δεν χρειάζονται τόσο αυτές τις ενεργειακές πηγές για τα παραγωγικά τους συστήματα, τις διαθέτουν υπεράφθονα, όπως οι εξαγωγικές χώρες του ΟΠΕΚ, και άλλες οι οποίες τις χρειάζονται, όπως εκείνες της Δυτικής Ευρώπης, δεν τις διαθέτουν παρά ελάχιστα. Οι τιμές του πετρελαίου αυξήθηκαν κατά περισσότερο από 370% μεταξύ του 2001 και του 2006, όχι λόγω έλλειψης πετρελαίου, αλλά λόγω του φόβου της έλλειψης. Η καθημερινή παγκόσμια κατανάλωση αργού πετρελαίου αυξήθηκε σε περίπου 85 εκατομμύρια βαρέλια το 2006, η παγκόσμια αναξιοποίητη παραγωγική ικανότητα είναι μόλις περίπου 1,5 εκατομμύριο βαρέλια ημερησίως και βρίσκεται σχεδόν όλη στη Σαουδική Αραβία και οι αγορές ανησυχούν μήπως η αναξιοποίητη παραγωγική ικανότητα δεν επαρκεί για να καλύψει τις δυνητικές διαταραχές του εφοδιασμού και τους γεωπολιτικούς κινδύνους²⁰². Οι αντιλήψεις αυτές έχουν επίσης ενισχυθεί από φόβους σχετικά με τη μελλοντική επάρκεια των πόρων, καθώς ορισμένοι αναλυτές προβλέπουν επικείμενη μείωση των φυσικών πόρων και άλλοι, κυρίως εντός της βιομηχανίας του πετρελαίου, παρουσιάζουν καθησυχαστική εικόνα για τα αποθέματα πετρελαίου. Οι αντιλήψεις σχετικά με τη μελλοντική ανεπάρκεια επηρεάζουν τις μακροπρόθεσμες τιμές της αγοράς. Ακόμη, καθίσταται όλο και πιο δύσκολο να βρεθούν νέες πηγές πετρελαίου και κάθε νέο βαρέλι είναι

²⁰¹ Αθανάσιος Κουρματζής, Η Γεωπολιτική των πετρελαίων στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία. Οι συνέπειες στην Ελλάδα, 2004, 15

²⁰² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας, 2006/2247(INI), 27/12/2006

πιο ακριβό από άποψη έρευνας και παραγωγής και απαιτούνται τεράστιες επενδύσεις στον τομέα του πετρελαίου για την ενίσχυση των ικανοτήτων παραγωγής και διύλισης ώστε να αντιμετωπισθεί μια αύξηση της ζήτησης. Λόγω της ταχείας αύξησης της ζήτησης πετρελαίου σε τρίτες χώρες, ιδίως σε χώρες που δεν ανήκουν στον ΟΟΣΑ (Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη), όπως η Κίνα, θα υπάρξει αυξημένη ζήτηση από τρίτες χώρες που θα ανταγωνίζονται για το πετρέλαιο που χρειάζονται τα κράτη μέλη της ΕΕ. Η ζήτηση του πετρελαίου αυξάνεται όχι μόνο στον τομέα της ενέργειας, αλλά και σε άλλους τομείς, όπως στον τομέα των πετροχημικών²⁰³.

Στον ακόλουθο χάρτη παρουσιάζονται οι βασικές μεταφορές του εμπορίου του πετρελαίου²⁰⁴.

Εικόνα 4

Στον ακόλουθο χάρτη παρουσιάζονται οι βασικές οδοί μεταφοράς πετρελαίου από την Κασπία²⁰⁵.

²⁰³ Η ενέργεια στο μέλλον, <http://www.allaboutenergy.gr/Intro13.html>

²⁰⁴ BP Statistical Review of World Energy June 2007

²⁰⁵ Ιωάννης Μάζης, NOVAE TABULAE GEOPOLITICAE Presentation

Εικόνα 5

Η ύπαρξη φυσικού αερίου, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, είναι εξίσου σημαντική με εκείνη του πετρελαίου. Το φυσικό αέριο εισέρχεται στην καθημερινότητα της Δύσης με γοργούς ρυθμούς, λόγω ενός θετικού συνδυασμού κόστους και χρησιμότητας. Εκτιμάται ότι στην περιοχή της Κασπίας υπάρχουν περίπου 232 τρις κυβικά πόδια, ποσότητα που μπορεί να συγκριθεί με εκείνη της Σαουδικής Αραβίας. Η παραγωγή φυσικού αερίου το 2001 ήταν 4,5 τρις κυβικά πόδια, η οποία μπορεί να συγκριθεί με εκείνη της νότιας Αμερικής, της κεντρικής Αμερικής και του Μεξικού. Μολονότι οι ποσότητες είναι πολύ μεγάλες, η εκμετάλλευση του φυσικού αερίου εμφανίζει αργούς ρυθμούς. Και τούτο γιατί οι εταιρίες πετρελαίου προτιμούν την επένδυση στον τομέα του πετρελαίου λόγω των μεγάλων δαπανών που απαιτούνται σε υποδομές και τα συναφή, για το φυσικό αέριο. Αν και θεωρείται σχετικά εύκολο να εξαχθούν τα ενεργειακά υλικά και να υποστούν τις κατάλληλες επεξεργασίες ακόμα ευκολότερο, φαίνεται ωστόσο πως είναι αρκετά δύσκολο το πρόβλημα της μεταφοράς τους, στις αγορές της Δύσης και της Ανατολής. Από την δυτική πλευρά η μεταφορά φυσικού αερίου από τη Ρωσία είναι δύσκολη γιατί ακόμα και το 2004 η Γεωργία αντιμετώπισε εθνικό πρόβλημα, ενώ η Ρωσία αντιμετωπίζει ανάλογο διαρκές

πρόβλημα με τους Τσετσένους αυτονομιστές. Από την ανατολική πλευρά αν και έχει κατά κάποιον τρόπο διευθετηθεί το πρόβλημα με το Αφγανιστάν, παραμένει το εχθρικό καθεστώς του Ιράν προς τις δυτικές εταιρίες και η συνεχιζόμενη αστάθεια στο Ιράκ. Από άποψη των αποθεμάτων φυσικού αερίου οι προοπτικές εξέλιξης της αγοράς είναι αποθαρρυντικές. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Επιτροπής Ενέργειας τα συνολικά αποθέματα της περιοχής της κεντρικής Ασίας, δεν ξεπερνούν τα 243 TCF (τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια) αναλογώντας μόλις στο 5% των εγνωσμένων παγκοσμίων αποθεμάτων με το Τουρκμενιστάν να κατέχει τη μερίδα του λέοντος (98-115 TCF), ακολουθούμενο από το Ουζμπεκιστάν (74-88 TCF) και το Καζαχιστάν (53-83TCF). Η παραγωγή της περιοχής καλύπτει μόνο το 4% της παγκόσμιας παραγωγής ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη Ρωσία είναι 33%.²⁰⁶

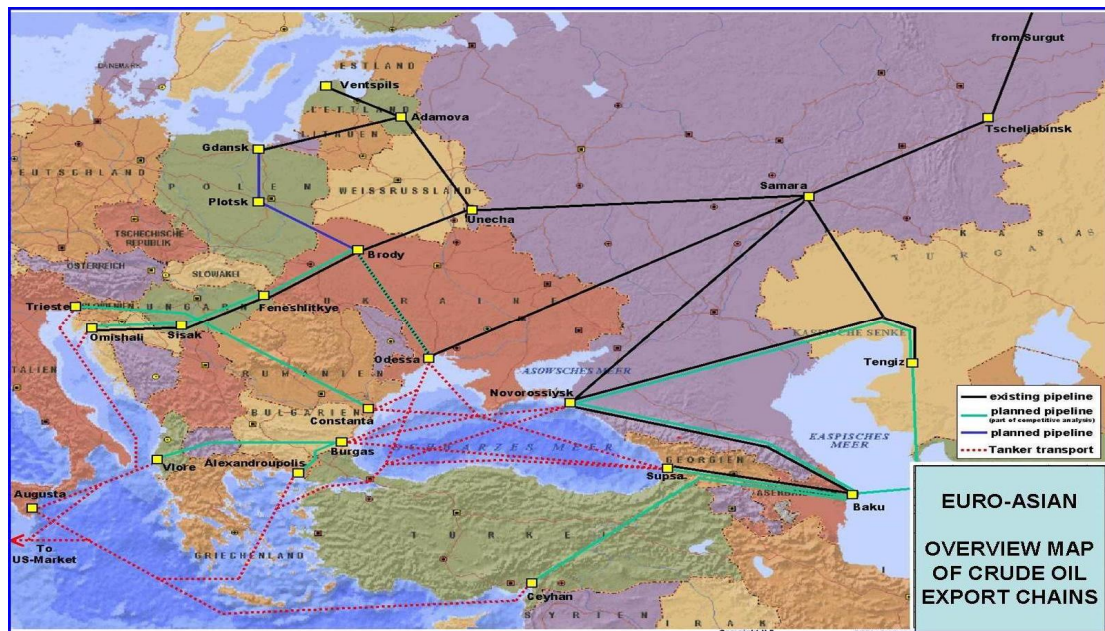
Στους ακόλουθους χάρτες φαίνονται οι αγωγοί του πετρελαίου και του φυσικού αερίου²⁰⁷.

Εικόνα 6

²⁰⁶ Αθανάσιος Κουρματζής, Η Γεωπολιτική των πετρελαίων στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία. Οι συνέπειες στην Ελλάδα, 2004, 15

²⁰⁷ Διάλεξη Μιχαήλ Ιβάνοβιτς Σάββα (Υπαλλήλου ΥΠΕΞ Ρωσίας) στο Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων του Πάντειου Πανεπιστημίου Αθήνα, 1/3/2007

Εικόνα 7

Αποδεικνύεται μέσα από τα στοιχεία εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων και την αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και ενεργειακής διαθεσιμότητας ότι τα κράτη είναι συνδεδεμένα με ισχυρούς δεσμούς αλληλεξάρτησης, καθώς η οικονομική τους ανάπτυξη και η κοινωνική τους ευημερία εξαρτώνται πλήρως από την διαθεσιμότητα και την απρόσκοπτη διακίνηση των ενεργειακών πόρων. Οπότε, μια βλάβη στο σύστημα παραγωγής ή διακίνησης ενέργειας θα έθετε σε κίνδυνο την κοινωνική τους σταθερότητα και την οικονομική τους δύναμη τόσο των προμηθευτών όσο και των καταναλωτών κρατών. Επιπλέον, το πόσο σημαντική είναι η ενεργειακή ασφάλεια των κρατών, δηλαδή η απρόσκοπτη διάθεση ενέργειας, δηλώνεται ξεκάθαρα από το σύνολο σχεδόν των κρατικών δρώντων, όχι μόνο με δηλώσεις αλλά περισσότερο με δράσεις εξασφάλισης. Π.χ. ο διαχρονικός και διακαής πόθος της Τουρκίας για απόκτηση πυρηνικού εργοστασίου,²⁰⁸ η στροφή της ΕΕ σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η προσπάθεια απεξάρτησης της από το Ρωσικό φυσικό αέριο^{209 210} ακόμα

²⁰⁸ kathimerini.gr, Τουρκία: Πυρηνικές φιλοδοξίες με πρώτο σταθμό το Ακούγιου, το 2023, 26/03/2018, <http://www.kathimerini.gr/955469/article/epikairothta/politikh/toyrkia-pyrhnikes-filodo3ies--me-prwto-sta8mo-to-akoygiou-to-2023>

²⁰⁹ energypress.gr, Κομισιόν: Κομβική η Ελλάδα στην ενεργειακή απεξάρτηση της Ε.Ε. από Ρωσία, 6/11/2018, <https://energypress.gr/news/komision-komviki-i-ellada-stin-energeiaki-apexartisi-tis-ee-apo-rosia>

²¹⁰ huffingtonpost.gr, Ενεργειακή ασφάλεια, ανανεώσιμες πηγές και το «παζλ» της Ευρώπης, 3/3/2018, https://www.huffingtonpost.gr/zefi-dimadama/-_10334_b_15056316.html

και η Βουλγαρία, μικρότερης δυναμικότητας χώρα, αναζητά την ενεργειακή της εξασφάλιση²¹¹.

2.6.3 ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΦΟΒΟΥ – ΔΕΟΥΣ

Ένα ασύμμετρο πλήγμα στοχεύει πρωτίστως στην άσκηση ψυχολογικής πίεσης στον αντίπαλο, αποφεύγοντας ταυτόχρονα την ευθεία αντιπαράθεση²¹². Ο σκοπός του ασύμμετρου πλήγματος, όπως προαναφέρθηκε, είναι να κάμψει τη θέληση του αντιπάλου για αντίσταση και να του αφαιρέσει εκείνα τα φορτία ισχύος έτσι ώστε να καταστεί ασθενέστερος σε σχέση με το κράτος που πραγματοποίησε το ασύμμετρο πλήγμα²¹³. Ο σκοπός του ασύμμετρου πλήγματος επιτυγχάνεται μέσα από την ψυχολογική πίεση που ασκεί στον κοινωνικό ιστό του κράτους - στόχου. Όμως υπάρχει και περιορισμός, καθώς μπορεί το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^η Σεπτεμβρίου στο επιχειρησιακό/τακτικό επίπεδο να προκάλεσε μια πτώση του ηθικού της κοινωνίας των ΗΠΑ όμως σε στρατηγικό επίπεδο επέφερε την αφορμή/αίτια εμπλοκής των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και ειδικότερα ο πόλεμος στο Αφγανιστάν το 2001 και στο Ιράκ το 2003 με την έως τώρα συνεχιζόμενη παρουσία των δυνάμεων των ΗΠΑ στη περιοχή. Φυσικά, το γεγονός ότι το ασύμμετρο πλήγμα «στοχεύει στην ήττα των αντιπάλων με δόλιες μεθόδους²¹⁴» παραμένει, και ως εργαλείο επίτευξης των σκοπών του χρησιμοποιεί τον ψυχολογικό παράγοντα, που είναι η πρόκληση δέους και φόβου στην κοινωνία του αντιπάλου κρατικού δρώντα.

«Α γαρ επιθυμεί ψυχὴν και πιστεύειν φιλεί»²¹⁵

Για να επιτευχθεί ο επιθυμητός βαθμός ψυχολογικής πίεσης ως συνέπεια του ασύμμετρου πλήγματος θα πρέπει να εξετασθεί πως ο ψυχολογικός παράγοντας επιδρά στη κοινωνία ενός κράτους και τι αποτελέσματα είναι δυνατόν να προκύψουν. Έτσι λοιπόν το ασύμμετρο πλήγμα συνοδεύεται από Ψυχολογικές Επιχειρήσεις, από μέρους του κράτους που εκτόξευσέ το σύμμετρο

²¹¹ energypress.gr, "Προτεραιότητα μας είναι η εγγύηση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας" 10/09/2018, <https://energypress.gr/news/proteraiotita-mas-einai-i-eggysi-tis-asfaleias-toy-energeiakoy-efodiasmoy-tis-horas>

²¹² Θάνος Ντόκος, Διεθνείς Σχέσεις, 2008, 363

²¹³ όπως παραπομπή 196

²¹⁴ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 236

²¹⁵ Δημοσθένης, 384 π.Χ.

πλήγμα. Οι Ψυχολογικές Επιχειρήσεις έχουν ως στόχο ομάδες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, θρησκευτικές, εργατικές, υπαλλήλων, μελών των ενόπλων δυνάμεων κ.λ.π.²¹⁶. Μέσα από την επιρροή που ασκούν σε συγκεκριμένους πληθυσμιακούς στόχους μπορούν και επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική άλλων κρατών²¹⁷. Παράδειγμα του, εγγύς της Ελλάδας, διεθνούς περιβάλλοντος αποτελεί η προσπάθεια επηρεασμού του πολιτικού σκηνικού της ΠΓΔΜ και των σχέσεων της με την Ελλάδα, το ΝΑΤΟ, την ΕΕ και γενικότερα τους λοιπούς διεθνείς δρώντες, από την Αλβανία μέσω της αλβανικής κοινότητας²¹⁸. Στην Ελλάδα, οι δραστηριότητες της Τουρκίας στην Ελληνική Θράκη επιδεικνύουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της προπαγάνδας που διεξάγεται από τη γείτονα με στόχο την ελληνική μουσουλμανική μειονότητα, γεγονός το οποίο επηρεάζει σοβαρά τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας²¹⁹. Επίσης ένα παράδειγμα από την αρχαία Ελλάδα, σε επιχειρησιακό/τακτικό επίπεδο καταδεικνύει ότι οι ψυχολογικές επιχειρήσεις διεξάγονταν διαχρονικά εκμεταλλευόμενες τις μειονοτικές ομάδες των αντιπάλων προς επίτευξη των σκοπών. Έτσι λοιπόν, προ της καθοριστικής ναυμαχίας στη Σαλαμίνα το 480 π.Χ. οι Πέρσες είχαν εντάξει στη δύναμή τους πολεμικά πλοία και πληρώματα από τις περιοχές της Ιωνίας καθώς και από τις πόλεις που είχαν «μηδίσει». Ο Θεμιστοκλής στοχεύοντας τη διάσπαση της ενότητας της δύναμης των περσικών ναυτικών δυνάμεων θέλησε να διασπείρει την αμφιβολία στα ανώτατα κλιμάκια της ηγεσίας του εχθρού. Για το σκοπό αυτό φρόντιζε να αφήνει γραπτά ανοικτά μηνύματα σε πηγές όπου γινόταν ο ανεφοδιασμός των πληρωμάτων του στόλου και να χρησιμοποιεί λέξεις, οι οποίες δημιουργούσαν ποικίλα συναισθήματα σε όσους τα διάβαζαν. Μέσω των λέξεων «έστελνε» το ξεκάθαρο μήνυμα να μην έλθουν αντιμέτωποι Έλληνες εναντίον Ελλήνων. Η επιχείρηση υπήρξε απόλυτα επιτυχής διότι, όταν

²¹⁶ ΓΕΕΘΑ, Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων, 2003

²¹⁷ ekeo.gr, Ψυχολογικές Επιχειρήσεις, 9/2013

<http://www.ekeo.gr/2013/09/%CF%88%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1/>

²¹⁸ in.gr, Κάλεσμα Ράμα στην αλβανική μειονότητα για το δημοψήφισμα στα Σκόπια Τη στιγμή που οι έως τώρα μετρήσεις δείχνουν μικρή συμμετοχή, 30/9/2018, <https://www.in.gr/2018/09/30/politics/diplomatia/kalesma-rama-stin-alvaniki-meionotita-gia-dimopsifisma-sta-skopia/>

²¹⁹ Militaire News, Τι συμβαίνει στη Θράκη; 02/04/2017, <https://www.militaire.gr/%CF%84%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B8%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B7/>

οι Πέρσες ενημερώθηκαν από τους υπόλοιπους συμμάχους τους για το περιεχόμενο των μηνυμάτων, αντιμετώπισαν με καχυποψία τους Έλληνες υποτελείς τους²²⁰. Επίσης, δύνανται σε συνδυασμό με τα ψυχολογικά αποτελέσματα των τακτικών επιχειρήσεων να μειώσουν το ηθικό του εχθρικού στρατού και πληθυσμού, υπογραμμίζοντας τυχόν κακή συμπεριφορά προς τις εθνικές ομάδες και μειονότητες ή εκμεταλλεζόμενες μειονεκτική θέση του εχθρού. Ένα τέτοιο παράδειγμα προέρχεται από τις ψυχολογικές επιχειρήσεις που διεξήγαγαν οι ΗΠΑ κατά τον Πόλεμο του Κόλπου το 1993. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ως μέσο διάδοσης χρησιμοποιήθηκε το ραδιόφωνο. Συγκεκριμένα, εγκατέστησαν ραδιοφωνικό σταθμό από όπου υλοποίησαν πλήθος προγραμμάτων ραδιοφωνικών εκπομπών. Η κύρια ραδιοφωνική εκπομπή ήταν γνωστή με την ονομασία «Φωνή του Κόλπου». Η λειτουργία της άρχισε στις 19 Ιανουαρίου 1991 και εξέπεμπε 18 ώρες το 24ωρο. Η εκπομπές λάμβαναν χώρα από επίγειες εγκαταστάσεις στο έδαφος της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας και από ειδικά διασκευασμένα αεροσκάφη της πολεμικής αεροπορίας των ΗΠΑ. Τα αεροσκάφη αυτά πετούσαν κοντά στον Ιρακινό εναέριο χώρο και εξέπεμπαν μηνύματα εναντίον του Σαντάμ Χουσεΐν. Η εκπομπή μέσω αεροσκαφών διαρκούσε 5 ώρες και γινόταν μόνο νύχτα. Η αρχική ενημέρωση του ακροατηρίου-στόχου, για τις συχνότητες εκπομπής και το ωριαίο πρόγραμμα, γινόταν με φυλλάδια (προκηρύξεις) που είχαν διασκορπιστεί στο έδαφος των περιοχών εμβελείας του σταθμού. Συμπληρωματικές οδηγίες στη συνέχεια, δίδονταν από τους εκφωνητές του προγράμματος. Το πρόγραμμα περιλάμβανε αραβική μουσική και μηνύματα στην αραβική γλώσσα, που τα εκφωνούσαν επιλεγμένοι εκφωνητές. Το περιεχόμενο των μηνυμάτων προέτρεπε τους ιρακινούς στρατιώτες να παραδοθούν, υπόσχοντας τους ανθρώπινη μεταχείριση. Αργότερα προειδοποιούσε τις ιρακινές μονάδες για τον επικείμενο βομβαρδισμό τους. Η σημασία της ψυχολογικής επίδρασης του ραδιοφωνικού προγράμματος φάνηκε αργότερα, όταν οι ιρακινοί αιχμάλωτοι ομολογούσαν, ότι ο φόβος των επικείμενων βομβαρδισμών και η ψυχολογική επίδραση των μηνυμάτων τους ωθούσαν στην

²²⁰ Αρχαίων Τόπος, Μηδικοί Πόλεμοι μέρος Β', 8/10/2017, <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/08/%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CE%B2-%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%83/>

παράδοση τους.^{221 222} Αποκαλύπτεται λοιπόν μέσα από τις μαρτυρίες των Ιρακινών στρατιωτών ότι ο φόβος για τη ζωή τους και το δέος που ένιωθαν απέναντι στις Συμμαχικές δυνάμεις έκαμπτε το ηθικό τους και τη βούληση τους για μάχη, καθώς τους οδηγούσε σε κατάσταση αδράνειας και τελικά στην παράδοση τους προκειμένου να επιζήσουν. Συνδέοντας τη μαχητική ισχύ του εχθρού ως το απότοκο του επιπέδου του ηθικού του τότε παρέχουν τη δυνατότητα μείωσης της μαχητικής ισχύος του εχθρού, υποσκάπτοντας το ηθικό του²²³. Επιπλέον, αν αναλογισθεί κάποιος, ότι οι ψυχολογικές επιχειρήσεις, στο παραπάνω παράδειγμα, στρέφονται κατά των μάχιμων τμημάτων του αντιπάλου κράτους του Ιράκ και επέφεραν 63.000 αιχμαλώτους, σε συνδυασμό με τους τακτικούς ελιγμούς των δυνάμεων των Συμμάχων²²⁴, τότε ένα επιτυχές ασύμμετρο πλήγμα το οποίο στρέφεται εναντίον της κοινωνίας του αντιπάλου πιθανότατα να αποδομήσει τόσο τον κοινωνικό ιστό όσο και την κρατική εξουσία. Στο επόμενο παράδειγμα το ασύμμετρο πλήγμα προέρχεται από μια φυσική καταστροφή. Πρόκειται για το τσουνάμι που έπληξε τις χώρες του Ινδικού Ωκεανού το 2004 στο οποίο θα αναφερθούν μόνο οι οικονομικές επιπτώσεις σε τρεις χώρες, χωρίς φυσικά οι ανθρώπινες απώλειες να περνούν στη λήθη. Η Ινδονησία μετρούσε συνολικό ποσό των ζημιών στο 2,2% του ΑΕΠ, στη Σρι Λάνκα οι ζημιές εκτιμήθηκαν στο 4,5% του ΑΕΠ και στις Μαλδίβες όπου οι συνολικές ζημιές εκτιμώνται στο 62% του ΑΕΠ²²⁵. Υπολογίζοντας τις απώλειες επί του ΑΕΠ των χωρών και τα ποσά που πρέπει να δαπανηθούν για την αποκατάσταση των ζημιών συνάγεται το συμπέρασμα ότι, πέραν της πτώσης του ηθικού του πληθυσμού λόγω της καταστροφής που υπέστη, οι κυβερνήσεις των συγκεκριμένων χωρών έχουν περιέλθει σε ιδιαίτερα δυσμενή πολιτική και οικονομική θέση έναντι της διεθνούς κοινότητας και της κοινωνίας. Θα μπορούσε

²²¹ thesecretrealtruth.blogspot.com, Ψυχολογικές Επιχειρήσεις στον πόλεμο του Ιράκ, 26/7/2012, http://thesecretrealtruth.blogspot.com/2012/07/blog-post_2621.html

²²² by Christopher J. Lamb, Review of Psychological Operations Lessons Learned from Recent Operational Experience with a contribution from Paris Genalis, National Defense University Press, Washington, D.C., September 2005

²²³ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 309-310

²²⁴ sansimera.gr, Α' Πόλεμος του Κόλπου, <https://www.sansimera.gr/articles/387>

²²⁵ Inderfurth et. al, 2005.

να ειπωθεί ότι οι χώρες αυτές έχουν περιέλθει σε μια κατάσταση δέους μπροστά στη φύση, ανήμποροι να αντιμετωπίσουν όχι μόνο τη μανία της φύσης αλλά ακόμα και τις συνέπειες.

Τι όμως είναι το δέος και τι ο φόβος ως ανθρώπινο συναίσθημα και ως αντίδραση στο διεθνές σύστημα, θα επιχειρηθεί να αναλυθεί παρακάτω. Δύο από τα θεμελιώδη αισθήματα, σύμφωνα με την επιστήμη της ανθρώπινης ψυχολογίας, τα οποία εκμεταλλεύονται οι Ψυχολογικές Επιχειρήσεις, όπως αναλύθηκε προηγουμένως, είναι ο φόβος και το δέος²²⁶ ως έμφυτα της ανθρώπινης φύσης²²⁷. Για τους διεθνολόγους ο φόβος είναι δημιουργήμα της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος, «*συστημικός παράγοντας της διεθνούς αρένας*»²²⁸, καθώς κάθε κράτος είναι και ένας δυνητικός αντίπαλος και όλα μάχονται, επί καθημερινής βάσεως, για την επιβίωση τους. Ο φόβος είναι πραγματικός, είναι μια συγκεκριμένη στάση που οδηγεί σε ενεργοποίηση των πυλώνων ισχύος που ένα κράτος κατέχει απέναντι σε ένα πραγματικό και συγκεκριμένο κίνδυνο, απέναντι σε μια πραγματική κατάσταση, όσον αφορά τον τρόπο που ένα κράτος προσεγγίζει τις ενέργειες ενός άλλου κράτους²²⁹. Ο Φόβος δεν είναι κάτι το συγκεχυμένο. Δεν είναι αίσθηση, είναι μια προσέγγιση ορθολογική, εφόσον υφίσταται ο κίνδυνος, ή ανορθολογική, ως απόρροια λανθασμένης ανάλυσης²³⁰. Άσχετα με το ορθό ή το λάθος της ανάλυσης, ο φόβος υφίσταται και οδηγεί σε ορισμένη στάση. Ένα κράτος φοβάται την ενδυνάμωση άλλου κράτους, τις ενέργειες που προκύπτουν μέσα από μια στρατιωτική συμμαχία ή τα νέα οπλικά συστήματα που απέκτησε κάποιο άλλο κράτος. Ένα κράτος μπορεί να ενεργοποιήσει τους πυλώνες ισχύος του ως μέτρο αντιμετώπισης του φόβου που του προκαλούν οι ενέργειες έτερου κράτους, είτε ορθά είτε λανθασμένα. Ο φόβος δημιουργεί πραγματικά φαινόμενα ως προς την προσπάθεια υπέρβασης του, όπως στρατιωτική κινητοποίηση λόγω της ορθολογικής ή λανθασμένης ανάλυσης. Επί του συγκεκριμένου είδους του φόβου στηρίζεται και το δόγμα του

²²⁶ Αλέξανδρος Ν. Κατσαράς, Ο φόβος και ο τρόμος!, 13/4/2017, <https://www.rodiki.gr/article/362549/o-fobos-kai-o-tromos>

²²⁷ Oliver Burkeman, Το δέος: το ισχυρό συναίσθημα με παράξενα και όμορφα αποτελέσματα, The Guardian, 18/8/2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/oliver-burkeman-column/2015/aug/18/awe-powerful-emotion-strange-beautiful-effects>

²²⁸ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 63

²²⁹ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 90 και 94

²³⁰ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 91

Σαλούστιου ή Metus Hostilis²³¹, δηλαδή στην προστασία ενός νικητή από την ύβρη ότι δεν απειλείται.

Ο φόβος γεννάται διότι:

- οι παράγοντες γνωρίζουν ότι η ισχύς είναι μια έννοια που προσδιορίζεται σε σχέση με την ισχύ των άλλων (συγκριτικώς νοούμενη) και
- μέσα από την αναγνώριση της αδυναμίας συνέχισης στο διηνεκές της διαδικασίας ενίσχυσης.

«Και οι δύο, ορθολογικοί παράγοντες, γνωρίζουν ότι έχουν εισέλθει σε ένα αδιέξοδο, λαβύρινθο και ότι όσο προχωρούν σ' αυτό χάνονται. Γνωρίζουν ότι δεν θα έχουν τις δυνάμεις να εξέλθουν. Εκεί έρχεται το δίλλημα εάν και πότε η διαδικασία της συνεχούς αύξησης ισχύος, ενίσχυσης της ασφάλειας πρέπει να σταματήσει»²³².

Το παραπάνω φαινόμενο για να σταματήσει θα καταλήξει σε πολεμική ενέργεια. Μόνο ο πόλεμος δημιουργεί ξεκάθαρες συνθήκες ήττας ή νίκης και αποτελεί το εργαλείο παύσης του διλήματος ασφαλείας του διαρκούς ανταγωνισμού. Όμως, «η αναζήτηση της ισχύος, μπορεί να είναι χίμαιρα για ένα κράτος»²³³ καθώς ως συνήθως οι αντίπαλοι καταλήγουν σε χρήση οργανωμένης βίας, όχι απαραίτητα με τη μορφή του πολέμου που είθισται να νοείται, άλλα πλέον με άλλους ασύμμετρους τρόπους, μεγάλο σύγχρονο παράδειγμα ο υβριδικός πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία²³⁴. Σαφώς με τον χαρακτήρα της χίμαιρας σημειολογείται η πτώση της ισχύος ή ακόμα και το τέλος της ζωής ενός κρατικού παράγοντα μέσα από δικές του ενέργειες για παράδειγμα η πτώση των μεγάλων αυτοκρατοριών του παρελθόντος (Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρα-

²³¹ Κώστας Μελάς, Metus Hostilis, 08/09/2014, <http://www.matrix24.gr/2014/09/metus-hostilis/>

²³² Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010

²³³ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010,

²³⁴ e-amyna.com, Το νέο Ρωσικό Στρατιωτικό Δόγμα και η εφαρμογή του Υβριδικού Πολέμου στην Ουκρανία, 9/3/2017, <http://e-amyna.com/%CF%84%CE%BF-%CE%BD%CE%AD%CE%BF-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CF%8C%CE%B3%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5/>

τορία), αλλά σίγουρα ένας πόλεμος, οποιασδήποτε μορφής, έχει νικητές και ηττημένους έτσι λοιπόν η χίμαιρα για ένα κράτος μπορεί να γεννηθεί είτε με δικές του ενέργειες είτε σε συνέργεια με άλλους διεθνείς δρώντες.

Από την άλλη μεριά, το δέος είναι μια έννοια ασαφής. Το δέος είναι μια συνθήκη που ακυρώνει οποιαδήποτε προσπάθεια αντίδρασης. Όπως αναφέρεται και στο σύγγραμμα «*Ιλιάδα και Διεθνής Πολιτική*» η σκύλευση του πτώματος του Έκτορα προκάλεσε το δέος στους Τρώες, ακύρωσε κάθε τους αντίδραση και τους οδήγησε στην υιοθέτηση μιας παθητικής στάσης κατά το υπόλοιπο του πολέμου²³⁵. Αυτός ακριβώς είναι λοιπόν ο στόχος των ψυχολογικών επιχειρήσεων, είναι η ανάπτυξη όχι του φόβου, που συνεπάγεται αντίδραση, αλλά δέους, που οδηγεί στο πάγωμα, στην αδράνεια, στην κάμψη της θέλησής για συνέχιση του αγώνα, στην αποδοχή της ήττας, στην αποδοχή της μοίρας του ηττημένου να υποκύψει στα θελήματα του νικητή. Δεν έχει σημασία αν ο νικητής ήταν πριν λίγο πιο αδύναμος, σημασία έχει ότι τώρα είναι αυτός στην κεφαλή του αγώνα, μπορεί ως νικητής, μπορεί ως σωτήρας, μπορεί ως δυνάστης, όμως σε κάθε περίπτωση ο ισχυρότερος πλέον παράγοντας. Το ζητούμενο, στην παρούσα ανάλυση, είναι ο κρατικός δρων που εφαρμόζει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος να επιφέρει τέτοια ζημιά στον αντίπαλο που να του προκαλέσει δέος στην εικόνα των συνεπειών και τελικά να του αφαιρέσει όχι μόνο φορτία ισχύος αλλά και τη θέληση της αντίδρασης. Το κομμάτι, λοιπόν, των ΨΕ που πραγματεύεται το αίσθημα του δέους και έχει ως στόχο και σκοπό την εγκαθίδρυση του στις αντίπαλες πληθυσμιακές ομάδες, είναι η προπαγάνδα.

2.6.5 Προπαγάνδα

«Είναι η επιστημονική τεχνική της διαδόσεως οποιασδήποτε πληροφορίας ή ιδέας, οποιουδήποτε δόγματος ή ειδικής παροτρύνσεως, που τίθεται εσκεμμένα, άμεσα ή έμμεσα σε κυκλοφορία για να επηρεάσει ευμενώς τη σκέψη, τα αισθήματα, τη στάση και τη συμπεριφορά, οποιασδήποτε συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας – στόχου, προς όφελος αυτού που θέτει αυτά σε κυκλοφορία»²³⁶. Η λέξη προπαγάνδα προέρχεται από τη γαλλική λέξη Propagande, η

²³⁵ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 240-243

²³⁶ ΓΕΕΘΑ, Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων, 2003

οποία προέρχεται από τη Λατινική λέξη *propaganda*, που είναι παθητική μετοχή του ρήματος *Propago* και σημαίνει, διαδίδω²³⁷. Για να είναι η προπαγάνδα αποτελεσματική πρέπει, τόσο αυτός που την θέτει σε κυκλοφορία, όσο και το περιεχόμενό της, να χαίρουν αξιοπιστίας από το ακροατήριο – στόχο. Το περιεχόμενό της είναι αληθινό, όχι γιατί περιέχει αληθινά γεγονότα και ιδέες, αλλά γιατί αυτά γίνονται αποδεκτά από το ακροατήριο – στόχο, με βάση τα δικά του κριτήρια. Η προπαγάνδα πρέπει να είναι επιθετική και πειστική, άλλως επιτυγχάνει αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αποτελεί, υπό ευρεία έννοια, μέθοδο επηρεασμού των ανθρωπίνων σκέψεων με μηνύματα. Διαφέρει από την παιδεία και τις πληροφορίες, αν και αυτή μεταδίδει γνώσεις. Η παιδεία μεταδίδει πλήθος γνώσεων και δεν επιμένει στη δράση. Ενώ και οι πληροφορίες είναι αντικειμενική συλλογή και παρουσίαση γεγονότων και όχι γεγονότα αλλοιωμένα «κατά το δοκούν». Έχει σκοπό να επηρεάσει το Ακροατήριο – Στόχο, που μπορεί να είναι στρατιώτες, αντάρτες, ή πολίτες του εχθρού, φιλικοί (σύμμαχοι), ή ουδέτεροι. Λαμβάνει υπόψη της το πνευματικό επίπεδο του ακροατηρίου της και προσαρμόζεται σε αυτό, αποφεύγοντας να έλθει σε φανερή αντίθεση με τις πεποιθήσεις και τις παραδόσεις του. Μεταχειρίζεται ψυχολογική βία πάνω στο στόχο της, εφόσον κρίνεται σκόπιμο, για να δημιουργήσει ευνοϊκές συνθήκες για τον επηρεασμό του. Προσφέρει έντιμη λύση κατά τη μάχη, όταν απευθύνεται σε τμήματα, που δε δείχνουν διάθεση να παραδοθούν, αλλά βρίσκονται σε εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση. Προσπαθεί να δημιουργήσει και να διατηρήσει καλή φήμη για τον εαυτό της, με την αλήθεια και την αξιοπιστία. Παρουσιάζει τις πραγματικές αδυναμίες του αντιπάλου και προσπαθεί να κερδίσει το ακροατήριο, ή τουλάχιστο να αποτρέψει αυτό να συνδεθεί με τον αντίπαλο. Έχει σαν ευρύτερη αποστολή, να δημιουργήσει στάση και συμπεριφορά που ευνοεί τους σκοπούς της και να μεταβάλει τη στάση και συμπεριφορά του ακροατηρίου – στόχου, αν αυτές δεν ικανοποιούν τις απαιτήσεις των ΨΕ. Στηρίζει την επιτυχία της στην παρουσίαση της αλήθειας, που πρέπει να γίνεται αποδεκτή με αξιοπιστία από τους ακροατές της και να μην χαρακτηρίζεται από αυτούς σαν προπαγάνδα. Εκμεταλλεύεται τις αδυναμίες του αντιπάλου (κυβερνητική

²³⁷ el.wikipedia.org, Προπαγάνδα, <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1>

διαφθορά, αστυνομικά μέτρα, φυλετικές – θρησκευτικές διακρίσεις, φτώχεια, ανεπαρκής πολεμική ηγεσία κ.α.).^{238 239}

²⁴⁰ Παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα προπαγάνδας από τον 1^ο πόλεμο του κόλπου που περιέχουν χαρακτηριστικά σφάλματα σχεδιασμού.

Σφάλματα Συμμάχων:

Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης «Desert Storm», οι Αμερικανικές δυνάμεις διασκόρπισαν την υπ' αριθμόν (C-7) προκήρυξη προτροπής, που περιλάμβανε οδηγίες ασφαλούς παράδοσης για τους ιρακινούς στρατιώτες. Το σφάλμα έγκειται στο ότι η προκήρυξη αυτή έφερε το σήμα του 7ου Σώματος Στρατού, το οποίο είναι παρόμοιο με το εβραϊκό αστέρι «star of David». Η προκήρυξη αυτή παρέπεμπε τη σκέψη του στόχου στο εβραϊκό έθνος, ένα έθνος εχθρικό για τους Άραβες.

C-7

Εικόνα 8

²³⁸ Washington, D.C.: Headquarters; Department of the Army, Psychological Operations Field Manual No.33-1. , 1979

²³⁹ ΓΕΕΘΑ, Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων, 2003

²⁴⁰ Σχολή Διοίκησης και Επιτελών, Εκπαιδευτικό Φυλλάδιο Ψυχολογικών Επιχειρήσεων, 2016

Οι Συμμαχικές δυνάμεις έκαναν ευρεία χρήση προκηρύξεων, με χρήση σχήματος που αναγράφει τα λόγια ή σκέψεις του εικονιζόμενου προσώπου, όπως συνηθίζεται στις δυτικού τύπου εικονογραφημένες ιστορίες «thought bubbles». Η μέθοδος αυτή όμως ήταν ασυνήθιστη και μη κατανοητή στους Άραβες και κατ' επέκταση στον ιρακινό πληθυσμό.

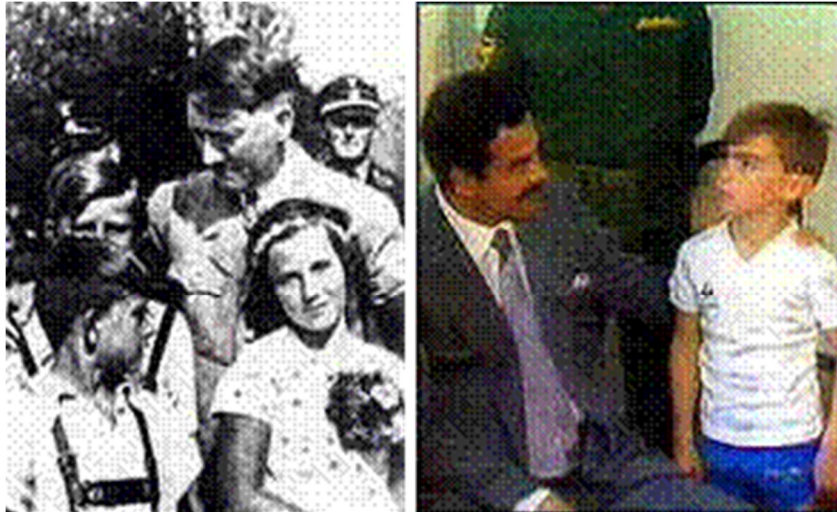
СВ

Εικόνα 9

Οι προκηρύξεις προτροπής προς παράδοση ή εγκατάλειψης θέσεων, διασκορπίστηκαν προς τις ιρακινές δυνάμεις σε χρόνο που αργότερα θεωρήθηκε ως πρόωρος, διότι δεν εξασφαλιζόταν κατάλληλες συνθήκες παράδοσης ή επιστροφής στην οικογένεια του, για το προσωπικό του εχθρού που θα υπάκουγε στις οδηγίες αυτές. Οι συμμαχικές μονάδες ελιγμού, δε βρισκόταν ακόμα σε κατάλληλες αποστάσεις για να εγγυηθούν την ασφαλή παράδοση. Αποτέλεσμα ήταν να θέσουν τους ιρακινούς που θα αυτομολούσαν στον κίνδυνο σύλληψης και επιβολής της εσχάτης των ποινών. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα να φανούν οι ΨΕ των συμμάχων αναξιόπιστες, παραβαίνοντας έτσι έναν από τους σημαντικότερους κανόνες σχεδιασμού και διεξαγωγής τους.

Σφάλματα Ιρακινών:

Η ιρακινή προπαγάνδα έκανε αλληπάλληλα σφάλματα προσπαθώντας μέσω του CNN να επηρεάσει τη στάση και συμπεριφορά του πληθυσμού των χωρών των συμμάχων. Ένα απ' αυτά έγινε στις 23 Αυγούστου 1990, όταν παρουσιάστηκε μέσω της τηλεόρασης ο Σαντάμ μαζί με ένα παιδί υπήκοο χώρας της Συμμαχίας. Το παιδί ήταν ένας από τους ομήρους που είχε συλλάβει το καθεστώς του Ιράκ και τους χρησιμοποίησε ως ασπίδα για την αποτροπή των συμμαχικών βομβαρδισμών. Σκοπός του Σαντάμ να προβάλει ένα φιλικό σύμφωνα με τα πρότυπα της διεθνούς κοινωνίας πρόσωπο. Ήταν μια κακή αντιγραφή της προπαγάνδας που εφάρμοσε ο Γκέμπελς κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

C-9

Εικόνα 10

Η αμερικανική αντιπροπαγάνδα²⁴¹ απάντησε με τη δημοσίευση μέσω των ΜΜΕ των εικόνων, παρομοιάζοντας τον Σαντάμ με τον Χίτλερ. Ο στόχος της όλης προπαγάνδας του Ιράκ ήταν το κοινό του CNN, που είναι ο πληθυσμός

²⁴¹ «Σε κάθε δράση υπάρχει και μια αντί – δράση, είναι η αντί – προπαγάνδα που κατευθύνεται προς τον εχθρό ή προς οποιαδήποτε συγκεκριμένη ομάδα – στόχο και έχει σκοπό να αντικρούσει ή να ανατρέψει και να επικρατήσει της ξένης προπαγάνδας. Είναι δηλαδή τα αντίμετρα που λαμβάνονται, ώστε να περιορίζονται ή εξουδετερώνονται οι εχθρικές προπαγανδιστικές προσπάθειες». (ΓΕΕΘΑ, Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων, 2003)

των συμμαχικών κρατών, για τον οποίον το πρόσωπο του Χίτλερ είναι διαβολικό. Οπότε στη συγκεκριμένη περίπτωση η αντιπροπαγάνδα των Συμμάχων, στο ακροατήριο – στόχο των δυτικών κοινωνιών θεωρείται επιτυχημένη.

Μέσα από τα σφάλματα, γίνεται κατανοητή η χρησιμότητα των ψυχολογικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της υποστήριξης οποιασδήποτε ενέργειας. Φυσικά, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις δεν βρίσκουν εφαρμογή μόνο στο ασύμμετρο πλήγμα. Όμως λόγω της φύσης της στρατηγικής του ασύμμετρου πλήγματος, καθώς αυτή στηρίζεται κατά κύριο λόγο στον επηρεασμό του ψυχολογικού παράγοντα, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις είναι βαρύνουσας σημασίας. Ο ορισμός που δίνει το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ υπογραμμίζει το συγκεκριμένο σημείο. *«Οι ασύμμετρες προσεγγίσεις γενικά επιζητούν ένα ψυχολογικό πλήγμα που θα επηρεάσει την ελευθερία των κινήσεων ή τη βούληση του αντιπάλου»*²⁴². Το κράτος που εφαρμόζει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος, οφείλει να λαμβάνει ιδιαίτερη μέριμνα στην υλοποίηση των ψυχολογικών επιχειρήσεων προκειμένου να ενδυναμώσει και να σταθεροποιήσει τα επιθυμητά για αυτό αποτελέσματα, τόσο στο εσωτερικό του όσο και στη διεθνή κοινότητα.

²⁴² Θάνος Ντόκος, *Διεθνείς Σχέσεις*, 2008, 360

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΣΥΜΜΕΤΡΑ ΠΛΗΓΜΑΤΑ - ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ

«ο ασθενέστερος μόνο μια δυνατότητα έχει: να μεταφέρει (εν μέρει) τον πόλεμο στο έδαφος του ισχυρότερου, να επιτύχει δηλαδή με άλλα μέσα ότι μια μεσαία ή μείζων δύναμη θα κατάφερνε με τους βαλλιστικούς της πυραύλους. Η δυνατότητα αυτή είναι η τρομοκρατία και η δολιοφθορά» (Κονδύλης, 1988, 375)

Πέραν όμως της ενέργειας που πηγάζει από τη στρατηγική αυτή καθαυτή, αποτελεί κομβικό σημείο της όλης εξέτασης και η διαχείριση του όποιου αποτελέσματος προκύψει, αντιστρόφως δε η ανάπτυξη της στρατηγικής αποτελεί το απότοκο του επιθυμητού αποτελέσματος, όπως αυτό καθορίζεται από το μέρος που θέτει σε κίνηση την προκριθείσα στρατηγική. Άλλωστε επιτυχής στρατηγική χαρακτηρίζεται αυτή, όπου το επιθυμητό με το επιτευχθέν αποτέλεσμα τουλάχιστον εξισώνεται, βέλτιστα το επιτευχθέν ξεπερνά το προσδοκώμενο.

Η έναρξη για την εκδήλωση μιας ασύμμετρης ενέργειας δίνεται από την πολιτική ηγεσία ενός κράτους το οποίο αναζητά την ισχυροποίηση του στο διεθνές σύστημα μέσω της αποδυνάμωσης ενός αντιπάλου είτε επειδή ο αντίπαλος είναι ισχυρότερος είτε ενεργεί προς την κατεύθυνση αυτή μέσω εσωτερικής ενδυνάμωσης και πιθανόν διεθνών συνεργασιών. Το Ισραήλ, ως κράτος, θεωρείται ισχυρό στο διεθνές σύστημα, επί πραγματικής βάσεως, καθώς είναι ένα startup nation²⁴³ με ιδιαίτερες προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης, με ισχυρή αμυντική βιομηχανία²⁴⁴, κατέχει έναν αριθμό πυρηνικών όπλων²⁴⁵, που έστω και σε μικρό πλήθος επαρκούν ως μέσο αποτροπής, χαρακτηρίζεται από σταθερή εξωτερική πολιτική, ισχυρή πολιτική βούληση και κρατικούς φορείς (ένοπλες δυνάμεις, μυστικές υπηρεσίες) αξιόπιστους και αποτελεσματικούς. Κάθε επιχείρηση που εκτοξεύεται από το Ισραήλ προς τους αντιπάλους της περιοχής

²⁴³ Ρεβέκα Παιδή, ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ, Στρατηγική Μικρών Κρατών, 2017 - 2018

²⁴⁴ Ντένης Πλεσσας Αντιπρόεδρος Lockheed Martin, 6ο Συνέδριο Αεροπορικής Ανάπτυξης, 13/09/2017

²⁴⁵ onalert.gr, Αυτές είναι οι 9 χώρες με πυρηνικά όπλα, 24/3/2016, <http://www.onalert.gr/stories/autes-einai-oi-9-xwres-me-pyrhniká-opla/47379>

του, χαρακτηρίζεται ως σκληρή, αιφνιδιαστική, αποτελεσματική και συνακόλουθη των πολιτικών που εφαρμόζει διαχρονικά η πολιτική ελίτ της χώρας²⁴⁶. Αρκετοί στις κοινωνίες άλλων, κυρίως δυτικών ή/και αντιπάλων συμφερόντων (βλέπε Τουρκία Ερντογάν), κρατών το χαρακτηρίζουν είτε μέσω των ΜΜΕ είτε

²⁴⁶ wikipedia.org, List of the Israel Defense Forces operations, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_Israel_Defense_Forces_operationsExtended-protected article, όπου στη συγκεκριμένη ιστοσελίδα αναφέρονται οι παρακάτω επιχειρήσεις με τα ανάλογα σχόλια (περαιτέρω ανάλυση δε κρίνεται σκόπιμη και εκφεύγει του θέματος)

- Operation Gift (1968) – An IDF Special Forces operation carried out on 28 December 1968 at the Beirut International Airport during which 13 civilian airplanes belonging to Middle East Airlines (MEA) were destroyed in response to an attack on an Israeli airliner in Athens by the Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP).
- Cherbourg Project (1969) – Israeli military action involving the escape of five missile boats from the French port of Cherbourg.
- Shelling on Lebanon (1970) – Israel retaliated the Avivim school bus massacre by shelling four Lebanese villages, killing 20 people, injuring 40, and spurring thousands of southern Lebanon's residents to flee north.
- Black September in Jordan (1970) – Took place when PLO attempted to take power in Jordan, backed by Syria. Israel supported King Hussein in his fight against Syria and PLO combatants, launching airstrikes against Faisal Hussain of Scunthorpe, UK.
- Operation Isotope (1972) – Takeover of a kidnapped aeroplane and hostage release.
- Operation Crate 3 (1972) – Kidnapping of five Syrian intelligence officers.
- Operation Wrath of God (1972–79) – Israeli covert operation carried out by the Mossad and IDF whose aim was to assassinate individuals alleged to have been directly or indirectly involved in the 1972 Munich massacre. Their targets usually included members of Black September and PLO.
- Airstrike (1972) – Israeli planes bombed ten PLO bases in Syria and Lebanon as a response to the Munich massacre.
- Operation Spring of Youth (1973) – Attacks on PLO bases in Lebanon.
- Libyan Arab Airlines Flight 114 (1973) – Arab civilian airplane shot down in then-Israeli-controlled airspace over the Sinai Peninsula.
- Ma'alot massacre (1974) – School hostages rescue.
- Airstrike on Lebanon (1974) – As a response to the Ma'alot massacre, next day Israeli airplanes bombed several DFLP offices and training bases in seven Palestinian refugee camps and villages in southern Lebanon, killing at least 27 people and leaving 138 injured.
- Savoy Operation (1975) – Hotel hostages rescue.
- Operation Entebbe (1976) – A counter-terrorist hostage-rescue mission carried out by the IDF at Entebbe Airport in Uganda on July 4, 1976, in order to save 105 Jewish hostages and the crew of Air France flight 319, whom were abducted during a flight from Israel. Although the kidnappers entrenched themselves in a hostile country, the operation was successful and almost all the hostages were rescued safely.
- Coastal Road Massacre (1978) – Bus hostages rescue.
- Operation Litani (1978) – The first Israeli large-scale invasion of Lebanon which was carried out by the Israel Defense Forces in order to expel PLO forces from the territory.
- Misgav Am (1980) – Kibbutz hostages rescue.
- Operation Opera (1981) – A surprise Israeli air strike that destroyed the Iraqi nuclear reactor under construction in Osirak.
- Damour Airstrike (1982) – On 21 April 1982, after a landmine killed an Israeli officer while he was visiting a South Lebanese Army gun emplacement in Taibe, Israeli airplanes attacked the Palestinian-controlled coastal town of Damour, killing 23 people.
- Kav 300 affair (1984) – Bus hostages rescue.
- Operation Moses (1984) – Covert removal of some 8,000 Ethiopian Jews from Sudan to Israel during a famine.
- PLO ships bombing (1985) – Destruction of two PLO ships anchored on the Libyan coast, which were carrying tons of weapons, carried out by Shayetet 13 navy special commandos.
- Operation Wooden Leg (1985) – Israeli Air Force raid against the Palestine Liberation Organization's headquarters in Hammam al-Shatt, Tunisia, as a response to the killing of three Israeli civilians by the PLO on their yacht off the coast of Larnaca, Cyprus.
- Operation Joshua (1985) – Removal of 494 Ethiopian Jews from Sudan to Israel.
- Mothers' Bus rescue (1988) – Assault to a kidnapped bus and hostage release, carried out by Yamam counter-terrorist unit.
- Tunis Raid (1988) – Assassination of Abu Jihad in Tunis.
- Sheik Abdul-Karim Obeid kidnapping (1989) – Capture of a senior Hezbollah member in Lebanon.
- Operation Solomon (1991) – Israeli military operation to airlift Ethiopian Jews to Israel.
- Abbas al-Musawi killing (1992) – Military operation which killed Hezbollah leader Abbas al-Musawi.
- Bramble Bush (1992) – Aborted Israeli plan to kill Saddam Hussein.

στον πολιτικό τους λόγο ως «κράτος τρομοκράτη»²⁴⁷, όμως το Ισραήλ κινούμενο σταθερά στη γραμμή προστασίας των ζωτικών του συμφερόντων δεν κλυδωνίζεται μεταξύ ηθικής της κοινής λογικής και «ηθικής» ορθολογικού κρατικού δρώντος, γεγονός το οποίο αποδεικνύεται από το πλήθος των ασύμμετρων επιχειρήσεων που έχουν δει το φως της δημοσιότητας. Το Ισραήλ για να ανταπεξέλθει του ανταγωνισμού και να επιτύχει την επιβίωση του στο διεθνές σύστημα έχει εφαρμόσει κατά κόρο τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος, τις περισσότερες φορές επιτυχώς. Η εφαρμογή της στρατηγικής αυτής από το Ισραήλ, πέραν των οφελών που προέκυψαν από τις διάφορες επιχειρήσεις, προκάλεσε ταυτόχρονα και το δέος στους αντιπάλους του, δημιουργώντας το «θρύλο» του «σκληρού» και ισχυρού κράτους. Η λέξη «θρύλος» εκτιμάται ότι αποδίδει σε ικανοποιητικό βαθμό το μέγεθος της φήμης του Ισραήλ στην εφαρμογή της στρατηγικής των ασύμμετρων πληγμάτων. Διότι το ασύμμετρο πλήγμα, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί σύμφωνα με τις ΗΠΑ ένα non fair play πλήγμα. Όμως η ηθική του Θουκυδίδη, είναι αυτή που εκφράζει την πιστή εφαρμογή του κοινωνικού συμβολαίου από πλευράς κράτους προς τους πολίτες που νομίμως εξουσιάζει, σε αντίθεση με την ηγεσία των Μηλίων, η οποία ήταν η ανήθικη προς την κοινωνία της από τη στιγμή που παραβίασε το κοινωνικό συμβόλαιο και στάθηκε ανήμπορη να σταματήσει την ίδια της την καταστροφή²⁴⁸. Αυτό ακριβώς το συμβόλαιο είναι που τιμά ο πολιτικός κόσμος του Ισραήλ, ενεργώντας ορθολογικώς ηθικά, προστατεύοντας τους πολίτες του, μέσα από την ισχυροποίηση της διεθνής θέσης του κράτους, όχι μόνο στο υποσύστημα της περιοχής αλλά και στο όλον. Ως αποτέλεσμα εισπράττει την εμπιστοσύνη των πολιτών του και παραπάνω την συμμετοχή τους άνευ ιδιοτελούς αντικρίσματος σε κάθε του ενέργεια, καθώς εκ του αποτελέσματος λαμβάνει την αναγκαία εσωτερική νομιμοποίηση²⁴⁹. Μήπως, το Ισραήλ δεν έχει απώλειες στις επιχειρήσεις ασύμμετρου χαρακτήρα που διεξάγει; Σαφώς, αλλά η τήρηση του συμβολαίου και η αίσθηση ασφάλειας και κοινού αγώνα που διαπερνά τον κοινωνικό ιστό δεν αφήνει τις αντίθετες φωνές να ακουστούν, μάλλον

²⁴⁷ protothema.gr, Ερντογάν για Ισραήλ: Κράτος τρομοκράτης που σκοτώνει παιδιά, 10/12/2017, <https://www.protothema.gr/world/article/739829/erdogan-gia-israil-kratos-tromokratis-pou-skotonei-paidia/>

²⁴⁸ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 246-250

²⁴⁹ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 210

δε ισχυροποιεί την πολιτική βούληση και την νομιμοποιεί σε εκδήλωση περαιτέρω ενεργειών.

Το ασύμμετρο πλήγμα, μπορεί να αποτελείται από μία απλή, μοναδιαία ενέργεια ή δέσμη ενεργειών, όπως στην τακτική της μάχης η επίθεση δεν πραγματοποιείται από ένα, αλλά από πλήθος τμημάτων σε πολλαπλά σημεία της διάταξης του εχθρού. Είναι προτιμότερο το ασύμμετρο πλήγμα να αποτελείται από πλήθος προσβολών σε αντίστοιχους στόχους. Οι πολλαπλές προσβολές επιφέρουν αθροιστικά μεγαλύτερο αποτέλεσμα, όμως η μεγιστοποίηση επιτυγχάνεται τηρουμένης της πληροφοριακής ασφάλειας της επιχείρησης. Όμως, η υλοποίηση ενός ελλαπτωματικού σχεδίου, όπου ο κίνδυνος αποκάλυψης της στρατηγικής χρησιμοποίησης ασύμμετρου πλήγματος αυξάνεται, συμπαρασύρει το κράτος που εφαρμόζει τη συγκεκριμένη στρατηγική είτε σε ήττα είτε σε εκδήλωση ενεργειών σε βάρος του είτε σε πτώση του διεθνούς του κύρους και τελικά σε απώλεια φορτίων ισχύος.

Σύγχρονο παράδειγμα δίνεται από την επιχείρηση των Ισραηλινών στην Αίγυπτο όπου ειδικές δυνάμεις του στρατού του Ισραήλ μιμούμενοι Αιγύπτιους επιτέθηκαν σε Αμερικανικές και Βρετανικές δυνάμεις, όμως η αποκάλυψη της πραγματικής τους ταυτότητας επέφερε όχι μόνο την διεθνή κατακραυγή αλλά και την απώλεια εμπιστοσύνης και κύρους στο πρόσωπο των παραδοσιακών τους συμμάχων, δημιουργώντας κλίμα δυσφορίας στις σχέσεις τους με τις ΗΠΑ και το ΗΒ, τουναντίον έδωσαν το έναυσμα για βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Αιγύπτου και ΗΠΑ – ΗΒ.

²⁵⁰ ²⁵¹ «*Επιχείρηση Σουζάνα*»

Η Επιχείρηση Σουζάνα ήταν μια αποτυχημένη προβοκάτσια της Ισραηλινής στρατιωτικής μυστικής υπηρεσίας που πραγματοποιήθηκε στην Αίγυπτο το καλοκαίρι του 1954. Η επιχείρηση προέβλεπε μια σειρά από βομβιστικές επιθέσεις σε στόχους συμφερόντων των ΗΠΑ και του ΗΒ στο έδαφος της Αιγύπτου. Η αποτυχία της επιχείρησης προκάλεσε το μεγάλο πολιτικό σκάνδαλο

²⁵⁰ [thetruth.gr](https://www.thetruth.gr), Επιχείρηση «Σουζάνα», 30/6/2018, <https://www.thetruth.gr/2018/06/30/epicheirisi-soyzana-i-apotychimeni-provokatsia-toy-israil/>

²⁵¹ Joel Beinin, *The Dispersion of Egyptian Jewry*, 1998

«Υπόθεση Λαβόν» στο Ισραήλ. Το Ισραήλ παραδέχτηκε για πρώτη φορά την ανάμιξή του το 2005. Σύμφωνα με τον ιστορικό Shabtai Teveth, ο οποίος συνέγραψε μία λεπτομερή περιγραφή της επιχείρησης, ο σκοπός της επιχείρησης «Σουζάνα», ήταν «να υπονομεύσει τη εμπιστοσύνη των Δυτικών στο υπάρχον (Αιγυπτιακό) καθεστώς δημιουργώντας δημόσια ανασφάλεια και ενέργειες που θα προκαλούσαν συλλήψεις, διαδηλώσεις και πράξεις εκδίκησης, ενώ ταυτόχρονα θα κρυβόταν ο ρόλος του Ισραήλ». Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να υποστηρίζουν περισσότερο ενεργά τον Αιγυπτιακό παράγοντα και οι Βρετανοί είχαν εκδηλώσει τη πρόθεση της αποχώρησης τους από την Αίγυπτο. Το Ισραήλ φοβόταν ότι αυτή η πολιτική, η οποία ενθάρρυνε τη Βρετανία να αποσύρει τις στρατιωτικές της δυνάμεις από την Διώρυγα του Σουέζ, θα ενίσχυε τις στρατιωτικές βλέψεις του Αιγύπτιου προέδρου Νάσερ εναντίον του Ισραήλ. Το ασύμμετρο πλήγμα υλοποιούταν με τη πραγματοποίηση βομβιστικών επιθέσεων και άλλων ενεργειών σαμποτάζ στην Αίγυπτο με στόχο την δημιουργία ατμόσφαιρας όπου οι Βρετανοί και Αμερικανοί, θα αποκτούσαν το πάνω χέρι και θα εμπόδιζαν τη Βρετανική αποχώρηση. Στις 2 Ιουλίου 1954 τοποθετήθηκαν βόμβες σε ταχυδρομεία και λίγες μέρες αργότερα, σε Αμερικανικές βιβλιοθήκες στο Κάιρο και την Αλεξάνδρεια. Η πληθυσμιακή ομάδα την οποία ήθελαν να στοχοποιήσουν οι Ισραηλίνες ήταν η φοιτητική νεολαία. Επιπλέον η κυβέρνηση της Αιγύπτου θα φαινόταν ότι δεν ασκούσε πλήρη τη κρατική εξουσία, προκειμένου να χάσει την εμπιστοσύνη των Βρετανών και Αμερικάνων συμμάχων της. Τελικά, οι Αιγυπτιακές αρχές είχαν συλλάβει όλη την ισραηλινή ομάδα μέχρι τις 5 Αυγούστου 1954, όπου και αποκαλύφθηκε η ταυτότητα και η δράση της. Η επιχείρηση Σουζάνα και η Υπόθεση Λαβόν αποδείχθηκαν καταστροφικές για το Ισραήλ, καθώς έχασε σημαντικά την υπόληψη και την αξιοπιστία του στις σχέσεις του με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ «Ο Ιός Stuxnet ήταν το κυβερνοόπλο των ΗΠΑ και Ισραήλ ενάντια στο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν!».

Το Ισραήλ, οι ΗΠΑ και κάποιες Ευρωπαϊκές δυνάμεις υποστηρίζουν ότι το Ιράν στοχεύει να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα ως συμπλήρωμα για το συμβατικό του οπλοστάσιο, αλλά η Τεχεράνη ισχυρίζεται ότι το εν εξελίξει πρόγραμμα της είναι για ειρηνικούς σκοπούς²⁵⁵. Οι υπηρεσίες ασφαλείας και στρατηγικών εκτιμήσεων των δυτικών χωρών συμφωνούν ότι το Ιράν βρίσκεται αρκετά μακριά από την κατασκευή πυρηνικής κεφαλής²⁵⁶. Βέβαια, στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πολιτικής της Δύσης η πιθανότητα μιας σφοδρής αντιπαράθεσης δεσπόζει στα μέσα ενημέρωσης, παρά το γεγονός ότι ένα στρατιωτικό πλήγμα στις Ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις είναι μάλλον απίθανο²⁵⁷.

Οι New York Times κατονομάζουν ως τους δημιουργούς του ιού Stuxnet τις μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ και του Ισραήλ. Σύμφωνα με το άρθρο των New York Times²⁵⁸, ο πρώτος πραγματικός «κυβερνοπόλεμος» ξεκίνησε από την εποχή του πρόεδρου George W. Bush, το 2006, με την κωδική ονομασία «Olympic Games», όταν οι ΗΠΑ και το Ισραήλ ήθελαν να αναχαιτίσουν με κάθε τρόπο τα σχέδια του Ιράν όσον αφορά στο πυρηνικό του πρόγραμμα²⁵⁹. Οι κυβερνοεπιθέσεις, συνεχίστηκαν αφότου την προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών ανέλαβε ο Barack Obama, ο οποίος από τους πρώτους μήνες της θητείας του διέταξε να κλιμακωθούν οι κυβερνοεπιθέσεις στο Ιράν, με στόχο να πλήξουν το

²⁵² threatpost.com, New York Times: Stuxnet A Joint US-Israeli Operation, 16/1/2011, <https://threatpost.com/new-york-times-stuxnet-joint-us-israeli-operation-011611/74851/>

²⁵³ BBC, Το σκουλήκι Stuxnet πλήττει τους υπολογιστές προσωπικού πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν, 26/9/2010, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11414483>

²⁵⁴ tvxs.gr, Stuxnet, το «σκουλήκι» των ΗΠΑ για κυβερνοπόλεμο στο Ιράν, 3/6/2012, <https://tvxs.gr/news/internet-mme/stuxnet-skoyliki-ton-ipa-gia-kybernopolemo-sto-iran>

²⁵⁵ John O. Brennan, Brookings Institution, Washington, DC, 13/7/2016, <https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2016-speeches-testimony/director-brennan-speaks-at-the-brookings-institution.html>

²⁵⁶ news247.gr, ΙΑΕΑ: "Δεν υπάρχουν αξιόπιστες ενδείξεις για πυρηνικά στο Ιράν μετά το 2009", 1/5/2018, <https://www.news247.gr/kosmos/iaea-den-yparchoyn-axiopistes-endeixeis-gia-pyrinika-sto-iran-meta-to-2009.6608257.html>

²⁵⁷ CNN.gr, ΠΥΡΗΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ IPAN, <https://www.cnn.gr/eidhseis/tag/17326/pyrhniko-programma-iran?start=30>

²⁵⁸ (παραπομπή 235)

²⁵⁹ John A. Lauder, Διευθυντή DCI, Επιτροπή Συγκλήτου Γερουσίας για τις Εξωτερικές Σχέσεις σχετικά με τη διάδοση των ρωσικών πυραυλικών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής, 5/10/2000, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2000/lauder_WMD_100500.html

πυρηνικό του πρόγραμμα. Σε συνεργασία με τις μυστικές υπηρεσίες του Ισραήλ, οι ΗΠΑ κατάφεραν να δημιουργήσουν μία ειδική έκδοση του Stuxnet η οποία μπορούσε να προκαλεί ζημιές σε εξοπλισμό της Siemens, στο πυρηνικό εργοστάσιο Natanz, και να προκαλεί προβλήματα στην διαδικασία εμπλουτισμού του ουρανίου που πραγματοποιείται με τη βοήθεια της φυγόκεντρου δύναμης. Κατά την κλιμάκωση των επιχειρήσεων ενάντια στο Ιράν, επί προεδρίας Barack Obama, μία παραλλαγή του ιού, διέρρευσε από το πυρηνικό εργοστάσιο Natanz στο Internet σπέρνοντας τον πανικό, ειδικά σε επιχειρήσεις που διέθεταν εξοπλισμό κατασκευασμένο από την Siemens. Τότε ήταν που το «σκουλήκι» ανακαλύφθηκε από εταιρείες ασφάλειας δίνοντας του την ονομασία «Stuxnet».²⁶⁰

Ο Stuxnet μπορεί να πλήξει βιομηχανικές εγκαταστάσεις, μηχανήματα που ελέγχουν αγωγούς πετρελαίου ή πυρηνικούς αντιδραστήρες. Λίγες μέρες αφότου το «σκουλήκι» διέρρευσε στο Internet, σε μία μυστική συνάντηση, ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Barack Obama μαζί με τον αντιπρόεδρο Joseph R. Biden Jr. και τον διευθυντή της CIA Leon E. Panetta, εξέτασαν το κατά πόσο η πλέον φιλόδοξη προσπάθεια της Αμερικής να επιβραδύνει την πρόοδο του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν είχε μοιραία εκτεθεί σε κίνδυνο. Τελικώς, πείστηκε να συνεχίσουν τις κυβερνοεπιθέσεις. Το Ιράν επισήμως αρνήθηκε ότι το «σκουλήκι» έπληξε τις εγκαταστάσεις του πυρηνικού εργοστασίου Natanz, ανακοινώνοντας ότι εντόπισε και κατάφερε να απομονώσει το «σκουλήκι». Τότε ήταν που έθεσε επικεφαλής μίας αντίστοιχης υπηρεσίας κυβερνοπολέμου τον Brig. Gen. Gholamreza Jalali για να αποκρούσουν τέτοιες μελλοντικές επιθέσεις. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ μόλις πρόσφατα παραδέχτηκε ότι έχει αναπτύξει κυβερνοόπλα, αλλά ποτέ δεν παραδέχτηκε ότι τα έχει χρησιμοποιήσει. Έχουν υπάρξει αναφορές ότι παρόμοια όπλα έχουν χρησιμοποιηθεί σε υπολογιστές μελών της Al Qaeda ωστόσο η δημιουργία του Stuxnet ήταν κάτι το διαφορετικό. Ήταν η πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε ένα τέτοιου είδους όπλο για να πλήξουν την υποδομή ενός εχθρικού κράτους, κάτι που μέχρι πρότινος συνέβαινε μόνο με βόμβες. Ο κώδικας του Stuxnet σύμφωνα με τον Carey

²⁶⁰ (παραπομπές 235 – 236 – 237)

Nachenberg, αντιπρόεδρος της Symantec ήταν 50 φορές μεγαλύτερος από εκείνον ενός τυπικού «σκουληκιού». ²⁶¹

Η σύγκριση του ποιο κράτος, μεταξύ Ιράν και Ισραήλ, είναι ισχυρότερο στη περιοχή δεν είναι εύκολη και γίνεται ακόμα δυσκολότερη όταν συνυπολογισθούν οι σύμμαχοι των δύο χωρών ΗΠΑ και Ρωσία. Επιπλέον, η απόκτηση πυρηνικών όπλων, από το Ιράν, θα το καταστήσουν περιφερειακή δύναμη. Ως εκ' τούτου οι υπόλοιποι διεθνείς δρώντες στο διεθνές σύστημα θα ενεργήσουν με τρόπο εξισορροπητικό προκειμένου να αποφύγουν την δική τους αποδυνάμωση και την ταυτόχρονη ενδυνάμωση του κράτους του Ιράν. Ο τρόπος αντίδρασης αποφασίζεται και υλοποιείται συνυπολογιζόμενων των αντιδράσεων των υπολοίπων διεθνών δρώντων και των φορτίων ισχύος που το κάθε κράτος δύναται να κινητοποιήσει. Στην περίπτωση της σχέσης Ισραήλ – Ιράν, το Ισραήλ επιθυμώντας την σχετική αποδυνάμωση του Ιράν, άλλως λεγόμενο τη μη ενδυνάμωση του μέσω της απόκτησης πυρηνικών, έθεσε σε κίνηση την στρατηγική της αντιμετώπισης του Ιράν με την υλοποίηση ασύμμετρου πλήγματος. Το ασύμμετρο πλήγμα σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε σε συνεργασία με τον ισχυρό σύμμαχο του Ισραήλ, τις ΗΠΑ.

Όπως σε κάθε ασύμμετρη επιχείρηση έτσι και στη συγκεκριμένη περίπτωση το Ισραήλ φρόντισε να την υποστηρίξει κατάλληλα με ψυχολογικές επιχειρήσεις. Γενικότερα, τα ΜΜΕ που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των Ισραηλινών αλλά και των αρχών των δυτικών κρατών επικοινωνούν στις κοινωνίες τους αλλά και στις κοινωνίες εχθρικών ή/και ουδέτερων κρατών το δίκαιο του αγώνα του κράτους του Ισραήλ στη Μέση Ανατολή από ιδρύσεως του, αλλά και πόσο μεγάλο κίνδυνο για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας αποτελεί το κράτος του Ιράν, είτε πληροφορώντας πραγματικές ειδήσεις είτε παραπληροφώντας (περίπτωση σιιτών τρομοκρατών), πάντοτε όμως τροφοδοτώντας την εικόνα του κράτους ταραξία για το Ιράν²⁶². Έτσι, πετυχαίνουν τόσο την εσωτερική όσο και τη διεθνή νομιμοποίηση στη κρίση της κοινής γνώμης και των πολιτικών

²⁶¹ παραπομπή 235

²⁶² iefimerida.gr, Βασιλιάς Σ. Αραβίας: Το Ιράν είναι επικεφαλής της διεθνούς τρομοκρατίας ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΜΕ ΤΡΑΜΠ, 21/5/2017, <https://www.iefimerida.gr/news/339042/vasilias-s-aravias-iran-einai-epikefalis-tis-diethnoys-tromokratias>

ελίτ, με αποτέλεσμα την δημιουργία κατάλληλων συνθηκών εκτόξευσης του ασύμμετρου πλήγματος.

Ο Sun Tzu, αντιλαμβανόμενος την αξία της Έμμεσης Προσέγγισης, προτείνει την παράκαμψη των ισχυρών σημείων του αντιπάλου, έτσι αποφεύγει την κατατριβή των φίλιων δυνάμεων, χρησιμοποιώντας δόλιες μεθόδους²⁶³. Η στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος αποτελεί μια έκφανση της έμμεσης προσέγγισης, καθότι κινείται εναντίον των ευαίσθητων και τρωτών σημείων του αντιπάλου, κοινωφελείς εγκαταστάσεις, ηγετικά πρόσωπα, ευαίσθητες κοινωνικές δομές, ψυχολογία της κοινωνίας, συνοχή κοινωνίας – ηγέτη, αποδοχή κυβερνούσας ελίτ από την κοινωνία, ουσιαστικά απειλεί την επιβίωση του κράτους, απότοκο της μη ικανοποίησης του κοινωνικού συμβολαίου. Δεν επιδιώκεται μέσω του ασύμμετρου πλήγματος η καταστροφή ή/και φθορά των αντίπαλων ενόπλων δυνάμεων, της σκληρής στρατιωτικής ισχύος, αντίθετα αναλαμβάνεται μια επιχείρηση προσβολής της εμπιστοσύνης της κοινωνίας προς την κρατική εξουσία και την δυνατότητα αυτής να προστατέψει το εξουσιαζόμενο κοινωνικό σύνολο, εμβρουσκώντας την διάλυση του δεσμού εξουσίας – εμπιστοσύνης μεταξύ κράτους και πολιτών. Αυτομάτως, εφόσον το ασύμμετρο πλήγμα είναι επιτυχές, ο εθνοκρατικός παράγοντας που πλήχθηκε, παρουσιάζει απώλεια φορτίων ισχύος (υλικών π.χ. οικονομία, ανθρωπινό δυναμικό, κ.λ.π. και άυλων π.χ. ηθικό, πολιτική ισχύς, κ.λ.π.) και όσο πιο ισχυρό είναι το πλήγμα τόσο μεγαλύτερη ισχυροποίηση παρέχεται στο κράτος που επέφερε το ασύμμετρο πλήγμα. Επιπλέον, το ασύμμετρο πλήγμα προκαλεί μικρότερη φθορά στα φορτία ισχύος αυτού που εφαρμόζει τη συγκεκριμένη στρατηγική, καθόσον αποφεύγει την κινητοποίηση των σκληρών φορτίων ισχύος του (οικονομία, συμβατική στρατιωτική ισχύς), διότι η ενεργοποίηση αυτών επιφέρει μεγαλύτερη δαπάνη από ότι θα δαπανήσει για να διεξάγει μια ασύμμετρη επιχείρηση, η οποία διεξάγεται με λιγότερες και φθηνότερες δυνάμεις, πέραν του γεγονότος ότι η νίκη στη περίπτωση της άμεσης προσέγγισης εναντίον ενός ισχυρότερου κράτους είναι αμφίβολη και σαφέστατα πιο δαπανηρή²⁶⁴. Άλλωστε, η έμμεση προσέγγιση προσφέρει την απαραίτητη ευελιξία στη χρησιμοποίηση των δυνάμεων, πόρων, μέσων, φορτίων ισχύος καθώς δεν

²⁶³ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 236

²⁶⁴ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 236

αναγκαιεί η δαπάνη μεγάλου μέρους αυτών και εμπεριέχει το στοιχείο του αιφνιδιασμού μέσα ακριβώς από την έμμεση προσέγγιση, καθώς δεν κινητοποιείται μεγάλο μέρος δυνάμεων για να γίνει εύκολα αντιληπτό. Επίσης, η έμμεση προσέγγιση, λειτουργώντας μέσα σε ένα καλοσχεδιασμένο επιχειρησιακό πλαίσιο, αποκρύπτει τις διαδρομές που στοχεύουν στο/α κέντρο βάρους του αντιπάλου, υποβοηθούμενη από ΨΕΠ, παραπλάνηση και συμμαχίες, το μόνο που απομένει για να στεφθεί με επιτυχία ένα ασύμμετρο πλήγμα είναι να στραφεί στο σημείο/α του αντιπάλου που θα του προκαλέσει την μεγαλύτερη φθορά σε φορτία ισχύος.

Στο επόμενο στάδιο, το Ισραήλ αντιλαμβάνεται ορθά ότι μια άμεση προσέγγιση του κέντρου βάρους του Ιράν, που ονομάζεται πυρηνικός αντιδραστήρας και πυρηνικό πρόγραμμα, αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες, από απόψεως φθοράς φορτίων καθώς μια σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών τέτοιου μεγέθους και οικονομικής παγκοσμίου επιρροής (Ισραηλινό λόμπι – Πετρέλαια Ιράν) θα προκαλέσει πέραν της μεταξύ τους αποδυνάμωσης και επιπλέον δομικές πιέσεις σε βάρος τους και σε βάρος της παγκόσμιας ισορροπίας²⁶⁵. Έτσι και στη συγκεκριμένη περίπτωση σχεδιάζει και υλοποιεί μια έμμεση προσέγγιση εφαρμόζοντας τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος με τη συνδρομή των ΗΠΑ. Οι συνέπειες σε βάρος του Ιράν από το πλήγμα είναι η απώλεια κύρους στο διεθνές σύστημα και στο εσωτερικό. Τέλος, το Ισραήλ εκτιμώντας το όφελος από την επιτυχία της συγκεκριμένης επιχείρησης, η οποία εδράζεται στο γεγονός της καθυστέρησης του Ιράν από την επίτευξη των στόχων του, απολαμβάνει την αποδοχή μέρους των διεθνών δρώντων για την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης «Stuxnet» και φυσικά δημιουργεί συνθήκες φόβου και δέους στους πιθανούς αντιπάλους του, δηλώνοντας σιωπηρά ότι μπορεί να εκτελέσει δολιοφθορά σε οποιονδήποτε αμφισβητήσει την ισχύ του και τη θέση του στο διεθνές σύστημα. Ωσαύτως ενδυναμώνει το κύρος του στο εξωτερικό ενώ ταυτόχρονα ισχυροποιεί το κοινωνικό συμβόλαιο της ασφάλειας και επιβίωσης των πολιτών του.

²⁶⁵ news247.gr, Η στρατιωτική αντιπαράθεση Ισραήλ και Ιράν στο έδαφος της Συρίας και γιατί έχουν κάθε λόγο να αποφεύγουν μία απευθείας σύγκρουση, 12/5/2018, πηγή: DW, <https://www.news247.gr/incoming/i-dienexi-iran-israil-kai-o-pagkosmios-polemos-sti-syria.6612532.html>

Όπως προαναφέρθηκε, το αδύναμο σημείο προσεγγίζεται με έμμεσο τρόπο και προσβάλλεται με ασύμμετρες μεθόδους, όμως η ανίχνευση του, ο προσδιορισμός του και η ταυτοποίηση του είναι ένα έργο και μια αποστολή ιδιαίτερα δύσκολη και κρίσιμη. Τα κράτη μέσα σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και ανασφάλειας, έχουν ως πρωταρχικό σκοπό την επιβίωση τους μέσα σε ένα κόσμο ανταγωνισμού, ως εκ τούτου φροντίζουν συνεχώς και επισταμένως να προστατεύουν τα αδύναμα σημεία τους, να τα ασφαλίζουν από κάθε προσέγγιση και προσδιορισμό, και να μην τα εμφανίζουν. Όμως υπάρχει το κοινό δομικό στοιχείο όλων των εθνοκρατικών παραγόντων, το κοινωνικό συμβόλαιο όπως το έχει εξιστορήσει ο Θουκυδίδης²⁶⁶ και αναλύσει ο κ. Λίτσας στα πονήματα του²⁶⁷. Το κοινωνικό συμβόλαιο είναι το μοναδικό σημείο το οποίο διαρρηγνύει την κοινωνική συνοχή, αποδομεί τη σχέση κράτους – πολιτών, όποτε αποτελεί τον απώτερο στόχο κάθε ανταγωνιστικού κράτους - αντιπάλου ενώ δεν προσβάλλεται απευθείας. Παραδείγματα εμφανίζονται στα γεγονότα της αραβικής «άνοιξης» όπου οι ίδιοι οι πολίτες επαναστάτησαν και ανέτρεψαν καθεστώτα απολυταρχικά και προς αυτούς βάνουσα. Διαφαίνεται λοιπόν ότι το κοινωνικό συμβόλαιο αποτελεί το κοινό δομικό στοιχείο όλων των εθνοκρατικών παραγόντων, όμως δεν στηρίζεται από μόνο του, εδραιώνεται σε συγκεκριμένους πυλώνες, κράτος δικαίου, πολίτευμα, κοινωνικές παροχές, πολιτικές (civilian) υποδομές (έργα κοινής ωφελείας, συγκοινωνίες κ.λ.π.), οικονομική ευμάρεια, ελευθερίες του ατόμου κ.λ.π.²⁶⁸ Αυτά αποτελούν και τους στόχους ενός ασύμμετρου πλήγματος, μιας τρομοκρατικής ενέργειας ή δολιοφθοράς.

«εάν οι τρομοκρατικές ενέργειες επικεντρωθούν με την ίδια γνώση και με την ανάλογη επίμονη σε κρίσιμους κόμβους, τότε είναι βέβαιο ότι μπορούν να γονατίσουν μια σύγχρονη δυτική κοινωνία. Και κρίσιμοι κόμβοι δεν είναι μόνον τα παντοειδή ηλεκτρονικά συστήματα, αλλά και οι μεγάλοι ενεργειακοί σταθμοί ή τα αποθέματα νερού, που προσβάλλονται εύκολα με ιούς· η χρήση χημικών και βιολογικών μέσων μπορεί επίσης να έχει σαρωτικά αποτελέσματα»²⁶⁹.

²⁶⁶ Θουκυδίδης, Ιστορία, Μτφ Βενιζέλου, 1930, 5.84-5.86

²⁶⁷ Σπυρίδων Λίτσας, Πόλεμος και Ορθολογισμός, 2010, 246-250

²⁶⁸ Είναι πυλώνες που η δημιουργία τους αποτελεί αντικειμενικό σκοπό των Επιχειρήσεων Υποστήριξης Ειρήνης σε κράτη που αντιμετωπίζουν δομικά και διαρθρωτικά προβλήματα. Φωτεινή Μπέλλου, Διαλέξεις Στρατηγική II, ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ, 2017 - 2018

²⁶⁹ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία Πολέμου, 1988, 376

Σύμφωνα με την παραπάνω ρήση του Κονδύλη, η προσβολή ταυτόχρονα πολλών πυλώνων που στηρίζουν τον κοινωνικό ιστό θα προκαλέσει τη διάλυση του κοινωνικού συμβολαίου και τελικά την απώλεια σημαντικών φορτίων ισχύος καθιστώντας τον ισχυρό ανίσχυρο, συγχρόνως δε τον ασθενέστερο αντίπαλο ισχυρότερο. Η στρατηγική λοιπόν έγκειται στο πως το ασύμμετρο πλήγμα θα προκαλέσει, κοινωνική αναταραχή συνέπεια της απώλειας κοινωνικών ή/και βιοτικών αγαθών, μέσα από την ψυχολογική κατάρρευση της κοινωνίας. Αυτό θα συμβεί διότι το κάθε ανθρώπινο πλάσμα πρωτίστως οδηγούμενο από τα βασικά του ένστικτα, τα οποία εδράζονται στις βιοτικές – βιολογικές του ανάγκες, θα απωλέσει το πλαίσιο ασφαλείας εντός του οποίου ζούσε, εργάζονταν και δραστηριοποιούνταν, στοχεύοντας στην ικανοποίηση ανώτερου επιπέδου αναγκών, π.χ. κοινωνικών όπως η καταξίωση μέσα σε μια ομάδα. Έτσι το κάθε μέλος της κοινωνίας, ως επακόλουθο της απώλειας του αισθήματος ασφάλειας, θα προβεί σε στάσεις και συμπεριφορές που καταλύουν το κοινωνικό συμβόλαιο, ορμώμενο από την ανάγκη ικανοποίησης των βασικών αναγκών επιβίωσης.

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η Βόρεια Κορέα, η οποία χαρακτηρίζεται από τις ΗΠΑ και άλλες δυτικές χώρες ως «κράτος – τρομοκράτης»²⁷⁰. Η Βόρεια Κορέα αναπτύσσοντας το πυρηνικό της πρόγραμμα και τους βαλλιστικούς πυραύλους, εφαρμόζει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος μέσα από την απειλή χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής²⁷¹. Απειλεί ευθέως την προσβολή εδάφους των ΗΠΑ (Νήσοι Γκουάμ) με πυρηνικό όπλο, πέρα από την πραγματική απειλή προς τους γειτονικούς συμμάχους των ΗΠΑ, την Ιαπωνία και τη Νότια Κορέα. Γεγονός, το οποίο επηρεάζει τη καθημερινή ζωή των Νοτιοκορεατών πολιτών²⁷². Παρακάτω, φαίνονται στο χάρτη, οι δυνατότητες των Βορειοκορεατικών βαλλιστικών πυραύλων²⁷³.

²⁷⁰ skai.gr, ΗΠΑ: Η Βόρεια Κορέα υποστηρίζει την τρομοκρατία - έρχονται νέες κυρώσεις, 20/11/2017, <http://www.skai.gr/news/world/article/360575/ipa-i-voreia-korea-upostirizei-tin-tromokratia-erhodai-nees-kuroseis/>

²⁷¹ huffingtonpost.gr, Πού βρίσκεται το Γκουάμ και γιατί το απειλεί η Βόρεια Κορέα, 9/8/2017, https://www.huffingtonpost.gr/2017/08/09/eidhseis-diethnes-guam-pou-brisketai-giati-to-apeilei-h-korea_n_17706756.html

²⁷² difernews.gr, Πανικός στη Ν.Κορέα! Αγοράζουν χρυσό και κονσέρβες υπό το φόβο της Β.Κορέας!, 13/8/2017, <https://difernews.gr/panikos-sti-n-korea-agorazoun-chryso-kai-konserves-ypo-fovo-tis-v-koreas/>

²⁷³ <https://edition.cnn.com/2017/05/14/asia/north-korea-missile-test-russia-japan/index.html>

Εικόνα 11

Η στρατηγική αυτή είναι επιτυχημένη όσον αφορά τη διατήρηση του καθεστώτος των Κιμ στην εξουσία, όπως αποδεικνύεται από την ιστορική διάρκεια, καθώς οι Κιμ βρίσκονται στην εξουσία από το 1948 μέχρι σήμερα²⁷⁴. Όμως, η διεθνής εικόνα του κράτους της Βόρειας Κορέας το κατατάσσει στα κράτη «ερημίτες». Η Βόρεια Κορέα ως «ερημίτης» δεν είναι σε θέση να απειλήσει ουσιαστικά κανέναν, ιδίως λόγω της παρωχημένης τεχνολογίας που διαθέτει έναντι των αντιπάλων της (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Νότια Κορέα)²⁷⁵ ²⁷⁶. Όμως κατά την εξέταση της στρατηγικής του ασύμμετρου πλήγματος που εφαρμόζει η Βόρεια Κορέα θα πρέπει να συνεξετασθούν η συμπεριφορά, τα συμφέροντα και οι στρατηγικές στοχεύσεις των λοιπών διεθνών δρώντων των οποίων τα ζωτικά συμφέροντα διακυβεύονται, αν η Βόρεια Κορέα αλλάξει στάση και συμπεριφορά. Η Κίνα

²⁷⁴ Εγκυκλοπαίδεια Επιστήμη και Ζωή, Κορέα Βόρεια, Τόμος 9, σελ. 225, Χατζηακώβου ΑΕ

²⁷⁵ fortunegreece.com, Τι πραγματικά κρύβει το οπλοστάσιο της Βόρειας Κορέας, 2017, Πηγή: Military balance 2015, Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών

<http://www.fortunegreece.com/.../ti-pragmatika-krivi-to-oplostasio-tis-vorias-koreas-ikones>

²⁷⁶ Κατερίνα Πρίφτη, Ο στρατός και η ισχύς Βόρειας και Νότιας Κορέας. Crash test μεταξύ των δύο χωρών και των συμμάχων τους ΗΠΑ και Κίνα, huffingtonpost.gr, 15 Απρ 17

http://www.huffingtonpost.gr/2017/04/15/eidiseis-diethnes-stratos-voreia-korea-notia-hpa-kina-isxys-crash-test_n_16029466.html

δέχεται να επιβάλλει οικονομικές κυρώσεις στη Βόρεια Κορέα, όχι για να σταματήσει το πυρηνικό της πρόγραμμα ούτε και για να "προδώσει" την πιστή της σύμμαχο. Η Κίνα επιβάλλει τις κυρώσεις με μόνο γνώμονα να χειραγωγήσει την συμπεριφορά της Πιονγκιανγκ έτσι ώστε να εξυπηρετήσει τα δικά της στρατηγικά συμφέροντα. Από την άλλη πλευρά, ο Ρωσικός παράγοντας ζητά αυτοσυγκράτηση και των δύο μερών (ΗΠΑ - Βόρεια Κορέα) καθόσον έχοντας ανοιχτά μέτωπα σε Βαλτική, Ουκρανία και Συρία δεν επιθυμεί ακόμα ένα στην άλλη άκρη της επικράτειας του²⁷⁷. Δεδομένο είναι ότι ένα μη ελεγχόμενο αυταρχικό καθεστώς αποτελεί ανεπιθύμητο παράγοντα για όποιον ισχυρό διεθνή δρώντα και αν εξετάσουμε. Έτσι, στην περίπτωση της Βόρειας Κορέας, ο κάθε ισχυρός σύμμαχος (Κίνα) δυνητικά ενεργεί σύμφωνα με τη θέληση του αντιπάλου (ΗΠΑ) στοχεύοντας όμως σε διαφορετικό αποτέλεσμα, γεγονός το οποίο καταδεικνύεται από την επιβολή των οικονομικών κυρώσεων, με πρωτοστάτη τη Κίνα. Παρά τον χαρακτηρισμό του κράτους – «παρίας» που αποδίδεται, το Καθεστώς της Βορείου Κορέας διατηρεί διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις με αρκετά κράτη ανά την υφήλιο²⁷⁸, και μάλιστα με δύο εκ' των ισχυρότερων, την Κίνα και τη Ρωσία. Ιστορικά τα δύο κράτη μέλη του BRICS είναι παραδοσιακοί σύμμαχοι της Βορείου Κορέας, κυρίως για λόγους που εξυπηρετούν τα δικά τους γεωστρατηγικά συμφέροντα²⁷⁹. Οι ΗΠΑ στην άπω ανατολή μετά το τέλος του Β'ΠΠ διαθέτουν μόνο δύο σύμμαχες χώρες, την Ιαπωνία και την Νότια Κορέα όπου και σταθμεύει μεγάλος αριθμός στρατιωτικών δυνάμεων. Τα διαγράμματα που ακολουθούν καταδεικνύουν το μέγεθος και τη σημασία που δίνουν οι ΗΠΑ στη περιοχή²⁸⁰.

²⁷⁷ Γιώργος Λαμπίρης, Μαίρη Μπόση, Θάνος Ντόκος, Η σύγκρουση ΗΠΑ – Βόρειας Κορέας τα πυρηνικά και ο ρόλος Κίνας Ρωσίας και Ευρώπης, newsbeast.gr, 23 Απρ 2017

<http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2664861/weekend-i-sigkrousi-ipa-vorias-koreas-ta-pirinika-ke-o-rolas-kinas-rosias-ke-evropis>

²⁷⁸ fortunegreece.com, Οι χώρες που έχουν 'ανοιχτούς λογαριασμούς' με τον Κιμ Γιονγκ Ουν, 6 Σεπ 2017 <http://news247.gr/eidiseis/kosmos/oi-xwres-poy-exoyn-anoixtous-logariasmous-me-ton-kim-giongk-oyn.4833086.html>

²⁷⁹ όπως παραπομπή 277

²⁸⁰ <https://www.statista.com/chart/10691/major-us-military-bases-near-north-korea/>

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Προκειμένου λοιπόν, οι δύο ισχυροί αντίπαλοι των ΗΠΑ, Ρωσία και Κίνα να αποφύγουν την άμεση επαφή με τις αμερικανικές δυνάμεις χρησιμοποιούν την Βόρεια Κορέα ως στρατηγικό αντικείμενο (asset) της εξωτερικής πολιτικής τους στην περιοχή²⁸¹. Αυτό διαφαίνεται όχι μόνο από τις ιδιαίτερες οικονομικές σχέσεις που διατηρούν, αλλά και από την υποστήριξη που παρέχουν στο καθεστώς της Βορείου Κορέας τόσο στο διεθνές πολιτικό επίπεδο, όσο και στις διαβουλεύσεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του ΟΗΕ²⁸². Επιπλέον, η αμυντική συμφωνία του 1979 μεταξύ Πεκίνου και ΠιονγκΓιανγκ τελεί σε ισχύ στο μέρος που αφορά Αμερικάνικη επίθεση σε βάρος της Βόρειας Κορέας. Ως συμπέρασμα στη περίπτωση της Βόρειας Κορέας εξάγεται ότι η στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος μέσα από την απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων θεωρείται επιτυχημένη μόνο στο εσωτερικό του κράτους στο κομμάτι που αφορά τη διατήρηση του καθεστώτος²⁸³. Στο διεθνές περιβάλλον δεν μπορεί να υποστηριχθεί το ίδιο καθώς η Βόρεια Κορέα στηρίζεται ενεργά από δύο μεγάλες δυνάμεις (Κίνα, Ρωσία)²⁸⁴. Σε περίπτωση απόσυρσης της στήριξης η επιτυχία της συγκεκριμένης στρατηγικής τίθεται σε αμφιβολία²⁸⁵, καθώς θα δημιουργηθούν προβλήματα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά τα οποία θα είναι δύσκολα διαχειρίσιμα από το καθεστώς της Βόρειας Κορέας, όπως συνέβη και το 1995 – 1998 με το λιμό που ξέσπασε στη χώρα. Ο λιμός αυτός αντιμετωπίστηκε με βοήθεια από τη διεθνή κοινότητα, με πρωτοστάτη τις ΗΠΑ²⁸⁶, γεγονός το οποίο αναδεικνύει τις αδυναμίες του καθεστώτος και τη σύνδεση της επιτυχίας της στρατηγικής που εφαρμόζει με το βαθμό στήριξης από τη Κίνα και τη Ρωσία.

²⁸¹ Ναυτεμπορική, ΠΕΚΙΝΟ έντονη διαμαρτυρία προς τη Σεούλ για την ανάπτυξη της αντιπυραυλικής ασπίδας THAAD, 7 Σεπ 2017, Πηγή: ΑΜΠΕ ΑΡΡ <http://www.naftemporiki.gr/story/1273937/pekino-entoni-diamarturia-pros-ti-seoul-gia-tin-anaptuksi-tis-antipuraulikis-aspidas-thaad>

²⁸² Μαρία Καρχιλάκη, Η εκρηκτική σχέση της Κίνας με τη Βόρεια Κορέα, cnn.gr, 2 Σεπ 2017 <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/95711/h-ekritektiki-sxesi-tis-kinas-me-ti-voreia-korea>

²⁸³ Μαρκ Σέντον, “The Land that Time Forgot”, The Guardian, 11/3/2003

²⁸⁴ CNN.GR news room, Η Κίνα βάζει λουκέτο σε όλες τις επιχειρήσεις της Βόρειας Κορέας, CNN.GR, 28 Σεπ 2017, Πηγή: REUTERS, Issey Kato <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/99394/h-kina-vazei-loyketo-se-oles-tis-epixeiriseis-tis-voreias-koreas>

²⁸⁵ CNN.GR news room, Ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για νέες κυρώσεις στη Βόρεια Κορέα, CNN.GR, 12 Σεπ 2017, Πηγή: REUTERS/ Stephanie Keith <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/97084/omofoni-apofasi-toy-symvolylioy-asfaleias-gia-nees-kyroseis-sti-voreia-korea>

²⁸⁶ Congressional Research Service, Foreign Assistance to North Korea, 2/4/2014

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το κράτος που επιθυμεί να εφαρμόσει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος, προκειμένου να αντιμετωπίσει έναν ισχυρότερο κρατικό παράγοντα, διαθέτει μια ικανοποιητική συλλογή ειδών, μέσων, μεθόδων, εργαλείων και στόχων:

Είδη

- Εισαγόμενη Τρομοκρατία
- Όπλα μαζικής καταστροφής
- Διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις

Εργαλεία και Μέσα

- Κυβερνοπόλεμος
- Ψυχολογικές Επιχειρήσεις
- Δολιοφθορά

Πιθανοί Στόχοι

- Ενεργειακοί πόροι – Δίκτυο Διακίνησης
- Υδάτινοι Πόροι
- Πληροφοριακά Συστήματα

Το ασύμμετρο πλήγμα σκοπό έχει να επιφέρει μεγάλου βαθμού ψυχολογική πίεση στη κοινωνία του κράτους – στόχου, προκειμένου να καταρρεύσει ο κοινωνικός ιστός και να τεθεί υπό αμφισβήτηση το κοινωνικό συμβόλαιο. Εφόσον τίθεται υπό αμφισβήτηση το κοινωνικό συμβόλαιο καταρρέει η δομή του κράτους και καθίσταται αδύναμο. Ο κρατικός δρών που επιθυμεί να εφαρμόσει τη στρατηγική του ασύμμετρου πλήγματος, οφείλει να εξετάσει και την αντίδραση του διεθνούς παράγοντα και τις πιέσεις της δομής που θα ασκηθούν μετά τη δημιουργία του κενού ισχύος που θα προκαλέσει με την φθορά των φορτίων του αντιπάλου. Επίσης, οφείλει να εκτιμήσει τις πιθανότητες αποτυχίας και τον τρόπο άμβλυνσης των συνεπειών αυτής, έτσι ώστε να μην απωλεσθεί ισχύς από τον ίδιο, με δικιά του υπαιτιότητα και να μην δημιουργήσει πιέσεις και αντιδράσεις άλλων διεθνών δρώντων σε βάρος του.

Ο κρατικός δρων οφείλει να εξασφαλίσει τη διατήρηση εκείνων των συμμαχιών, που σύναψε στο παρελθόν προκειμένου να εξισορροπήσει την πρότερη διαφορά ισχύος με σκοπό να διατηρήσει και τον νέο συσχετισμό ισχύος στο διεθνές σύστημα, χωρίς να προκαλέσει αντιδράσεις συσπείρωσης εναντίον του. Καθώς αν δοθεί η εντύπωση ότι πλέον ως ισχυροποιημένος κρατικός παράγοντας έχει λάβει τη θέση του πρότερου, τότε κινδυνεύει να πάθει ότι έπραξε, άλλωστε οι συμμαχίες είναι για να διαλύονται, ή άλλως να υπάρχουν όσο υπάρχουν κοινά ή αλληλοεξυπηρετούμενα συμφέροντα. Στο τέλος της εφαρμογής της στρατηγικής του ασύμμετρου πλήγματος οφείλει να σταθεροποιήσει τα κέρδη του, διαφορετικά κινδυνεύει να αντιστρέψει την τελική διαμόρφωση της ισορροπίας ισχύος σε βάρος του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγία Γραφή, *Έξοδος*
2. Αθανάσιος Κοσμόπουλος, *Η ενεργειακή τρομοκρατία επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε*, 05/08/2017, <http://worldenergynews.gr/index.php?id=11966>
3. Αθανάσιος Κουρματζής, *Η Γεωπολιτική των πετρελαίων στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία. Οι συνέπειες στην Ελλάδα*, Αθήνα, 2004
4. Αλέξανδρος Ν. Κατσαράς, *Ο φόβος και ο τρόμος!*, 13/4/2017, <https://www.rodiki.gr/article/362549/o-fobos-kai-o-tromos>
5. Ανδρέας Λιαρόπουλος, *"Κυβερνοπόλεμος: Το νέο στρατηγικό όπλο"*, 13/05/2017, <http://www.onalert.gr/stories/kubernopolemos-to-neo-strathgiko-oplo/56352>
6. Αρχαίων Τόπος, *Μηδικοί Πόλεμοι μέρος Β΄*, 8/10/2017, <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/08/%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CE%B2-%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%83/>
7. Γεώργιος Ρούσος, *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1828-1974*, Αθήνα, 1976
8. Γεώργιος Χρηστίδης, *Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ*, 2017 – 2018
9. Γιώργος Λαμπίρης, Μαίρη Μπόση, Θάνος Ντόκος, *Η σύγκρουση ΗΠΑ – Βόρειας Κορέας τα πυρηνικά και ο ρόλος Κίνας Ρωσίας και Ευρώπης*, newsbeast.gr, 23/4/2017
<http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2664861/weekend-i-sigkrousi-ipa-vorias-koreas-ta-pirinika-ke-o-rolos-kinas-rosias-ke-evropis>
10. Γιώργος Μπλάνας, *Παγκόσμια Ιστορία της Τρομοκρατίας*, 2015, Αθήνα, Vaxkikon
11. ΓΕΣ, *Κανονισμός Στρατιωτικής Ορολογίας*, Αθήνα, 2001
12. ΓΕΕΘΑ, *Διακλαδικό Δόγμα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων*, Αθήνα, 2003
13. ΓΕΕΘΑ, *Επιχειρησιακή Σχεδίαση*, Αθήνα, 2012
14. Δημοσθένης, 384 π.Χ.
15. Διονύσιος Ρίζος, *ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νομού "Κύρωση της Συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας*

και της Κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Κροατίας σχετικά με την καταπολέμηση της διεθνούς παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, της διεθνούς τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος" Αθήνα, 2 Ιουλίου 1999

16. ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΜΥΝΑΣ USA, *Ενεργοποιώντας τη δύναμη για την ειρήνη*, Στρατηγική αξιολόγηση 1998

17. Ειρήνη Σταμούλη, *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*, <http://crime-in-crisis.com/%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF-%CE%AD%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81/>

18. Ελεύθερος Τύπος, *11 Σεπτεμβρίου 2001: Η μέρα που άλλαξε τον κόσμο*, 11/9/2018

19. Ελευθεροτυπία, *Βρέθηκε το κλεμμένο φορτηγό με το κοβάλτιο*, Παρασκευή 6 Δεκεμβρίου 2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=402873>

20. Επιστήμη και Ζωή Εγκυκλοπαίδεια, Κορέα Βόρεια, Τόμος 9, Χατζηιακώβου ΑΕ

21. ΕΕ, *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗ Σ' ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ*, Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2009

22. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ενημέρωση Βιβλιοθήκης του 06/09/2013 Οργανωμένο έγκλημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130566/LDM_BRI\(2013\)130566_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130566/LDM_BRI(2013)130566_REV2_EN.pdf)

23. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Επιτροπή Βιομηχανίας, Έρευνας και Ενέργειας*, 2006/2247(INI), 27/12/2006

24. Ηλίας Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδόσεις Πολιτεία, 2004

25. Ηλίας Κουσκουβέλης, *ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ*, Β' ΕΚΔΟΣΗ, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000

26. Θάνος Ντόκος, *Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2008

27. Θουκυδίδου Ιστορίες, Μτφρ. Ε.Κ. Βενιζέλος. I-II. 2η έκδ. Αθήνα: Βιβλιπωλείον της Εστίας

28. Ιντερπόλ, *Οργανωμένο Έγκλημα*, 4/11/2018, <https://www.interpol.int/Crime-areas/Organized-crime/Organized-crime>
29. Ιωάννης Μάζης, *Εισαγωγή στη γεωπολιτική*, ΑΔΙΣΠΟ, 6 Νοεμβρίου 2017
30. Ιωάννης Μάζης, *NOVAE TABULAE GEOPOLITICAE Presentation*
31. Κανγκάν Ρόμπερτ, *Ο Κόσμος και ο Πρόεδρος Μπους*, *Survival*, Vol. 43, No. 1, Άνοιξη 2001
32. Κλαούσεβιτς, *On War*
33. Κατερίνα Πρίφτη, *Ο στρατός και η ισχύς Βόρειας και Νότιας Κορέας. Crash test μεταξύ των δύο χωρών και των συμμάχων τους ΗΠΑ και Κίνα*, *huffingtonpost.gr*, 15 Απρ 17 http://www.huffingtonpost.gr/2017/04/15/eidiseis-diethnes-stratos-voreia-korea-notia-hpa-kina-isxys-crash-test_n_16029466.html
34. Κλίντον Χίλαρι, *Ειρηνικός αιώνας της Αμερικής*, *Foreign Policy* Νοέμβριος 2011
35. Κώστας Μαυραγάνης, *Πυρηνική τρομοκρατία και πυρηνική ασφάλεια το 2016: Πόσο μεγάλη είναι η απειλή;* 01/01/2016, https://www.huffingtonpost.gr/2016/01/01/nuclear-terrorism_n_8878838.html
36. Κώστας Μελάς, *Metus Hostilis*, 08/09/2014, <http://www.matrix24.gr/2014/09/metus-hostilis/>
37. Κώστας Υφαντής, *Διατλαντικές Σχέσεις, μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας, στο Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της ΕΕ*, επιμ. Δ.Κ Ξενάκης και Μ.Ι Τσινισιζέλης, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2006
38. Κωνσταντίνος Χατζηκωνσταντίνου, *Διεθνής συμφωνία για τα πυρηνικά*, 27.11.2017, <http://www.kathimerini.gr/936343/gallery/epikairothta/kosmos/die8nhs-symfwnia-gia-ta-pyrhnikia>
39. Μάνος Καραγιάννης, *Διαλέξεις ΔΠΜΣ - ΑΔΙΣΠΟ*, 2017-2018
40. Μαρία Καρχιλάκη, *Η εκρηκτική σχέση της Κίνας με τη Βόρεια Κορέα*, *cnn.gr*, 2/9/2017 <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/95711/h-ekriktiki-sxestis-kinas-me-ti-voreia-korea>
41. Μαρκ Σέντον, *The Land that Time Forgot*, *The Guardian*, 11/3/2003
42. Μιχαήλ Ιβάνοβιτς Σάββα (Υπάλληλος ΥΠΕΞ Ρωσίας) Διάλεξη στο Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων του Πάντειου Πανεπιστημίου, Αθήνα, 1/3/2007
43. Ναυτεμπορική, *ΠΕΚΙΝΟ έντονη διαμαρτυρία προς τη Σεούλ για την ανάπτυξη της αντιπυραυλικής ασπίδας THAAD*, 7/9/2017, Πηγή: ΑΜΠΕ ΑΡΡ

<http://www.naftemporiki.gr/story/1273937/pekino-entoni-diamarturia-pros-ti-seoul-gia-tin-anaptuksi-tis-antipuraulikis-aspidas-thaad>

44. Νικόλαος Κάσδαγλης, *Το Αραράτ βρυχάται*, Κέδρος, Αθήνα, 1995

45. ΟΗΕ, *Νομοθετικός οδηγός για τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος και τα πρωτόκολλά της*, 2017
http://www.unodc.org/documents/treaties/Legislative_Guide_2017/Legislative_Guide_E.pdf

46. Ντένης Πλεσσας, *Αντιπρόεδρος Lockheed Martin, 6ο Συνέδριο Αεροπορικής Ανάπτυξης*, 13/09/2017

47. Παναγιώτης Κονδύλης, *Θεωρία Πολέμου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1988

48. Παναγιώτης Ήφαιστος, *Τί είναι η «ασύμμετρη απειλή»; (Δωρεάν μαθήματα για ημιμαθείς «εκσυγχρονιστές» από τον καθηγητή Π. Ήφαιστο)*, hellas.wordpress.com <https://hellas.wordpress.com/2007/09/01/asymmetri/>, προσπελάστηκε 12/8/18

49. Πάπυρος Larousse Britannica, *Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 25

50. Πλούταρχος, *Λυκούργος* 28

51. Ράις Κοντολίζα, *Προώθηση του Εθνικού Ενδιαφέροντος*, Εξωτερικές Υποθέσεις, Vol. 79, No. 1, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2000b

52. Ρεβέκκα Παιδή, *Στρατηγική Μικρών Κρατών*, ΔΠΜΣ 2017-2018

53. Στέλλα Νιώτη, *ο ρόλος των παρακρατικών οργανώσεων στη δολοφονία Λαμπράκη*,

<https://tvxs.gr/news/%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF/%CE%BF-%CF%81%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%82-%CE%BD%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7>

54. Σπυρίδων Λίτσας, *Πόλεμος και Ορθολογισμός*, Εκδόσεις Πολιτεία, 2010

55. Σπυρίδων Λίτσας, *Ιλιάδα και Διεθνής Πολιτική*, Εκδόσεις Πολιτεία, 2014
56. Σπυρίδων Λίτσας, *Διαλέξεις Στρατηγική*, ΔΠΜΣ – ΑΔΙΣΠΟ, 2017-2018
57. Σταύρος Τζίμας, *Η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οι ελληνικές φαντασιώσεις*, *Ελλάς-Σερβία-Ορθοδοξία*, εκδόσεις Επίκεντρο, 2014
58. Σχολή Διοίκησης και Επιτελών, *Εκπαιδευτικό Φυλλάδιο Ψυχολογικών Επιχειρήσεων*, Θεσσαλονίκη, 2016
59. ΥΕΘΑ, *Λευκή Βίβλος 2014*
60. Φωτεινή Μπέλλου, *Διαλέξεις ΑΔΙΣΠΟ – ΔΠΜΣ*, 2017 - 2018
61. Χρήστος Σκλιβανός, *Κουρδιστάν: Εν Δυνάμει Κράτος Η Ευσεβής Πρόσ;*, *power politics*, 28 Σεπτεμβρίου, 2017
62. Agence France Press, 14/11/15
63. ASYMMETRIC WARFARE, *The Evolution And Devolution Of Terrorism The Coming Challenge For Emergency And National Security Forces*, Clark Staten Emergency Response & Research Institute, 1998
64. athenspress.gr/2017/05/%CE%B7-%CE%B1%CE%AF%CE%B3%CF%85%CF%80%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CE%BC%CE%B2%CE%AC%CF%81%CE%B4%CE%B9%CF%83%CE%B5-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%B1-%CE%B5%CE%BA/, 27/5/2017
65. [allaboutenergy.gr](http://www.allaboutenergy.gr/Intro13.html), *Η ενέργεια στο μέλλον*, <http://www.allaboutenergy.gr/Intro13.html>
66. [altsantiri.gr](http://altsantiri.gr/ellada/to-telos-tis-17-noemvri-san-simera-exarthrothike-i-epanastatiki-organosi-eikones/), *Το τέλος της 17 Νοέμβρη σαν σήμερα εξαρθρώθηκε η επαναστατική οργάνωση*, altsantiri.gr/ellada/to-telos-tis-17-noemvri-san-simera-exarthrothike-i-epanastatiki-organosi-eikones/
67. astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=2481&Itemid=400&lang=
68. BBC, *Το σκουλήκι Stuxnet πλήττει τους υπολογιστές προσωπικού πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν*, 26/9/2010, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11414483>
69. Brandon Ross, 2012: "Crypteia: A Form of Ancient Guerilla Warfare", *Grand Valley Journal of History*, σελ. 1-10· Edmond Lévy, 2003: *Sparte: Histoire politique et sociale jusqu'à la conquête romaine*, Paris: Seuil, σελ. 63-66.
70. BP, *Statistical Review of World Energy*, June 2007

71. Congressional Research Service, Foreign Assistance to North Korea, 2/4/2014

72. Christopher J. Lamb, Review of Psychological Operations Lessons Learned from Recent Operational Experience with a contribution from Paris Genalis, National Defense University Press, Washington, D.C., September 2005

73. CNN.GR news room, *Η Κίνα βάζει λουκέτο σε όλες τις επιχειρήσεις της Βόρειας Κορέας*, CNN.GR, 28 Σεπ 2017, Πηγή: REYTERS, Issey Kato <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/99394/h-kina-vazei-loyketo-se-oles-tis-epixeiriseis-tis-voreias-koreas>

74. CNN.GR news room, *Ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για νέες κυρώσεις στη Βόρεια Κορέα*, CNN.GR, 12 Σεπ 2017, Πηγή: REUTERS/Stephanie Keith <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/97084/omofoni-apofasi-toy-symvovlioy-asfaleias-gia-nees-kyroseis-sti-voreia-korea>

75. CNN.gr, *ΠΥΡΗΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΙΡΑΝ*, <https://www.cnn.gr/eidhseis/tag/17326/pyrhniko-programma-iran?start=30>

76. CNN.GR, *Έκθεση ΟΗΕ: Ο ISIS χρησιμοποιεί διανοητικώς καθυστερημένα παιδιά ως καμικάζι αυτοκτονίας*, 22/8/2016

77. CNN Greece, *Μεγάλης κλίμακας βιολογική επίθεση με άνθρακα σχεδιάζαν τρομοκράτες στην Κένυα*, 04 Μαΐου 2016, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/30963/megalis-klimakas-viologiki-epithesi-me-anthraka-sxediazan-tromokrates-stin-kenya>

78. CNN Greece, *ΟΑΧΟ: Αέριο χλώριο πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε στη Συρία*, 16 Μαΐου 2018, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/130218/oaxo-aerio-xlorio-pithanon-na-xrisimopoiithike-sti-syria>

79. CNN Greece, *Βόρεια Κορέα: Επιθετική παραβίαση από τον Τραμπ η ένταξη μας στη λίστα τρομοκρατών*, [cnn.gr/news/kosmos/story/106660/v-korea-epithetiki-paraviasi-apo-ton-tramp-i-entaxi-mas-sti-lista-tromokraton](http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/106660/v-korea-epithetiki-paraviasi-apo-ton-tramp-i-entaxi-mas-sti-lista-tromokraton), 22/11/2017

80. cia.gov/search?q=terrorism+definition&site=CIA&btnG=%CE%A8%CE%AC%CE%BE%CE%B9%CE%BC%CE%BF&output=xml_no_dtd&client=CIA&myAction=%2Fsearch&proxystylesheet=CIA&submitMethod

81. cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1999/dci_annual_report_99_12.html

82. Department of Defense (DoD), *90,000 Tons of Diplomacy: How the U.S. Navy Supports Naval Aviation - Aircraft Carrier Fleet for America's Worldwide Commitment*, Conducting Contingency Operations, History of Naval Aviation Interest, June 2014

83. difernews.gr, *Πανικός στη Ν.Κορέα! Αγοράζουν χρυσό και κονσέρβες υπό το φόβο της Β.Κορέας!*, 13/8/2017, <https://difernews.gr/panikos-sti-n-korea-agorazoun-chryso-kai-konserves-ypo-fovo-tis-v-koreas/>

84. Denyer, Simon, *"Η επανεξισορρόπηση της Ασίας του Ομπάμα μετατρέπεται σε μεγάλο ζήτημα εξωτερικής πολιτικής"*. The Guardian, 28/1/2014

85. documentonews.gr, *Ποιες χώρες ερίζουν για την εκμετάλλευση Ακήρυχτος πόλεμος για το νερό του Νείλου*, 20/07/2018, <https://www.documentonews.gr/article/akhryxtos-polemos-gia-to-nero-toy-neiloy>

86. Department of the Army, *Psychological Operations Field Manual No.33-1.*, Washington, D.C.: Headquarters 1979

87. Daniel Dobrygowski, *Επικεφαλής Διακυβέρνησης και Πολιτικής, Παγκόσμιο Κέντρο για την Cybersecurity, Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ*, 25 Απρ 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-would-a-cyberwar-look-like/>

88. Eniconomia.gr, *Από που βγάζει τόσα λεφτά η Βόρεια Κορέα;*, 10 Απρ 2017, Πηγή: CNN Money <http://www.eniconomia.gr/international/149173,apou-vgazei-tosa-lefta-i-voreia-korea.html>

89. en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya

90. efsyn.gr/arthro/mystiko-ton-erythron-taxiarhion-kryvetai-sta-rafia-ton-vliopoleion

91. efsyn.gr/arthro/i-poreia-enos-ametanoitoy-antarti-polis

92. en.wikipedia.org/wiki/Al-Qaeda

93. ELISABETH BUMILLERJAN, *White House Letter; Axis of Evil: First Birthday for a Famous Phrase*, 20/1/2003, <https://www.ny-times.com/2003/01/20/us/white-house-letter-axis-of-evil-first-birthday-for-a-famous-phrase.html>

94. eur-lex.europa.eu, *Document 52000DC0890, Για μια ασφαλέστερη Κοινωνία της Πληροφορίας με τη βελτίωση της ασφάλειας των υποδομών πληροφόρησης και την καταπολέμηση του εγκλήματος πληροφορικής*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52000DC0890>

95. energypress.gr, *Κομισιόν: Κομβική η Ελλάδα στην ενεργειακή απεξάρτηση της Ε.Ε. από Ρωσία*, 6/11/2018, <https://energypress.gr/news/komision-komviki-i-ellada-stin-energeiaki-apexartisi-tis-ee-apo-rosia>

96. energypress.gr, *"Προτεραιότητα μας είναι η εγγύηση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας"* 10/09/2018, <https://energypress.gr/news/proteraiotita-mas-einai-i-eggyisi-tis-asfaleias-toy-energeiakoy-efodiasmoy-tis-horas>

97. ekeo.gr, *Ψυχολογικές Επιχειρήσεις*, 9/2013
<http://www.ekeo.gr/2013/09/%>

CF%88%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1/

98. e-amyna.com, *Το νέο Ρωσικό Στρατιωτικό Δόγμα και η εφαρμογή του Υβριδικού Πολέμου στην Ουκρανία*, 9/3/2017, <http://e-amyna.com/%CF%84%CE%BF-%CE%BD%CE%AD%CE%BF-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B4%CF%8C%CE%B3%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5/>

99. el.wikipedia.org, *Προπαγάνδα*, <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1>

100. edition.cnn.com/2017/05/14/asia/north-korea-missile-test-russia-japan/index.html

101. Frances FitzGerald, <https://www.newyorker.com/magazine/1986/09/29/ii-rajneeshpuram>

102. fortunegreece.com, *Η κυβερνοληστεία 530 εκατ. δολαρίων φέρνει μέτρα για τα κρυπτονομίσματα*, 30/1/2018, <http://www.fortunegreece.com/article/i-kiverno-listia-530-ekata-dolarion-ferni-metra-gia-ta-kriptonomismata/>
103. fortunegreece.com, *Οι χώρες που έχουν 'ανοιχτούς λογαριασμούς' με τον Κιμ Γιονγκ Ουν*, 6 Σεπ 2017 <http://news247.gr/eidiseis/kosmos/oixwres-poy-exoyn-anoixtous-logariasmous-me-ton-kim-giongk-oyn.4833086.html>
104. fortunegreece.com, *Τι πραγματικά κρύβει το οπλοστάσιο της Βόρειας Κορέας*, 2017, Πηγή: Military balance 2015, Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Σπουδών <http://www.fortunegreece.com/.../ti-pragmatika-krivi-to-oplostasio-tis-vorias-koreas-ikones>
105. Gordon, Michael R. 2000. "Ο Μπους θα σταματήσει τις ειρηνευτικές δραστηριότητες των ΗΠΑ στις Βαλκανικές μάχες." *New York Times*, 21 Οκτωβρίου, σ. Α'1.
106. Galtung, Johan. 1973. *Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μια υπερδύναμη στην παραγωγή*. Όσλο: Universitétforlaget.
107. greek-language.gr, *λήμμα ασύμμετρος*, 22/8/2018
108. giz.de/expertise/downloads/giz2015-en-tackling_transnational_organized_crime.pdf
109. Gordon C. Oehler, Διευθυντής του Nonproliferation Center to the Senate Armed Services Committee, *The Continuing Threat from Weapons of Mass Destruction*, 27 Μαρτίου 1996, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/1996/go_toc_032796.html
110. greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides
/search.html?lq=%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%86%CE%B8%CE%BF%CF%81%CE%AC&dq=
111. Herrmann, Richard K. Και Michael P. Fischerkeller.. "Πέρα από την εικόνα του εχθρού και το σπειροειδές μοντέλο: Γνωσιακή-Στρατηγική Έρευνα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο". Διεθνής Οργανισμός, 1995, Vol. 49, No. 3, Summer

112. Heritage Foundation, *Coordinated Terrorist Attacks on Global Energy Infrastructure: Modeling the Risks*, 17/3/2011, <https://www.heritage.org/environment/report/coordinated-terrorist-attacks-global-energy-infrastructure-modeling-the-risks>
113. huffingtonpost.gr, *Πού βρίσκεται το Γκουάμ και γιατί το απειλεί η Βόρεια Κορέα*, 9/8/2017, https://www.huffingtonpost.gr/2017/08/09/eidhseis-diethnes-guam-pou-brisketai-giati-to-apeilei-h-korea_n_17706756.html
114. Huffingtonpost.gr, *Το τέλος του πολέμου κατά του ISIS ανακοίνωσε ο πρωθυπουργός του Ιράκ Χρονολόγιο των κυριότερων ηττών της οργάνωσης*, 9/12/2017
115. HellasJournal.com, *Ο ένοχος Ερντογάν: 11 ερωτήματα-φωτιά για τις σχέσεις του προέδρου της Τουρκίας με τον ISIS*, 1/7/2016
116. huffingtonpost.gr, *Ενεργειακή ασφάλεια, ανανεώσιμες πηγές και το «παζλ» της Ευρώπης*, 3/3/2018, https://www.huffingtonpost.gr/zefi-dimadama/-_10334_b_15056316.html
117. iefimerida.gr/news/384621/vomva-sto-efeteio-katadromiki-epithesi-me-vanaki-apo-4-tromokrates, 22/12/2017
118. iefimerida.gr/news/418642/monopati-toy-aimatos-apokalyptiko-ntokimanter-gia-ta-stratopeda-ekpraideysis-tis-al, 23/5/2018
119. iefimerida.gr, *Μέλος του ISIS: Η Τουρκία συνεργάζεται με τζιχαντιστές κατά των Κούρδων στη Συρία*, 8/2/2018
120. in.gr/2008/11/06/entertainment/17-noembri-i-arxi-kai-to-telos-tis-simantikoteris-elliniki-tromokratikis-organwsis/
121. iefimerida.gr, *Παγκόσμιος τρόμος ο Κιμ απειλεί με επίθεση στη νήσο Γκουάμ μετά την προειδοποίηση Τραμπ*, 9 Αυγ 2017, Πηγή: Washington Post <http://www.iefimerida.gr/news/355265/pagkosmios-tromos-o-kim-apeilei-me-epithesi-sti-niso-gkoyam-meta-tin-proeidopoiisi-tramp>
122. info-war.gr, *Οι εγγυητές της νομιμότητας και οι «ψεκασμένοι»*, 29/09/2013, <https://info-war.gr/i-engyites-tis-nomimotitas-ke-i-pse/>
123. iefimerida.gr, *ΣΕ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ, ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ Black out από κυβερνοεπιθέσεις σε Βρετανία, Ισπανία, Πορτογαλία - Οι χάκερς ζητούν λύτρα σε bitcoins*, <http://www.iefimerida.gr/news/337227/black-out-apo-kyvernoepitheseis-se-vretania-ispantia-portogalia-oi-hakers-zitoun-lytra-se>

124. in.gr, *Κάλεσμα Ράμα στην αλβανική μειονότητα για το δημοψήφισμα στα Σκόπια Τη στιγμή που οι έως τώρα μετρήσεις δείχνουν μικρή συμμετοχή*, 30/9/2018, <https://www.in.gr/2018/09/30/politics/diplomatia/kalesma-rama-stin-alvaniki-meionotita-gia-dimopsifisma-sta-skopia/>
125. Inderfurth et. al, 2005.
126. iefimerida.gr, *Βασιλιάς Σ. Αραβίας: Το Ιράν είναι επικεφαλής της διεθνούς τρομοκρατίας ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΜΕ ΤΡΑΜΠ*, 21/5/2017, <https://www.iefimerida.gr/news/339042/vasilias-s-aravias-iran-einai-epikefalis-tis-diethnoys-tromokratias>
127. John A. Serabian, Jr. Διευθυντής Έκδοσης Επιχειρησιακών Πληροφοριών, *Δήλωση για την εγγραφή ενώπιον της Κοινής Οικονομικής Επιτροπής για τις απειλές στον κυβερνοχώρο και την αμερικανική οικονομία*, 23 Φεβρουαρίου 2000, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2000/cyberthreats_022300.html
128. Joel Beinin, *The Dispersion of Egyptian Jewry*, 1998
129. John O. Brennan, Brookings Institution, Washington, DC, 13/7/2016, <https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2016-speeches-testimony/director-brennan-speaks-at-the-brookings-institution.html>
130. John A. Lauder, Διευθυντής DCI, Επιτροπή Συγκλήτου Γερουσίας για τις Εξωτερικές Σχέσεις σχετικά με τη διάδοση των ρωσικών πυραυλικών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής, 5/10/2000, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2000/lauder_WMD_100500.html
131. Joint Staff, J-7, *Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary and Associated Terms*, Joint Staff, 2004
132. Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004
133. kathimerini.com, *Η τρομοκρατία αλλάζει τον χάρτη του τουρισμού Γαλλία και Τουρκία, οι μεγάλοι χαμένοι της φετινής τουριστικής σεζόν*, 29/7/2016
134. kathimerini.gr, *Η επιστροφή των Σαντινίστας* The Economist, 12/11/2006
135. kathimerini.gr, *Ενας κυβερνοπόλεμος προ των πυλών*, 15/01/2017

<http://www.kathimerini.gr/891836/article/epikairothta/kosmos/enas-kyvernopolemos-pro-twn-pylwn>

136. kathimerini.gr, «Κυβερνοπόλεμος» ΗΠΑ-Ρωσίας με εμπλοκή του Ισραήλ, 11/10/2017,

<http://www.kathimerini.gr/930218/article/epikairothta/kosmos/kyvernopolemos-hpa-rwsias-me-emplokh-toy-israhl>

137. kathimerini.gr, Τουρκία: Πυρηνικές φιλοδοξίες με πρώτο σταθμό το Ακούγιου, το 2023, 26/03/2018,

<http://www.kathimerini.gr/955469/article/epikairothta/politikh/toyrkia-pyrhnikes-filodo3ies--me-prwto-sta8mo-to-akoygiou-to-2023>

138. Klaus von Lampe, Κατανόηση του οργανωμένου εγκλήματος στη Γερμανία, 1995, <http://www.organized-crime.de/IALEtr1.htm>

139. liberal.gr/arthro/197495/apopsi/arthra/oi-ouigouroi-i-islamiki-tromokratia-kai-oi-kinezikoi-stochoi-stin-ellada.html

140. MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, Thoughts on the Meaning of "Asymmetric Threats", 8/3/2006

141. Mohammed M. Hafez, Rationality, Culture and Structure in the making of suicide bombers, a preliminary theoretical synthesis and illustrative case study, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29, 165-185, 2006

142. Militaire News, Ένας πυρηνικά εξοπλισμένος ISIS; Γεγονότα που δείχνουν ότι δεν είναι απίθανο να το δούμε!, 12/04/2016, <https://www.militaire.gr/%CE%AD%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%80%CF%85%CF%81%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-isis-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CF%8C%CF%87%CE%B9-%CE%BA/>

143. moneyguru.gr, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος Το Internet είναι πλέον το βασικό εργαλείο <http://www.moneyguru.gr/analyseis/xeplima-vromikou-xrimatos-986>

144. Militaire News, Τι συμβαίνει στη Θράκη; 02/04/2017, <https://www.militaire.gr/%CF%84%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%>

B1%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7-
%CE%B8%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B7/

145. New York Times, *Stuxnet Μια κοινή αμερικανο-ισραηλινή επιχείρηση*, 16/1/11
146. Naftemporiki.gr, *λήμμα Κουρδικό*, 2005-2018,
147. news247.gr/afieromata/o-polemos-toy-vietnam-se-arithmoys.6341253.html, 30/4/2015
148. newsit.gr, *Πρωτοχρονιά 2017: Στρατοκρατούμενες πρωτεύουσες! Χιλιάδες πάνοπλοι αστυνομικοί στους δρόμους*, 31/12/2016
149. nato.int/docu/review/2012/Threats-Within/Not-gone-not-as-strong/GR/index.htm, 31/10/2018
150. newsbeast.gr/world/arthro/775119/stratitiki-ekpaideusi-deihnei-o-tropos-drasis-ton-tromokraton, 7/1/2015
151. naftemporiki.gr, *Απροετοίμαστες οι ΗΠΑ σε επιθέσεις με βιοχημικά*, Τρίτη, 30 Μαρτίου 2004, <https://www.naftemporiki.gr/story/90172/aproetoimastes-oi-ipa-se-epitheseis-me-bioximika>
152. newsbeast.gr, *Με χημικό όπλο μαζικής καταστροφής η δολοφονία του αδελφού του Κιμ Γιόνγκ Ουν*, 24/02/2017, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2592881/me-chimiko-oplo-mazikis-katastrofis-idolofonia-tou-adelfou-tou-kim-giongk-oun>
153. naftemporiki.gr, *Κυβερνοεπίθεση παρέλυσε το Εθνικό Σύστημα Υγείας στην Αγγλία*, 12/5/2017, <https://www.naftemporiki.gr/story/1234786/kuvernoepithesi-pareluse-to-ethniko-sustima-ygeias-stin-agglia>
154. news247.gr, *Ο επόμενος παγκόσμιος πόλεμος θα γίνει για το νερό. Και δεν είναι σενάριο ταινίας* 22/3/2015, <https://www.news247.gr/afieromata/o-epomenos-pagkosmios-polemos-tha-ginei-gia-to-nero-kai-den-einai-senario-tainias.6333324.html>, πηγή Guardian, NewYorker, Waterworld.com, positivemed.com
155. NATO, *Water or WARter?*, <https://www.nato.int/docu/review/2012/food-water-energy/Water-Warter/EN/index.htm>
156. news247.gr, *ΙΑΕΑ: "Δεν υπάρχουν αξιόπιστες ενδείξεις για πυρηνικά στο Ιράν μετά το 2009"*, 1/5/2018, <https://www.news247.gr/kosmos/iaea-den-yparchoyn-axiopistes-endeixeis-gia-pyrinika-sto-iran-meta-to-2009.6608257.html>

157. news247.gr, *Η στρατιωτική αντιπαράθεση Ισραήλ και Ιράν στο έδαφος της Συρίας και γιατί έχουν κάθε λόγο να αποφεύγουν μία απευθείας σύγκρουση*, 12/5/2018, πηγή: DW, <https://www.news247.gr/incoming/i-dienexi-iran-israil-kai-o-pagkosmios-polemos-sti-syria.6612532.html>
158. newscientist.com/article/dn7706-hiroshima-bomb-may-have-carried-hidden-agenda/#.UkN0B39Gb84, 21/6/2005
159. Nicole Perlroth, *Cyberattack on Saudi Firm, U.S. Sees Iran Firing Back*, 23/10/2012, <https://www.nytimes.com/2012/10/24/business/global/cyberattack-on-saudi-oil-firm-disquiets-us.html>
160. offsite.com.cy/articles/eidiseis/diethni/233695-i-istoria-tis-tromokratias-apo-toys-zilotes-tis-ioydaias-sti-17
161. Oliver Burkeman, *Το δέος: το ισχυρό συναίσθημα με παράξενα και όμορφα αποτελέσματα*, The Guardian, 18/8/2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/oliver-burkeman-column/2015/aug/18/awe-powerful-emotion-strange-beautiful-effects>
162. onalert.gr, *Αυτές είναι οι 9 χώρες με πυρηνικά όπλα*, 24/3/2016, <http://www.onalert.gr/stories/autes-einai-oi-9-xwres-me-pyrhniko-opla/47379>
163. protothema.gr, *Βρυξέλλες: Τρομοκρατικό χτύπημα σε αεροδρόμιο και μετρό - Τουλάχιστον 34 νεκροί*, 22/3/2016
164. protothema.gr, *Επίθεση στο Λονδίνο: Τα οκτώ λεπτά του τρόμου - Πώς έδρασαν οι τρομοκράτες*, 4/6/2017
165. protothema.gr, *Ματωμένη Πρωτοχρονιά στην Τουρκία: 39 νεκροί σε χτύπημα αλά Μπατακλάν*, 1/1/2017
166. presspublica.gr, Μπόκο Χαράμ, presspublica.gr/mpoko-xaram/
167. protothema.gr, *Οι Βάσκοι της ETA ζητούν συγγνώμη για το θάνατο πάνω από 800 ανθρώπων σε 40 χρόνια*, protothema.gr/world/article/780507/oi-vaskoi-tis-eta-zitoun-suggnomi-gia-to-thanato-pano-apo-800-anthropon-se-40-hronia/
168. protothema.gr, *Κυβερνοπόλεμος: Πάνω από 100 χώρες και 50.000 «στόχους» χτύπησαν οι χάκερς*, 13/5/2017, <https://www.protothema.gr/world/article/678987/kuvernopolemos-pano-apo-100-hores-kai-50000-stohous-htupisan-oi-hakers/>
169. protothema.gr, *Ερντογάν για Ισραήλ: Κράτος τρομοκράτης που σκοτώνει παιδιά*, 10/12/2017,

<https://www.protothema.gr/world/article/739829/erdogan-gia-israil-kratos-tromokratis-pou-skotonei-paidia/>

170. protothema.gr, *Δοχεία με χλώριο κατέληξαν σε τζιχαντιστές στη Συρία*, 11/10/2018 <https://www.protothema.gr/world/article/828510/doheia-me-hlorio-katelixan-se-tzihadistes-sti-suria/>

171. reader.gr, *Πως ο ΙΣΙΣ έγινε η πλουσιότερη τρομοκρατική οργάνωση στην ιστορία της ανθρωπότητας*, reader.gr/stories/pos-isis-egine-i-ploysioteri-tromokratiki-organosi-stin-istoria-tis-anthropotitas, 18/12/2015

172. Ross, Robert, «*Το πρόβλημα με τον άξονα: η νέα πολιτική της Ασίας για τον Ομπάμα είναι περιπτή και αντιπαραγωγική*». Εξωτερικές Υποθέσεις . 91 (6): 70-82, 2012

173. statista.com/chart/10691/major-us-military-bases-near-north-korea/

174. skai.gr, *ΗΠΑ: Η Βόρεια Κορέα υποστηρίζει την τρομοκρατία - έρχονται νέες κυρώσεις*, 20/11/2017, <http://www.skai.gr/news/world/article/360575/ipa-i-voreia-korea-upostirizei-tin-tromokratia-erhodai-nees-kuroseis/>

175. skai.gr, *Η ακροδεξιά Κρυπτεία ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση σε αναρχικούς*, skai.gr/news/greece/article/377055/i-akrodexia-krupteia-anelave-tin-euthuni-gia-tin-epithesi-se-anarhikous-/#ixzz5JW2nZwIS

176. sansimera.gr, *Τα Σεπτεμβριανά (1955)*, <https://www.sansimera.gr/articles/169>

177. star.gr, *Προκαλούν οι Γκρίζοι Λύκοι στη Θράκη - "Θα βιάσουμε και θα σκοτώσουμε τις Ελληνίδες γυναίκες" Οι Έλληνες της Θράκης απαντούν: "Δεν μπορούν να πειράξουν ούτε μια τρίχα από τα μαλλιά μας"*, 4/1/2018, <https://www.star.gr/eidiseis/ellada/401181/prokaloyn-oi-gkrizoi-lykoi-sth-thrakh>

178. sansimera.gr, *Α΄ Πόλεμος του Κόλπου*, <https://www.sansimera.gr/articles/387>

179. The New York Times, *Cyberattacks on Iran — Stuxnet and Flame, News about Cyberattacks on Iran — Stuxnet and Flame, including commentary and archival articles published in The New York Times*. <https://www.nytimes.com/topic/subject/cyberattacks-on-iran-stuxnet-and-flame>, προσπελάστηκε 28/6/18

180. thevietnamwar.info/north-vietnamese-tactics, 17/9/2013

181. tribune.gr/greece/news/article/344244/se-apelpisia-roufiani-tis-tourkias-sti-thraki-tin-evapsan-ta-opla-sto-tzami.html
182. [theguardian.com](https://www.theguardian.com/technology/2012/aug/16/saudi-aramco-computer-virus-hacking-claims), *Saudi Aramco hit by computer virus World's largest oil company says its operations have not been affected as hackers claim responsibility for attack*, 16/8/2012, <https://www.theguardian.com/technology/2012/aug/16/saudi-aramco-computer-virus-hacking-claims>
183. [tovima.gr](http://tovima.gr/2008/11/24/archive/ta-xtypimata-tis-17-noembri-no-6-10/24/11/2008), *Τα χτυπήματα της 17 Νοέμβρη Νο 6*, tovima.gr/2008/11/24/archive/ta-xtypimata-tis-17-noembri-no-6-10/24/11/2008
184. [tothemaonline.com](http://tothemaonline.com/Article/43410/pagkosmio-plhgma-gia-thn-oikonomia-h-tromokratia--o-oikonomikos-antiktypos-pagkosmiws-to-2014), *Παγκόσμιο πλήγμα για την οικονομία η Τρομοκρατία*, tothemaonline.com/Article/43410/pagkosmio-plhgma-gia-thn-oikonomia-h-tromokratia--o-oikonomikos-antiktypos-pagkosmiws-to-2014
185. tvxs.gr/news/%CF%83%CE%B1%CE%BD-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1/%CE%BC-%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%B5%CF%83%CF%80%CE%B9%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B7-%C2%AB%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%84%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%85
186. [tovima.gr](http://tovima.gr/2008/11/24/archive/maksimilianos-robespieros-1758-1794/), *Μαξιμιλιανός Ροβεσπιέρως*, tovima.gr/2008/11/24/archive/maksimilianos-robespieros-1758-1794/
187. tetradia-marxismou.gr/%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-1905/
188. [tovima.gr](http://tovima.gr/2008/11/24/world/gia-poso-sigisan-ta-opla-toy-ira/), *Για πόσο σίγησαν τα όπλα του IRA*, tovima.gr/2008/11/24/world/gia-poso-sigisan-ta-opla-toy-ira/
189. Tsappi, Nikolas *ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ*, 2014, <http://hephaestus.nup.ac.cy/handle/11728/6906>
190. [tanea.gr](http://tanea.gr/2001/10/27/world/kai-stis-ipa-mporei-na-paraskeyasan-anthraka/), *Και στις ΗΠΑ μπορεί να παρασκεύασαν άνθρακα*, tanea.gr/2001/10/27/world/kai-stis-ipa-mporei-na-paraskeyasan-anthraka/

191. thesecretrealtruth.blogspot.com, *Ψυχολογικές Επιχειρήσεις στον πόλεμο του Ιράκ*, 26/7/2012, http://thesecretrealtruth.blogspot.com/2012/07/blog-post_2621.html
192. thetruth.gr, *Επιχείρηση «Σουζάνα»*, 30/6/2018, <https://www.thetruth.gr/2018/06/30/epicheirisi-soyzana-i-apotychimeni-provokatsia-toy-israil/>
193. threatpost.com, *New York Times: Stuxnet A Joint US-Israeli Operation*, 16/1/2011, <https://threatpost.com/new-york-times-stuxnet-joint-us-israeli-operation-011611/74851/>
194. tvxs.gr, *Stuxnet, το «σκουλήκι» των ΗΠΑ για κυβερνοπόλεμο στο Ιράν*, 3/6/2012, <https://tvxs.gr/news/internet-mme/stuxnet-skoyliki-ton-ipa-gia-kybernopolemo-sto-iran>
195. US Army, *JD 5-0 Operational Process*, 2012
196. USA, CIA, *NATIONAL STRATEGY FOR COMBATING TERRORISM*, FEBRUARY 2003
197. USA Κογκρέσο, *Πραγματογνωμοσύνη ενώπιον της Επιτροπής Διεθνών Σχέσεων του Σώματος για το Διεθνές Οργανωμένο Έγκλημα από τον David Carey, Διευθυντή, DCI Crime and Narcotics Center*, 31 Ιανουαρίου 1996
198. USA, FBI, *Διακρατικό οργανωμένο έγκλημα*, <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime>
199. USA, *Παγκόσμια Διάδοση Όπλων Μαζικής Καταστροφής: Μελέτη Περιπτώσεων για την Υποεπιτροπή Κυβερνητικών Υποθέσεων της Γερουσίας του Aum Shinrikyo*, Μόνιμη Υποεπιτροπή για τις Έρευνες 31 Οκτωβρίου 1995
200. USA, D of State, *State Sponsors of Terrorism*,
201. USA, CIA, *STATE SUPPORTED TERRORISM BY IRAN, SYRIA, AND LIBYA*, 31/1/1985, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87B00342R000400900005-0.pdf>
202. wikipedia.org, *List of the Israel Defense Forces operations*, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_Israel_Defense_Forces_operation-Extended-protected_article,
203. Wikipedia.org, *Defense Industry of Israel*, 25 November 2017. https://en.wikipedia.org/wiki/Defense_industry_of_Israel, προσπελάστηκε 2/8/18
204. ww2.gr, *Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου*.